

MIND THE GAP!

Sesotho

Lejwe la kgopiso

This content may not be sold or used for commercial purposes.

Curriculum and Assessment Policy Statement (CAPS) Grade 12 SeSotho Home Language Mind the Gap study guide for the Drama: *Lejwe la Kgopiso* by T Letshaba.

This publication has a Creative Commons Attribution Noncommercial Sharealike Licence. You can use, modify, upload, download, and share content, but you must acknowledge the Department of Basic Education, the authors and contributors. If you make any changes to the content you must send the changes to the Department of Basic Education. This content may not be sold or used for commercial purposes. For more information about the terms of the license please see: <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/3.0/>.

Copyright © Department of Basic Education
2019 222 Struben Street, Pretoria, South
Africa
Contact person: Ms C. Weston
Email: Weston.C@dbe.gov.za
Tel: (012) 357 4183
<http://www.education.gov.za>
Call Centre: 0800202933

Acknowledgements

The extracts from the drama in this study guide are from *Lejwe la Kgopiso* by T Letshaba.

Mind the Gap Team

Senior Project Leaders: Dr S. Malapile, Ms C Weston

Production co-ordinators:

B. Monyaki, B. Ras, ME. Phonela, M. Nematangari

Authors: P. Mahalefele, JM Sethabela, PR Phuroe, M. Seane, ME Mofokeng, ME Skosana, B.M Molotsi

Designer: Page82 Media

Onsite writers' workshop support:

J. Mphidi, V. Magelegheda, P. Hlabiwa, R. Maboye, N. Malope

Ministerial Foreword

The Department of Basic Education remains steadfastly committed to innovative strategies aimed at enhancing learner attainment. Consistent with the government's commitment in promoting the indigenous languages that form the tapestry of our democratic landscape, this Mind the Gap Self study guide is a concrete demonstration of this commitment.

The release of this self-study guide incorporates all the official African Home Languages focusing on the novel genre at this stage. Not only does the study guide incorporate the African languages, but it also incorporates South African Sign Language Home Language, Afrikaans Home Language and English First Additional Language.

The Mind the Gap Literature Self Study Guide is responding to the broader sectoral reading challenges that the country is experiencing. It seeks to strengthen the following strands of the National Reading Sector Plan: Teacher Development and Support; Direct Learner Support; and Provisioning and Utilisation of the Learning and Teaching Support Materials. Its interactive nature will make it easier for both teachers and learners to read, to learn or study. It is hoped that through this Study Guide, the reading and learning outcomes will be achieved.

Key terminologies are explained or illustrated in a simplified manner and examples of the types of questions as a learner you may expect to be asked in an examination, are included in this study guide. In order to build your understanding, specific questions and possible responses forms part of the study guide package.

The study guide is designed to appeal to any learner offering Grade 12, whether as a part-time or a full-time candidate. Educators in the field will also find it an invaluable resource in their practice.

Every learner is a national asset, all you need now is to put in the hours required to prepare for the examinations and excel!
We wish each and every one of you good luck and success.

MRS AM MOTSHEKGA, MP
MINISTER
DATE: 14 NOVEMBER 2019

Matsie Angelina Motshekga, MP
Minister of Basic Education

Manollo ya Lejwe la Kgopiso
BUKANA YA TATAISO YA MOITHUTI
TSHWANTSHISO

Lejwe la kgopiso-Study Guide- **ISBN 978-1-4315-3386-2**

**BANGODI LE BAHLOPHISI BA BUKANA ENA YA MOITHUTI: MtG
LETJWE LA KGOPISO**

Ke bana ba latelang:

- 1. Ms. Polo Mahalefele**
- 2. Mr. Mpuli Elias Mofokeng**
- 3. Mr. Maele Molotsi**
- 4. Dr. Marotole Richard Phuroe**
- 5. Ms. Mamaipato Seane**
- 6. Mrs. Mmasabata Skosana**
- 7. Dr. Joseph Maleke Sethabela**

TAFOLE YA DIKAHARE

Dikgaolo	Dikahare	Leqh
1.1	Ditumediso ho moithuti wa Kereiti ya 12	4
1.2	Bukana ena ya tataiso eka sebediswa jwang	4
1.3	Ditsela tsa ho itokisetsa tlhahlobo	4
1.4	Ka letsatsi la tlhahlobo	5
1.5	Tsela eo dipotso di ralwang ka yona	5-7
1.6	Tlotlontswe	7
1.6.1	Mefuta ya dipotso	7-10
2.	Tshwantshiso	10
2.1	Tshwantshiso ke eng?	10
2.2	Makgetha a tshwantshiso	11-17
3.	Lejwe la Kgopiso	17
3.1	Kgutsufatso ka tsa mongodi	17
3.2	Manollo ya Lejwe la Kgopiso	18
3.2.1	Tlhaloso ya sehlooho	18
3.2.2	Poloto	19-21
3.2.3	Kgutsufatso ya dikgaolo le dipono	22-41
3.2.4	Mookotaba	42-46
3.2.5	Thuto kapa Molaetsa	47
3.2.6	Dibapadi	48-54
3.2.7	Kgohlano	54-63
3.2.8	Tshebediso ya puo	63-66
3.2.9	Dipotso le dikarabo	67-77
5	Ruburiki ya ho tshwaya moqoqo wa sengolwa	77

1.1 Dumela moithuti ya ratehang wa Kereiti ya 12

Re eletswe hore manollo ya Dingolwa ke pharela e kgolo ho lona, kaha ba bongata ba lona le pheta dikahare tsa tshwantshiso di le jwalo nakong eo le arabang dipotso tse kgotshwane le tsa moqoqo. Ha le e manolle ho ya ka makgetha a manollo ya dingolwa. Pharela ena e etsa hore boholo ba lona bo se ipabole pampiring ya bobedi. Lefapha la Thuto le ngongorehiswa ke ntlha ena. Ke ka hoo le tlileng ka lewa lena la ho le tataisa e le tsela ya ho hlaola leholo le teng dingolweng, haholo tshwantshisong ena ya *Lejwe la Kgopiso*. Tataiso ena ke lewa le leng la ho rarolla pharela ena le ho etsa hore le be le tsebo e batsi le kutlwisiso ya ho manolla tshwantshiso.

Jwale, o eletswe hore o iphe nako ya ho bala tshwantshiso ena hore o be le kutlwisiso e tebileng ya diketsahalo ka yona.

1.2 Bukaneng ena ya tataiso o tla fumana tsena tse latelang:

- Bophelo le dikatleho tsa mongodi.
- Makgetha a tshwantshiso
- Manollo ya buka e leng *Lejwe la Kgopiso*.
- Qetellong o tla fuwa mesebetsi ya boikwetliso o be o itshwaye.

1.3 Pele o ngola tlhahlobo o ka itokisa ka ditsela tsena tse latelang:

- Arola mosebetsi wa hao ka dikotwana tse lekaneng. Hona ho tla thusa kelello ya hao ho tsepamisa mehopolo hantle. Hlokomela hore o be le kgefutso ha o ntse o sebetsa.
- Etsa bonnete ba hore o hlophisitse disebediswa tsa hao kaofela tse kang: dipene, dipensele, pampiri, kgalase ya metsi pele o qala ho bala.
- E ba le maikutlo a boitshepo ho seo o se etsang.
- Kelello ya hao e sebetsa hantle ha o sebedisa mebala e fapaneng. Leka ho e sebedisa moo ho hlokehang teng.
- Phetapheto e thusa haholo hore o kgone ho hopola seo o ithutileng sona. Ikgopotse mosebetsi wa hao.
- Ruta e mong ka seo o ithutileng sona.
- Ho a hlokeha hore o balle hodimo seo o ithutileng sona.
- O hloka nako e lekaneng ya ho phomola. Ho ja dijo tse ahang mmele le ho nwa metsi a mangata ho thusa hore kelello ya hao e dule e le tjhatsi.

1.4 Ka letsatsi la tlhahlobo

- Tsoha ka meso ho ikgotsoa le ho okola dintlha tse bohlokwa tsa tshwantshiso.
- Etsa mekgwaritso nakong eo o ntseng o ikgotsoa dintlha tse mabapi le tshwantshiso.
- E ba le kelello e phodileng hore o kgone ho sebetsana le pampiri eo o tlang ho e ngola.
- Fihla ka nako ho qoba pherekano nakong ya ho ngola tlhahlobo ya hao.
- Ema/dula sebakeng se kgutsitseng ho imamela.
- Se dumelle metswalle ho o ferekanya ka ho o tlisetsa tsebo e ntjha.
- Kgetha le ho badisisa dipotso ka kutlwisiso pele o ka qala ho araba dipotso tse botsitsweng. Ho bohlokwa ho sheba matshwao a potso ka nngwe le ho sebedisa nako e lekanyeditsweng hore o kgone ho lekola (sheba) dikarabo tsa hao hape.
- Ela hloko hore ho na le mefuta e mmedi ya dipotso tshwantshisong ena ya *Lejwe la Kgotso* e leng; dipotso tse kgutshwane le potso ya moqoqo. Dipotsong tse kgutshwane o tla fumana diqotso tse tswang tshwantshisong, ebe o lebelletswe ho araba dipotso. Tse ding tsa dikarabo di ka fumanwa qotsong ha tse ding di hloka tsebo ya hao e pharalletseng ya buka. Potso ya moqoqo wa tshwantshiso e hloka moqoqo o phethahetseng wa bolelele ba mantswe a 400- 450. Moqoqo e ka ba wa kgang kapa o sa nkeng lehlakore, o hloka maikutlo a hao, tshekatshekong ya potso eo o e botsitsweng.

1.5 Tsela eo dipotso di ralwang ka yona:

Moithuti ela hloko hore dipotso di radilwe ho ya ka dikgato tsa boiphihlello tsa tekanyetso e leng tsena tse latelang:

Dikgato tsa boiphihlello	Mantswe	Se lebeleletsweng ke bahlahlobi	Peresente ya mosebetsi
Potso tse totobetseng kapa tse otlolohileng. (Kgato ya 1)	Bolela dintho/batho/dibaka/matshwao Hlahisa dintlha/mabaka/mehopolo Fana ka setshwantsho/mabalankwe a... Hlwaya mabaka/batho/sesosa... Lokodisa dintlha/mabitso/mabaka... Hlalosa tulo/motho/ seapadi Pheta ketsahalo/se ileng sa hlaha/se hlahetseng... Bokanya matshwao a tshwanang a... Hlahisa ho tshwana/ ho fapana ha...	Kutlwisiso ya hao ya tshwantshiso. O tshwanetse o hlwaye tlhahisoleseding e hlahang tshwantshisong hantle.	Kgato ya 1 le 2: 40%

<p>Potso tse hlohang tlhophiso botjha</p> <p>(Kgato ya 2)</p>	<p>Hlalosa sesosa/sephetho sa... Kgutsufatsa Hlophisa/hlopha Bokanya matshwao a tshwanang a... Hlahisa ho tswana/ho fapana ha... Akaretsa dintlha/mehopolo ya sehlooho/bolela melemo/bobe ba... Fana ka setshwantsho/ mabalankwe a...</p>	<p>Supa bokgoni ba hao ba ho hlophisa tlhahisoleseding tshwantshisong, Mohlala; ho ka lebellwa hore o etse kgutsufatso o hlahisa dintlha tsa sehlooho, o hlahise ditshwano le ho se tshwane pakeng tsa dibapadi.</p>	
<p>Potso tse hlohang kakanyo</p> <p>(Kgato ya 3)</p>	<p>Hlalosa sepheo/ tjhadimo/ tsotello/ lebaka la mongodi/ sebakadi ke sefe... Bapisa - na o ulwisang ka papiso/ tshwantshiso/karaburetso mehopolo/ ditjhadimo/diketsahalo... ketsahalo/puo/tlhahiso e itseng e senola eng ka mopheti/ mongodi/ sebakadi... Hobaneng Jwang Hlalosa ...jwang Bolela ... jwang Kgetha Qetella, Qotsa</p>	<p>Supa bokgoni ba hao ba ho fana ka tlhahisoleseding e akantsweng tshwantshisong; o sebedisa tsebo ya hao ya tshwantshiso. Hona ho ka kenyelletsa hore na dikarolo tsa puo di ka ama kutlwisiso ya hao jwang ya tshwantshiso, ha o hlalosa mookotaba kapa o bapisa diketso tsa dibapadi ba fapaneng.</p>	<p>Kgato ya 3: 40%</p>
<p>Potso tse hlohang tekolo/ tlhahlobo le ho etsa kahlolo</p> <p>(kgato ya 4)</p>	<p>Sekaseka/ qoqa/seholla/tsenkolla ketsahalo/ sepheo/mabaka/tjhadimo, tshusumetso O nahana hore se etsahetseng se bohlokwa/ se a kgoleha/se ka etsahala...? Na kgang e hlahiswang ke mongodi/sebui e a utlwahala/e a amoheleha/ke yona qeto ya ditaba...? O dumellana le mohopolo/polelo/tlhahiso/moelelo... Ka maikutlo/ tjhebo ya hao ka mongodi/ mopheti/sebakadi/ o nepile ha a hatella hore... (tshehetsa karabo ya hao/ fana ka mabaka a karabo ya hao) Na boitshwaro/tjhadimo/ketso ya sebakadi e a amoheleha ho wena? Fana ka lebaka la karabo ya hao. Na diketsahalo/tjhadimo/puo/ditabatabelo tsa sebakadi di senola eng ka botho ba hae, ho tadimilwe bophelo ka kakaretso? Sekaseka/ hlalosa makgabane a hlahellang temeng.</p>	<p>Bokgoni ba hao ba ho ahlola dikarolo tse itseng tsa tshwantshiso, ebe o fana ka maikutlo a hao o itshetlehlile tlhahisoleseding eo o e fumaneng tshwantshisong. Mohlala; o ka botswa hore na o dumellana le polelo e itseng kapa o tshohle maikemisetso a sebakadi ketsong e itseng.</p>	
<p>Potso tse hlohang ho etsa kananelo.</p> <p>(kgato ya 5)</p>	<p>Ananela O ka etsa jwang? O ka ikutlwa jwang? Tshohla karabelo ya hao.</p>	<p>Supa bokgoni ba ho araba dipotso tse itshetlehileng ho dibapadi tshwantshisong, le mokgwa oo maikutlo a dibapadi a hlahiswang kateng. Mohlala; O ka botswa hore o nahana hore maikutlo a sebakadi a hlahisitswe jwang tshwantshisong. O ka botswa hore na setaele sa mongodi se thusitse jwang ho hlalosa maikutlo a dibapadi.</p>	<p>Kgato ya 4 le 5: 20%</p>

1.6. TLOTLONTSWE KAPA TLHALOSO YA MANTSWE A SEBEDISWANG DIPOTSONG

Lentswe	Tlhalosetso
Lekola	O sheba qotso, seratswana kapa tema ka kelohlolo le kutlwisiso.
Hlahloba	O tsepamisa maikutlo qotsong, seratswaneng kapa temeng hore o kgone ho hlwaya dipha le dintle tse fuperweng ke tema.
Sekaseka	O tsenkolla qotso, seratswana kapa tema hore o hlakise dikarolo tse itseng tsa yona.
Tshohla	O hlalose ha batsi qotso, seratswana kapa tema hore o hlakise dikarolo tse itseng tsa yona.
O nahana jwang...	O fana ka maikutlo / tsebo/ boiphihlello ba hao.
O dumellana le ...	O thatiseletsa tlhahisoleseding o itshetlehile/o netefatse tsebo ya hao.

1.6.1 Mefuta ya dipotso

a) Dipotso tse kgutshwane

Dipotso tse kgutshwane ke tse thehilweng hodima diqotso tse tswang dikahareng tsa tshwantshiso. Diqotso di reretswe ho o tataisa le ho o hopotsa diketsahalo tsa tshwantshiso. Dipotso tsena ke tse kgutshwanyane tse tobang. Boima ba dipotso bo laolwa ke matshwao, tse ding tsa tsona di ka abelwa matshwao a 2/3.

Mohlala:

Mmabatho

Ka nnete ntate, ha ke dumele hore ke wena ya ka buang jwalo le hara batho. O ne o lla ka leihlo le le leng jwalo ka none, o bile o bolela hore ha o bo hlothe le hanyenyane feela ha o hopola sehloho seo bashanyana bana ba o entseng sona. Hona jwale o a kweneha hape, o se o etla ka mohlolo wa hore o tla ba hloma leihlo le ntjhotjho. Hantlentle o batla ho utlwa jwang hore difelekwane tsee tseo o di bitsang ka hore ke balebedi di ikemiseditse ntho e kgolo?

Dipotso

1. Mmabatho o bua le mang qotsong e ka hodimo? (1)

2. Bolela mabitso a difelekwane tseo Mmabatho a buang ka tsona qotsong e ka hodimo. (2)

3. Ke hobaneng ha Mmabatho a re batho baa ke difelekwane? (2)

4. Ke eng sena se sekana seo 'bashanyana' bana ba se entseng hore ba hlongwe leihlo le ntjhotjho? (2)

5. Hlalosa ha kgutshwanyane ka se ileng sa qetella se hlahetse dibapadi tsena tse pedi qetellong ya tshwantshiso ena. (2)

6. Ho ya ka maemo a phedisano, ebe polao ya dibapadi tseo Tsietsi a di bolaileng e nepahetse? Tshehetsa karabo ya hao. (3)

Dikarabo

- 1 Mohlouwa/ monna wa hae. ✓ (1)
- 2 Tsietsi ✓ le Thapelo. ✓ (2)
- 3 Ba ile ba fehla morusu ka ho kgothalletsa basebetsi ho tseka nyollelo ya moputso. ✓✓ (2)
- 4 Ke hobane ba batlile ba diha dikgwebo tsa Mohlouwa/ba ile ba kgothaletsa basebetsi ba bang ho kena mohwantong wa boipelaetso. ✓✓ (2)
- 5 Ba ile ba rathwa ke Tsietsi ka selepe hammoho le bana ba hae. ✓✓ (2)
- 6 E fosahetse. Tsietsi o ne a sa lokela ho inkela molao matsohong kaha hoo ke tlolo ya molao.
E fosahetse. Bobe ha bo phethisetswe ka bobbe. ✓✓✓ (3)

b) Potso ya moqoqo

Potso ya moqoqo ke potso e arajwang ka botebo mme e tsepame hodima tshekatsheko ya potso e botsitsweng, e seng ho phetwae diketsahalo tsa tshwantshiso. Tebello ke hore o qale ka ho lelekela sehlooho ka ho se hlalosa, ho latele mmele (dintlha tse hodisang karabelo ya potso e botsitsweng) le qetelo. Boima ba mofuta ona wa potso ke matshwao a 25 (15 dikahare le 10 puo).

Ela hloko: Utlwisisa seo potso e se hlokang ho na le hore o phete dikahare tsa tshwantshiso di le jwalo.

Mohlala wa potso ya moqoqo:

Tiholo dingolweng ke ha botle bo hlola bobbe. Sekaseka diketsahalo tsa tshwantshiso ena ebe o pepesa kamoo mongodi a atlehileng kapa a sa atlehang kateng ho bontsha tlhoho tshwantshisong ena. Moqoqo wa hao e be wa bolelele ba mantswa a 400 – 450.

KARABO

Selelekela

Tiholo ke ha botle bo hlola bobbe. Sena se bolela hore bobbe ha bo ke bo kgutlisetswa ka bobbe bo bong. Motho o lokela ho ithuta ho rarolla mathata a hae ka maikutlo a phodileng ho qoba ho etsa diposo tse sa hlokeheng bophelong ba hae le ba bang.

Mmele

Kamora hore Mohlouwa a hanwe ke Naledi, o mo utlwisa bohloko ka lelapa la hae. O etsa sena ka ho tebela Tsietsi mosebetsing. Sena se fosahetse kaha lebaka leo la Mohlouwa ha le a lokela ho ama Tsietsi le lelapa la hae. Sena se baka kgohlano pakeng tsa Mohlouwa le Mmabatho hobane Mmabatho ha a utlwisise hore ke ka lebaka la eng ha Mohlouwa a tebetse Tsietsi a le mong mosebetsing. Ho ya ka yena, Thapelo o lokelwa ke ho tebelwa kaha a bile le seabo ho hlophiseng mohwanto wa basebetsi moo ba neng ba batla nyollelo ya moputso.

Mongodi o hlolehile ho bontsha tlholo dingolweng hobane ha Tsietsi a utlwa ka kamano ya mohatsae le Mohlouwa o tlala kgalefo e tukang malakabe. O hloleha ho rarolla bothata boo a nang le bona ka tsela e tlišang kgotso. Hang hoba Thapelo a mmolelle ka dikamano tsena tsa lerato pakeng tsa Naledi le Mohlouwa, Tsietsi o etsa qeto ya ho iphetetsa ka ho bolaya bana ba hae, Mmabatho, Thapelo, Pheleu, Naledi le Mohlouwa. Bomadimabe ba taba ena ke hore Tsietsi o bolaya bana ba hae ba neng ba se na molato. Ha ho a nepahala hore motho a nke maphelo a batho ba bang ka lebaka la motho kapa batho ba bang ba mo kgopisitseng kapa ba mo entseng hampe. Thato, Puleng, Thapelo, Pheleu le Mmabatho ha ho na moo ba kenang teng dikamanong tsa marato pakeng tsa Naledi le Mohlouwa empa ba bolaelwa ntho e hole le bona.

Qetelo

Ho totobetse hore mongodi o hlolehile ho bontsha tlholo sengolweng sena kaha ke mona Tsietsi o qetella ka ho fenetha batho bao ba mo foseditse a ba a kenyeletsa le bao ba sa mo fosetsang. Sena se bontsha hore bobele bo bile le matla a fetang a botle.

2. TSHWANTSHISO

2.1 Tshwantshiso keng?

Tshwantshiso kapa Terama ke sengolwa se reretsweng ho bapalwa sethaleng kapa kalaneng, thelebeshineng le seyalemoyeng. Sengolwa sena se theilwe hodima puisano ya dibapadi le tshebediso ya dinthontho tse ka thusang hore tshwantshiso e kgolwehe kapa e se ke ya kgolweha; jwalo ka tshebediso ya makoloi, dipere, ho na ha pula, tshebediso ya dibetsa, mefuta e fapaneng ya meaho, mehwanto jwalo jwalo.

E ka thehwa hodima ditaba tsa nnete kapa tsa boiqapelo e le ho fetisa molaetsa o itseng, ho ya ka morero wa mongodi; mohlala: ditaba tse ka bontshang tshebediso e mpe ya matla ho ya ka boemo ba motho, kotsi ya bofutsana le ditlamorao tsa yona, tlatlapo ya ditokelo tsa botho, lerato la boikaketsi jwalo jwalo.

2.2 MAKGETHA A TSHWANTSHISO

Makgetha	Ditlhaloso
Sehlooho	<ul style="list-style-type: none"> ○ Ke lentswe kapa mantswe ao mongodi a ka tshetlehang maikutlo le mehopoloyana hae hodima ona.
Poloto/Moralo	<ul style="list-style-type: none"> ○ Ka poloto ho bolelwa kamoo diketsahalo di lotomantsweng kateng ho latela sebopeho sa diketsahalo tse tshwantshisong le kamoo e phetwang kateng. ○ Poloto ke tsela eo diketsahalo di hlahiswang le ho hlophiswa ka yona, kapa ke tsela eo di nyalanang ka yona. ○ Poloto e theuwe hodima kgohlano; kgohlano ke yona tshiya ya poloto hobane e thusa kgalong ya poloto. Qalong dibapadi di tobana le qaka kapa mathata (tsietsi) ao a hlokanang ho ka rarollwa ha tshwantshiso e ntse e ya pele kapa e ya qetellong (pheletsong). ○ Poloto/ moralo o thehwa ke dikgato tse tse latelang: tlhekelo, qaleho ya kgohlano, kgolo ya kgohlano kapa tharahano, sehlohlolo, mothipoloho, phethelo kapa tharollo. E na le mofuta e meraro e leng: poloto ya tatelano e tlwaelehileng (A-Z ya diketsahalo), poloto e qalang mahareng a diketsahalo (e qala diketsahalo bohareng) le kgetlomorao/ho hetla morao (e thusa mmadi ho utlwisisa hore diketsahalo/ditaba di fihlile jwang moo di leng teng).
Mefuta ya poloto	<p>Poloto ya tatelano e tlwaelehileng</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Mona mongodi o qala qalong hantle a re fe tlhaho le kgolo ya sebakadi ho fihlela a ba moholo. Mofuta ona wa poloto o bitswa A-Z ya diketsahalo. Ha e le bonneteng ditaba tsa <i>Lejwe la Kgopiso</i> di nka mofuta ona wa poloto ka ho phethahala. Mongodi o otlollotse diketsahalo tsa tshwantshiso jwalo ka ketane, di qala qalong hantle ho fihlela qetelong. <p>Poloto e qalang mahareng</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Mona mongodi o qala ditaba tsa hae mahareng, a nto kgutlela morao kapa qalong ya dintho. Mongodi a ka sebedisa lewa lena la poloto hore mmadi a nyalanye diketsahalo ka boyena. <p>Poloto eo o hetlang morao (Kgetlomorao)</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Mona mongodi o sebedisa lewa lena e le ho thusa mmadi ho utlwisisa hore ditaba/diketsahalo tsa tshwantshiso di hlaha/tswaleha kae. Mongodi o hetlisa mmadi morao tshwantshisong e le ho mo kgutlisetsa morao hanyane ketsahalang/diketsahalang tse itseng tse ileng tsa etsahala pele.
Dintlha tsa moralo/poloto/ sekapoloto Tlhekelo/ selelekela	<p>Dintlha tsa tlhekelo ke:</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Tlhekelong ke moo re tsebiswang ka dibapadi le kamano ya tsona; khr ke moo ho hlakang hore dibapadi di amana ka madi, ka lerato, ka tshebetso jj. ○ Re tsebiswa ka tikoloho e leng sebaka/tulo moo diketsahalo di etsahalang teng le nako eo diketsahalo di etsahalang ka yona. ○ Re boetse re lelekellwa tlhase ya kgohlano.

<p>Tikoloho le nako</p>	<ul style="list-style-type: none"> ○ Di thusa ho bopela mmadi setshwantsho se hlakileng ka sebaka/tulo le nako (mehla efe). Sebaka sa diketsahalo tshwantshisong ena ke motseng wa Kgotsong. Tikoloho e hlaha e le motse setoropong moo ho nang le matlo a diRDP, ditamene, mehwanto ya boipelaetso, banna ba lebelang mabenkeleng, bana ba iswang le ho latwa dikolong, rakgwebo. Tsohle tsena di paka tikoloho le nako tshwantshisong ena. <p>Mohlala: Sebaka: Motse selehae, motse setoropo jj. Nako – mehlang ya sekwalejwale, ya sekgalekgale, nako ya letsatsi le sehla</p>
<p>Kgolo/ kgwele</p>	<ul style="list-style-type: none"> ○ Mothating ona tlhase ya kgohlano e a totobala. ○ Molwantshi le molwantshuwa ba a pepeseha. ○ Ke moo ditaba di qalang ho rarahana teng. ○ Tsitsipano e holela pele. ○ Dibapadi di jarelana dibetsa mme maemo a ntse a mpefala le ho feta. Mohlala: Lerato la Mohlouwa le Naledi le rarahantsha dintho le ho feta.
<p>Tharahano</p>	<ul style="list-style-type: none"> ○ Ke moo ditaba di rarahanang/fasehang teng. Mafitofito a iponahatsa mothating ona mme mafitofito ao a hodisa kgohlano ho ya pele. ○ Sebapadi sa sehlooho se kopana le mathata a mangata a rarahanyang bophelo ba sona ao se lokelang ho a rarolla.
<p>Sehlohlo</p>	<ul style="list-style-type: none"> ○ Ke tsullung ya diketsahalo, mona babadi le dibapadi di fihlelwa ke tsitsipano e kgolo kelellong le mmeleng. ○ Ditshita tse bileng teng di fihla bokgutlong, mme ke moo re reng ho kgaoha moo ho kgwehlang. ○ Ditaba di mpefetse hona hoo di ke keng tsa kgona ho senyeha ho feta mona. ○ Seso se phunyehile. Mohlala: Tsietsi o bolaya batubi ba hae.
<p>Mothipoloho/ Tshenolo/ Thipoloho</p>	<ul style="list-style-type: none"> ○ Mona ke moo tsitsipano le mafito di nyehlang teng. Ditaba di kgutlela madulong. Dibapadi ba elellwa diphoso tsa bona. Tshwarelano e hlahella mohatong ona mme ya hlotsweng o a inehela. Ha ho sa tla ba le tharahano e nngwe empa ditaba di lokela ho lebisa pheletsong.
<p>Tharollo/ phethelo</p>	<ul style="list-style-type: none"> ○ Ke moo mongodi a bontshang pheletso ya diketsahalo, ○ Ke moo diketsahalo tsa dibapadi di neng di habile teng, e leng hore mathata a fedile, ditaba di boetse setlwaeding. ○ Thuto eo mongodi a neng a rerile ho e fetisetsa ho babadi e hlaha

	<p>karolong ena.</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ E ka hlahiswa ka mokgwa o totobetseng kapa ho ya ka tshekamelo ya mongodi.
Sekapoloto	<ul style="list-style-type: none"> ○ Ke poloto e nyenyane kapa pokello ya diketsahalo tse mmalwa tse ahang tabana e itseng kgaolong ya tshwantshiso. ○ Sekapoloto se na le kgokahano le poloto e ka sehloohong; se tlisa molemo, tharahano kapa se sisinya ho itseng, kapa hona ho tshehetsa mookotaba o hlahiswang ke poloto e ka sehloohong. ○ Se tlatsetsa kgodisong ya poloto le mookotaba.
Kgohlano	<ul style="list-style-type: none"> ○ Ke mokokotlo wa tshwantshiso kapa pale. ○ Ke tholwana ya morusu. Ke sesosa sa qabang e teng paleng kapa tshwantshisong
Mefuta ya kgohlano	<p>Kgohlano ya ka hare</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Ke kgohlano ya seapadi le maikutlo a sona. Seapadi se a ipatla mme se ferekana maikutlo. <p>Mohlala: Ha Naledi boipuisong ba hae a bontsha kamoo a sa kgotsofatsweng ke maemo a bophelo ao ba phelang tlasa ona lapeng la hae. Sena se hlaka hantle nakong eo a neng a ntse a ntsha metsi a neng a tletse ka ntlolong ya bona kamora hore pula e ne. Mohlala o mong ke ha Mohlouwa a ne a belaela hore e se be Mmabatho o tseba ho hong ka kamano ya hae le Naledi.</p> <p>Kgohlano ya ka ntle</p> <p>Ena ke yona e bang tshiya/mokokotlo boholong ba dingolwa (pale le tshwantshiso). Kgohlano ena e ba pakeng tsa dibapadi moo re ka bonang di lwantshana ka mantswe, di tshwarana ka matshoho, di rerelana bobele.</p> <p>Kgohlano ena e hlola ho se dumellane dipakeng tsa dibapadi le tikoloho, pakeng tsa dibapadi le nako, pakeng tsa setso le bodumedi, pakeng tsa seapadi le tlhaho, pakeng tsa seapadi le tikoloho, pakeng tsa seapadi le tumelo le setso, pakeng tsa seapadi le molao kapa bomorabe le tse ding.</p> <p>Boholo ba tshwantshiso ena bo fupere yona kgohlano ya ka ntle mme e hlahella ponong e nngwe le e nngwe.</p> <p>Mohlala: Re fumana kgohlano pakeng tsa Naledi le tlhaho nakong eo pula e nang matlopotlopo mme e etsa hore Naledi a dulele ho ntsha metsi ka tlong letsheare lohle. Pula ena e baka le meqhafutso ka ntle moo ba tsamayang teng mme sena se a mo kgentsha.</p>
Mookotaba	<ul style="list-style-type: none"> ○ Ke ntlhakgolo/tabataba e fuperweng ke tshwantshiso. Tshwantshisong ya <i>Lejwe la Kgopiso</i>, mookotaba ke bofutsana le bofuma. Re bona Mohlouwa a sebedisa maemo a hae jwalo ka moruihadi Kgotsong ho sotla bafutsana.
Mookotajana	<ul style="list-style-type: none"> ○ Ke ntlhanyana e ntseng e fupere ntlha e tlatsetsang mookotaba wa sehlooho sengolweng.

<p>Molaetsa</p>	<ul style="list-style-type: none"> ○ Ke thuto eo o ithutileng yona kapa keletso eo mongodi a e arolelanang le babadi kapa eo mmadi a ithutileng yona kamora ho bala tshwantshiso. Tshwantshisong ya <i>Lejwe la Kgopiso</i>, re ithuta hore ke ntho e mpe ho sebedisa maemo kapa tjelete ho hatella bafutsana setjhabeng. Re boetse re ithuta hore motho o lokela ho amohela maemo a hae a bophelo ho sa kgathalatsehe hore ke afe hore a qobe ho ikenya mathateng. ○ E re ruta hore re tshepahale dikamanong le balekaneng ba rona, re se ke ra etsa jwalo kaha Naledi le Mohlouwa ba entse hore ba se tshepahale manyalong a bona. ○ Ha se ntho e ntle ho etsa batho ba bang makgoba a hao hobane ba futsanehile jwalo kaha Mohlouwa a ne a etsa. O ne a kopanela dikobo le basadi pele a ba neha mosebetsi. ○ E re ruta hore re se sotle ka batho ba bang ka baka la maemo a bona a bofutsana.
<p>Dibapadi/ batshwantshisi</p> <p>Dibapadi di ka ba jwang?</p>	<p>Dibapadi ke batho ba boiqapelo kapa ba nnete ba phethahatsang diketsahalo le menahano ya mongodi tshwantshisong. Dibapadi di na le sebopelo se kgohlelang hantle le maemo a ditaba ho fetisa mookotaba le molaetsa wa tshwantshiso.</p> <p>Sebapadi se tjhitja</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Dibapadi tse tjhitja/kgidikwe e ka ba dibapadi tsa sehlooho tshwantshisong. Di na le semelo se rarahaneng, di fetoha ka tsela e itseng (ntle/mpe) haholo ho ya ka diketsahalo tsa tshwantshiso. <p>Sebapadi se sephara/sepapetlwa/ntlhanngwe</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Sebapadi sena ha se fetohle mme ha se fetolwe le ke maemo a renang le diketsahalo tse ntseng di rwalellana tshwantshisong.
<p>Mefuta ya dibapadi</p>	<p>Sebapadi sa sehlooho Molwantshuwa</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Molwantshuwa ke lenqosa le ka sehloohong le ntshetsang tshwantshiso pele. Hangata ke sona sebapadi se tobanang le mathata a mangata tshwantshisong. ○ Molwantshuwa ke sebapadi seo ditaba tsa hae di latelwang haholo ke babadi ebile ke sebapadi seo molwantshi a leng kgahlanong le sona ho nama le tshwantshiso. ○ Molwantshuwa ke sebapadi se nang le sepheo seo se batlang ho se fihlella. Sebapadi sena se angwa ke kgohlano ka ho otlooha tshwantshisong, se dula se le bohareng ba diketsahalo ka mehla. ○ Se etsa diqeto tsa bohlokwa tse ka sehloohong mme qetellong e ba lehlatsipa le lwantshetswang diqeto tse nepahetseng/fosahetseng. ○ Mongodi o sebedisa molwantshuwa ka sepheo sa ho fihlella ditabatabelo tsa hae. ○ Se ka ba sephara/sepapetlwa ho ya ka sepheopheo sa mongodi.

	<p>Sebapadi sa sehlooho</p> <p>Molwantshi</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Ke sebapadi se kgahlanong le dikatleho tsa molwantshuwa e leng sebapadi sa sehlooho. ○ Ha ho makatse hore ka dinako tse ding sona sebapadi sena sa sehlooho e ba sona molwantshi tshwantshisong ya thusang ho ntshetsa kgohlano pele. <p>Dibapadi tsa tlatsetso</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Ke dibapadi tse ntshetsang ditaba tsa poloto pele, ka ho thusa molwantshuwa kapa molwantshi. ○ Ha di na seabo se sekaalokaalo tshwantshisong. Ka lebaka leo di ka hlaloseha ka semelo se le seng feela.
<p>Semelo sa dibapadi</p>	<p>Semelo ke sebopeliso sa sebapadi seo re sa kgoneng ho se bona ka mahlo. Se fapane haholo le sebopeliso sa mmele oo re kgonang ho o hlalosa ka ho sheba motho eo re buang ka yena ka mahlo feela. Re ka re motho o motenya kapa o molelele ka ho mo sheba feela empa re ke ke ra kgona hore motho o mohau re e so bone diketso tsa hae tse totobatsang semelo seo.</p> <p>Dintlha tsena tse latelang di ka thusa ho pepesa le ho hlalosa semelo sa dibapadi ekasitana le hona ho bopa semelo sa sebapadi:</p> <p>Dipuo:</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Semelo sa sebapadi se ka pepeswa ke dipuo tsa mongodi ka sona. Dipuo tsa dibapadi tse ding ka sebapadi se seng le tsona di ka senola semelo sa sebapadi. Dipuo tsa sebapadi ka bosona le tsona di ka re senolela semelo sa sebapadi. <p>Mohlala: Dipuo tsa Naledi ha a se a ratana le Mohlouwa di re senolela semelo sa hae se setjha sa ho bontsha tello monneng wa hae.</p> <p>Moaparo wa sebapadi.</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Mokgwa oo sebapadi se aparang ka wona o senola semelo sa sona. <p>Mohlala: Mokgwa oo Naledi a aparang ka wona kamora ho ratana le Mohlouwa le ho kenya mabenyanane ho re senolela hore o se a fetohile semelong sa hae seo re mo tsebang ka sona sethathong, mme o se a nyatsa le monna wa hae.</p> <p>Menahano le mehopollo ya sebapadi</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Menahano le mehopollo ya sebapadi e senolwa boinotshing ba sona. E pepeswa nakong eo sebapadi se ntseng se bua se le mong kapa se ntseng se ipuisa. Ha sebapadi se bua se le seng kamora kapa pele se buisana le tse ding, re re se etsa boipuiso. Ha sebapadi se bua se le seng ho tloha qalehong ya pono ho fihlela qetellong ya pono eo (lesira le theoha), seo re se bitsa ka hore ke puonosi. <p>Diketso tsa sebapadi</p> <p>Diketso tsa sebapadi le tsona di senola semelo sa sona. Diketso tsa sebapadi di ka ba mpe hoo re senolelwang ke tsona hore ebe sebapadi se pelo e mpe kapa tsa e ba ntle hoo re senolelwang hore se lerato.</p> <p>Mohlala: Tlwaelo ya Mohlouwa ya ho kena dikobong le batho ba bomme pele a ba fa mosebetsi, e totobatsa hore ke motho ya kgopo ya sotlang basadi ka thobalano. Ketso ya Pheleu ya ho thola leha a bona hore Mohlouwa o senya</p>

	<p>lelapa la ngwanabo e re bolella hore ke sebakadi se sa tsotelleng maikutlo a batho ba bang le ho tshaba ho emela nnete le toka.</p> <p>Tikoloho le nako</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Tikoloho le nako tseo dibakadi di phelang ho tsona, di boetse di na le tshusumetso e kgolo (di)semelong sa (di)sebakadi. Ke ka hoo re yeng re utlwe Basotho ba kgotsa diketso tsa batjha ba mehleng ena ka hore ke mehlolo le hore di a swabisa. <p>Thehello ya mabitso</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Thehello ya lebitso le yona e pepesa semelo sa sebakadi. Hopola maele ana a Basotho a reng, 'Bitso lebe ke seromo'. Maele ana a hlakisa ntlha ya hore ha o rehelle ngwana lebitso le hlalosang ntho e mpe, a ka tshwana a latella (futsa) lebitso la hae ka mekgwa le diketso.
Molanako	<ul style="list-style-type: none"> ○ Ke tatellano ya ditaba sengolweng. Ke letoto la diketsahalo tseo mongodi a di hlahisang, mme di hokahana le ho bopa ngatana e le nngwe; di na le selelekela, mmele le qetelo.
Sehalo le maikutlo	<ul style="list-style-type: none"> ○ Kgetho e hlokolosi ya mantswe e thusa ho bopa sehalo le tlhahiso ya maikutlo a mongodi mme seo se ka ama maikutlo a mmadi ka tsela e itseng. Mohlala, maikutlo a mongodi a ka hlahisa sehalo se bontshang thabo, tthonamo, maswabi, ho kgothatsa jj.
Sepheho se sa lebellwang	<ul style="list-style-type: none"> ○ Ke moo mongodi a sebedisang lewa la ho ngoka thahasello ya babadi ka ho lahlisa mohlala ka seo ba neng ba se lebelletse (ho etsa hore ditaba di fetohle mme di se ke tsa tsamaya ho ya kamoo ba neng ba lebelletse kateng).
Tomatso tshwantshisong	<ul style="list-style-type: none"> ○ Ke moo babadi ba tsebang haholo ka tse ding tsa diketsahalo ho feta dibakadi ka botsona. Babadi ba tseba bokgopo bo rerilweng ka sebakadi se seng ke se seng le bora bo reretsweng sebakadi seo, sona ha se tsebe letho ka dimpe tseo ba mo rerelang/reretseng tsona. Ke mekgwa wa ho tshwaya phoso, ho kgalemela kapa ho nyatsa motho ya itseng, diketso tse itseng, maemo kapa eng feela e sa kgotsofatseng.
Phoqo	<ul style="list-style-type: none"> ○ Ke sekapuo se phoqang ka ho sebedisa mantswe a hlabang, empa a bolela nnete e tswileng matsoho.
Mopheti	<ul style="list-style-type: none"> ○ Ke motho eo mongodi a rerileng ho sebedisa lentse la hae ho pheta pale.
Ditaelo tsa kalaneng	<ul style="list-style-type: none"> ○ Ke ditaelo kapa ditlhaloso tse ngotsweng ka masakaneng ho fa mmadi lesedi la se etsahalang, mohlala (<i>o tlhotlela lesela le metsi nkgong</i>), (<i>Mohlouwa o dutse kantorong ya hae, mme o ja masapo a hlooho</i>). ○ Tsena di thusa motsamaisi wa tshwantshiso ha e bapalwa kalaneng ho fana ka ditaelo tse nepahetseng ho nshetsa tshwantshiso pele.

3. LEJWE LA KGOPISO

3.1 Kgutsufatso ka tsa mongodi

Karolong ena, o tla fumana ditaba ka mongodi le makgetha a manollo ya tshwantshiso. Di tla o thusa nakong eo o balang le ho araba dipotso tshwantshisong ena.

Mongodi

(E nkuwe ho www.transfermarkt.co.za)

Teboho “Yster” Letshaba o hlahetse Rammolotsi, Viljoenskroon Free State. O qadile ho ngola e le morutwana sekolong sa Rehauhetswe. O ipabotse bongoding ka puo ya Sesotho mme a abelwa dikgau tse latelang: Young writers Awards, Vodacom journalist of the year le Literature Award. O ngotse dibuka tseena tse latelang: Pelong ya Lerato, Ntshunyakgare, Mehlolo e tsamaya le Badumedi le *Lejwe la Kgopiso*.

3.2 MANOLLO YA LEJWE LA KGOPISO

(E nkuwe ho www.alamy.com)

Moithuti ya kgabane, ha re kene kgabong ya ho manolla tshwantshiso ya rona, *Lejwe la Kgopiso*.

3.2.1 Tlhaloso ya Sehlooho

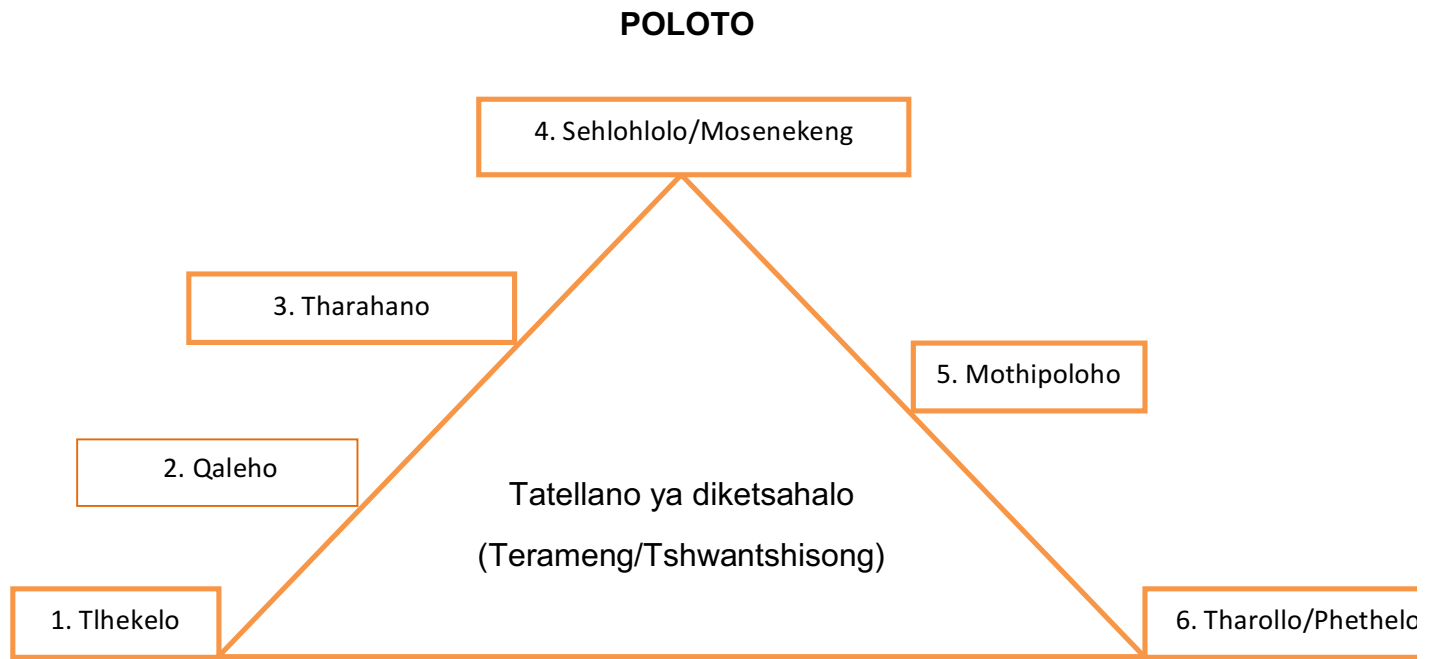
Lejwe la Kgopiso ke sekapolelo se bolellang motho, ketso kapa eng kapa eng e iketsang tshita, e bakelang batho mathata, e sulafaletsang batho bophelo tseo e leng lejwe le kgopiso ho batho ba dulang mekhukung ya Kgotsong. Pula e ba bakela mathata le masisapelo feela. Re lemoha sena nakong eo Naledi a ntseng a ntsha metsi a tletseng ka hare ho mokhukhu wa hae. Mekhukhu e a nela ebile ho ba le diqhafutso tse bang teng nakong eo pula e nang.

Dintlha tseo e leng lejwe la kgopiso maphelong a dibapadi.

- Bofutsana le bofuma ke *Lejwe la Kgopiso*, hobane Tsietsi le Thapelo ba iphumana ba sebeletsa Mohlouwa ya ba tlatlapang ka lebaka la bofutsana le bofuma ba bona.
- Naledi le yena o iphumana a ratana le Mohlouwa empa e le mosadi ya nyetsweng ka lebaka la bofutsana le bofuma.
- Naledi e ba *Lejwe la Kgopiso* ho Tsietsi le ho Mmabatho ka ho ratana le Mohlouwa mme o sosothela Tsietsi ka ho hloka mosebetsi le ho mmatla dintho tse ka hodimo ho matla a hae.
- Mohlouwa e ba *Lejwe la Kgopiso* ho Tsietsi ka ho ratana le mosadi wa hae e leng Naledi.

3.2.2 POLOTO / MORALO

Moithuti, mona o hlalose tsa ka dintlha tsa poloto kapa moralo, e leng tsela eo diketsahalo tsa tshwantshiso di radilweng ka yona.

1. Tlhekelo

- Ke tlhahiso ya **dibapadi, sebaka le sesosa sa mathata**, tse hlahellang bukeng ya **Lejwe la Kgopiso** ke tse akgang tse boletsweng ka hodimo.
- Tlhekelo e boetse e hlahisa **tikoloho**, e leng **sebaka** seo diketsahalo di etsahalang ho sona le **nako** eo di etsahalang ka yona hammoho le maemo ao di etsahalang tlasa ona. Diketsahalo tsa **Lejwe la Kgopiso**, di etsahalla motseng wa Kgotsong, nako ke ya mehleng ya demokerasi/sejwalejwale. Ke nako eo tshirelletso ya ditokelo tsa botho e leng bohlokwa. Ke ka hoo basebetsi ba Mohlouwa ba etsang merusu ho lwanela ditokelo tsa bona.
- E phete hape e hlahise sesosa sa kgohlano, bukeng ena ya **Lejwe la Kgopiso**. Sesosa sa kgohlano ke bofutsana le bofuma bo aparetseng batho ba Kgotsong, bo sebediswang hampe ke ba matla kapa ba nang le hona. Mohlouwa o sebedisa bofutsana ba Tsietsi ho fumana seo a se ratang. Seipati le yena o hobosa motswalle wa hae Naledi ka bofutsana ba hae, o mo hlohleletsa ho hatella monna wa hae ho ba ntsha bofutsaneng.

2. Qaleho

Ke moo mathata a dibapadi a qalehang teng. Ho a hlaka hore Molwantshuwa le Molwantshi ke mang mmoho le batshehetsi ba bona. Kgohlano le yona e a hlaka mona, haholo ya ka ntle. Qaleho ya mathata tshwantshisong ena e hlaka hantle puisanong ya Tsietsi le Thapelo nakong eo a neng a re o kgathetse ke bophelo ba mekhukung le ho ketaketa tsela ho ya diofising tsa Majoro wa motse ho ya kopa thuso ya ho ahelwa ntlo ya thuso ya mmuso (RDP). E boela a hlaka hape puisanong ya Mohlouwa le Mmabatho nakong eo Mmabatho a neng a botsa Mohlouwa hore o tebela Tsietsi le Thapelo neng.

3. Tharahano/ kgolo ya kgohlano

Tharahano ke karolo eo ho yona bohlo ba diketsahalo di etsahalang teng. Ke moo ditaba di tswelang pele ka lebaka la kgolo ya kgohlano. Mathata a molwantshuwa a ba mangata. Molwantshi o ngangella morusong oo a o fehang, mme hape a iphetola mafitofito a rarahanang, a tiileng.

Tshwantshisong ya *Lejwe la Kgopiso*, tharahano e hlaha ha Mohlouwa tebela Tsietsi kamora hore Naledi o hane ho amohela ditaba tsa hae. Sena, ke sona se entseng hore Tsietsi a tebelwe mosebetsing e le ha Mohlouwa a iphetetsa ho Naledi. Ketso ena e tlisa bofuma bo bohlo ka tlong ya Tsietsi. Seipati o hlohlelletsa Naledi ho ratana le Mohlouwa e le hore bofutsana ba lelapa la bona bo ye meriting. Naledi o qetella a iphile Mohlouwa. Sena se tlisa mathata a maholo lapeng la Tsietsi. Naledi o se a tella monna a bile a kgona ho bua leshano ha monna a mmotsa hore tjelete ya ho reka mabenyanane o e nka kae.

4. Sehlohlolo

- Ke tsullung ya diketsahalo. Mona mmadi o fihlelwa ke tsitsipano le tshabo e kgolo kelellong le mmeleng.
- Ditshita tse bileng teng di fihla bokgutlong, mme ke moo re reng ho kgaoha moo ho kgwehang teng.
- Ditaba di mpefala hoo di ke keng tsa kgona ho kgutlela morao/ tsa senyeha ho feta mona.
- Seso se phunyehile boladu.

Tshwantshisong ya *Lejwe la Kgopiso* sehlohlolo ke moo Tsietsi a rathang batho ka sehlooho ka selepe.

5. Mothipoloho

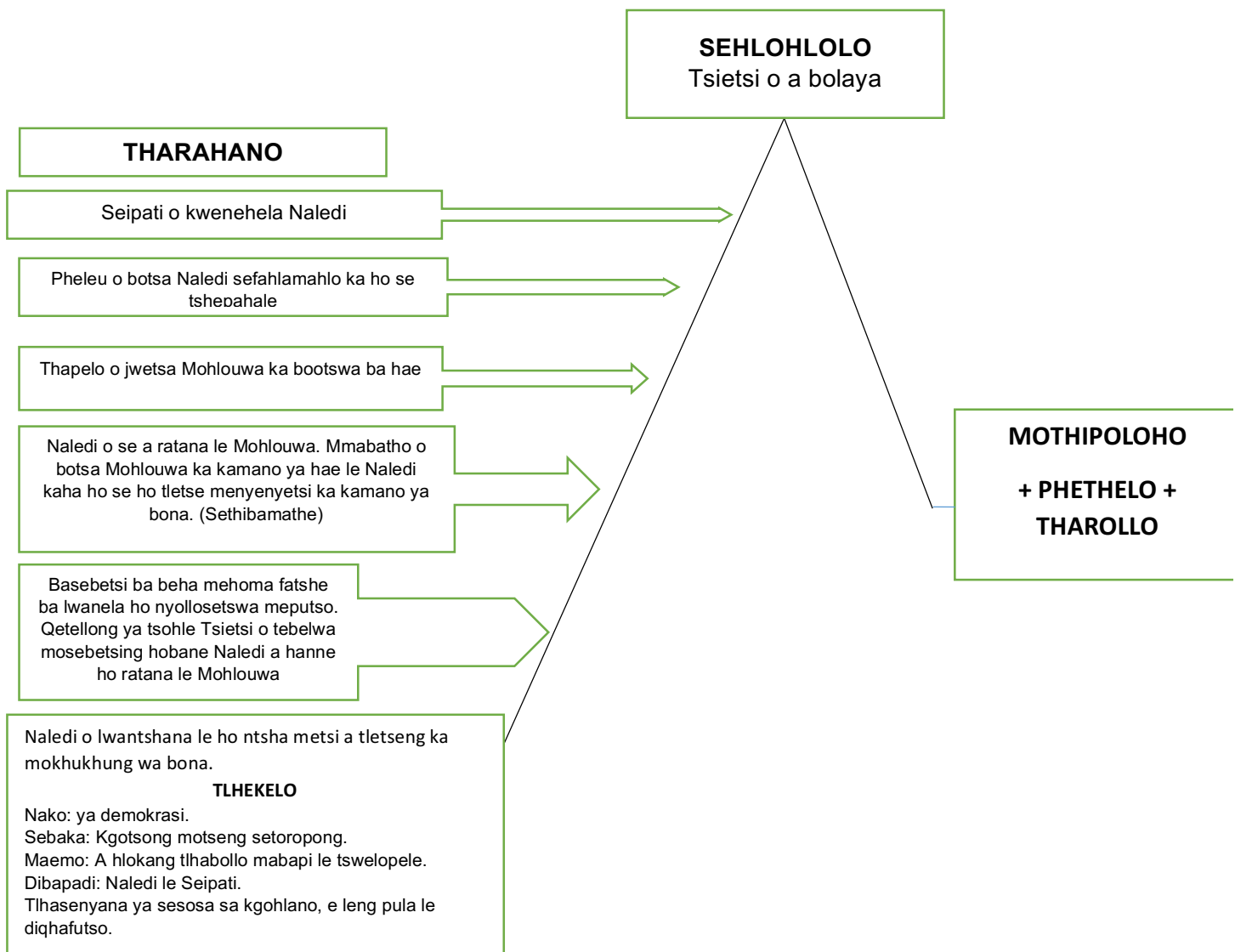
- Diketso tsohle tse latelang kamora sehlohlolo di ka thinyetsa hosele, ho a hlaka hore di ya pheletsong jwale, mme le tharollo e se e bonelwa haufi. Ha ho sa tla ba le tharahano e nngwe hape empa ditaba di lokela ho lebisa pheletsong.

6. Tharollo

- Ke moo mongodi a nehelanang ka pheletso ya diketsahalo.
- Ke moo diketsahalo tsa dibapadi di habileng teng.
- Thuto eo mongodi a neng a rerile ho e fetisetsa ho babadi, e hlaha karolong ena.
- E ka hlalishwa ka mokgwa o totobetseng kapa ka tshekamelo ya mongodi.
- Molwantshuwa o lokela ho bonahala, hore o hlotse kapa o hlotsewe.
- Molwantshi o lokela ho bonahala, hore o hlotse kapa o hlotsewe.
- Ditshita tse neng di ikentse mafito le tsona di a phutholoha mme sena se lebisa phedisong ya ditaba.

Tshwantshisong ya **Lejwe la Kgopiso**, mothipoloho le tharollo ha diyo. Ditaba di fella sehlohlolong eo e fetohang tharollo hape.

SEFATE SA MORALO WA LEJWE LA KGOPI SO HO YA KA DIKGAOLO

3.2.3 KGUTSUFATSO YA TSHWANTSHISO HO YA KA DIKGAOLO LE DIPONO

KGAOLO YA PELE

Pono ya 1

Motseng wa Kgotsong ho sa tswa na pula ya dikgomo le batho. Naledi o tselehile hobane pula ena e nele metsotswana feela empa tsela eo e phutletseng ka yona ka hare ho motlotlwane wa bona wa masenke, ekare ke kgale e na. A ba a hopola maele a reng, pula ke mahlopha a senya hobane bona mafutsana, e ba siya ba le diqhafutsong tsena tsa haesale. O ne a buiswa ke taba ya hore ho ne ho se na kamore e sa neleng, mme mosebetsi wa ho ntsha (hlakola) metsi e le o se nang bolekanyo.

Ha a ntse a le ka hare ho modubadube oo, motswalle wa hae Seipati a fihla le yena a kolobile te! O kene ha Naledi hobane a kgaoleditswe ke pula a le tseleng. Jwale, Naledi o re ho Seipati o kgopo jwalo ka sekele. Leha ho le jwalo, o ikarabela ka hore ditsela di mahleke ha pula e nele empa o ne a ntse a ikemiseditse ho mo tjhakela. Naledi o tswela pele ho hlalosa hore o tena a realo hobane a dula a ipatile.

Moqoqong wa bona ba bua ka mokgathala mme Naledi o eketsa ka ho bua ka letamo leo ba bang ka hare ho lona ka mehla ha pula e nele. Le hore tsatsing leo, e ne e le dinyane. (Thasenyana ya kgohlano e a hlaha/hlahiswa). Dipuo tsa Seipati di mpe hobane o rotetsa mollo ka ho re mokhukhu oo ba dulang ho wona ke lekopokopo; sena se ferekanya Naledi maikutlo le ho feta haholo ha Seipati a re le hoko ya dikolobe e ka kwano. Seipati o fafiella ka ho re Naledi a jwetse Tsietsi hore a hle a qalelle ho boloka tjhelete e sa le jwale. Ditaba tsena ba di etsa mohatla kgwiti hoba Naledi a laele jwalo. Leha ho le jwalo, tsa boela tsa tlola mollo ha ho utlwahala hore tee ya tee (ya ho phoka boduma) ha e yo lapeng la bona. Ke moo Seipati a bolellang Naledi hore a eme ka maoto ho ipatlela makgulo a matala. O toboketsa ka hore Tsietsi ha a di hadikela ho di ja hoba ba ntse ba hula ka falese nako e kanakana. A boela a hatella ntlhakemo ya hae ka hore Naledi a tlohele ho ikanya menwana ka ho emela ho kgaketswa ke monna.

Pono ya 2

Re kopana le Mohlouwa le Mmabatho mofumahadi wa hae ba bua lapeng la bona ka mathata ao basebetsi ba a bakileng nakong eo ba neng ba ipelaeditse. Mmabatho o futuhela mohatsae ka mantswe a bohale a re Tsietsi le Thapelo ke mahlabaphiyo mme ba tejelwe mosebetsing wa bona wa botjekelane kgwebong tsa bona. Mmabatho ha a utlwisise hore hobaneng ha mohatsae a le lenama ho tebela basebeletsi bana ba hae. Kgalefong ya hae o ba bitsa ka hore ke difelekwane, bashanyana, mahlabaphiyyana le ditlokotsebe. Mantswe ana a supa nyenyefatso, nyedisiso le thohako ho boTsietsi le Thapelo.

Kgalefo ena ya Mmabatho e qetella e halefisa Mohlouwa hobane o qetella a mo kgalemela hore a tlohelle ditaba tsa basebetsi matsohong a hae. Puisanong ena ho hlaha kgohlano ya mantsewe e matla pakeng tsa bobedi bona.

Pono ya 3

Ponong ena, puisano e pakeng tsa Thapelo le Tsietsi. Yona e hodima maemo a lehodimo le diqhafutso tse bang teng ha dipula di na le maemo a mabe moo baipehi ba Kgotsong ba dulang teng. Tsietsi o re maeno ha a jese ditheohelang lapeng la hae le mane moo a dulang teng, Kgotsong. Puisano ena e qetella e ba lebisisa tabeng ya kopo ya ntlo eo Tsietsi a e entseng empa ho se nko ho tswa lemina. Maemo a mekhukhung ha a mo jese ditheohelang hohang ebile o ikutlwa a lahlehetswe ke malepa ekare a ka tloha moo. Hona ho baka kgohlano ya maikutlo ka hare ho Tsietsi empa Thapelo o mo kgothatsa ka hore mohlomong lenane la dikopo ke le thibang letsatsi. O a behe pelo sekotlolong, mmuso ha o tate (motswalle wa nnete). Leha ho le jwalo, Tsietsi ha a utlwisise hore monna ya bitswang Tseko Moloji, ya entseng kopo maobanyana mona, yena o atlehile jwang hore ebe o se a ahetswe ntlo; balekgotla ba lebetse hore ba behuwe ke bona nakong ya dikgetho.

Tsietsi o boela a ntsha taba e nngwe e mo kukunelang, e leng mantsewe a Mohlouwa le mofumahadi wa hae. Mantsewe ao a dutse Tsietsi ha bohloko ebile o na le letswalo la ho lahlehelwa ke mosebetsi ho latela dipuo tsa bona hobane o tshaba ho ipona a tebetswe mosebetsing. O hopotsa Thapelo hore leqeme le tlhokeho ya mesebetsi le leholo haholo naheng ena ebile ba lehlohonolo jwalo ka tshitshidi (pontsho ya bohlae) hore ebe ba ntse ba theohetse ha Molhouwa. Bofutsana boo bo ba aperetseng bo etsa hore Thapelo a kgothalletse Tsietsi hore a lwanele ditokelo tsa bona hobane meputso ya bona e hlabisa ditlhong mme ba tshwanela ho nahanisisa ka taba ena hantle.

Pono ya 4

Ha basebetsi ba se ba ile mahaeng kamora tshebetso ya letsatsi, Mohlouwa o buisana le Pheleu a jele dipekere a batla ho utlwa hore na o hlomme boTsietsi leihlo le ntjhotjho mola mosebetsing jwalo ka ha a mo laetse. O tuka malakabe ke kgalefo hobane Mmabatho o mo kentse kgotjheletsaneng a batla ho utlwa mabaka a mo sitisang ho tebela Tsietsi le Thapelo. O hopoditse Pheleu hore mosebetsi wa hae o bonolo, ke ho hlokomela basebetsi hore ba a tshepahala le ho phethisa ditaello jwalo kaha ba dumellane. Empa ha a ka panya feela, hahabo ke naheng.

Pono ya 5

Puisano ponong ena e pakeng tsa Tsietsi le mohatsae Naledi. Pelo ya Naledi e dutla madi mme o buisana le mohatsae ka maemo a bona a bophelo bo aparetsweng ke bofutsana bo tshabehang. Naledi

o bua mantswe a bohloko a reng o kgathetse ke ho ba lekgoba la lelapa lena hobane o suha rapo la puleng ka mehla haholo nakong eo pula e nang. O kgoba mohatsae ka mantswe ha a re o hulanya maoto, empa a tseba hore o tshwere ka thata; ha ho dijo tse lekaneng ka tlong. O re ke monna o lokela ho loha maqheka ha maemo a le tjena; ho fihlile moo a tenehang teng. O re mphemphe e a lapisa; o kgathetse ke ho utlwa ka taba ya hore seteraeke se thefutse pokotho kapa o ntse a nyolosa a theosa dikantorong tsa lekgotla la motse ho ya kopa ntlo ya mmuso ya theko e tlase. O re ke kgale ba phela jwalo ka dikolobe. Ha a qeta o mmolella hore ha a tsietsing ya ho dula mona ha hae, hoba ntatae le mmae ba mo lebelletse kwana Maokeng. Tsietsi o ne a maketse ebile a bona hore ho teng motho ya tshetseng mohatsae moya o mobe. (Kgohlano e a hola)

Mosebetsi

Naledi:

Ha o a hlollwa ya letho mona. (*O batla ho lla.*) O nkukile heso ke le motle ke rateha, wa ntshepisa mahodimo le lefatshe. Bona hore hona jwale re sotleha jwang, empa o le teng o sebetsa. Kamehla ha ke botsa hore ho senyehile hokae o tla be o bolela ka moo seteraeke se o thefutseng pokotho kateng. Ka ho le leng o tla be o ikeme ka hore ha se jwale o theosa o nyolosa kantorong tsa lekgotla la motse ho ya kopa ntlo ya mmuso ya theko e tlase. Ke a bona o a lebala hape hore tshotleho ya lapa lena ha e qale hona jwale tjena, ke kgale re phela jwalo ka dikolobe tlung ena. (*O tima kerese, mme o robala a furalletse Tsietsi.*) Ha ke tsietsing ya ho dula mona ha hao, hoba ntate le mme ha ba ntebela haeso kwana Maokeng.

Dipotso

1. Ke mang ya ntseng a komelwa ke Naledi qotsong e ka hodimo mme o amana jwang le Naledi? (2)

2. Qwaketswano e renang lapeng lena e bakwa ke eng? (1)

3. "Ka moo seteraeke se o thefutseng pokotho kateng." Hlalosa ha kgutshwane hore ke eng e baketseng Tsietsi maemo ana. (2)

4. Ho ya ka maikutlo a hao ebe Naledi o bonahala e le sebakadi se nang le boikemelo ho latela dipuo tsa hae qotsong e ka hodimo. (2)

5. “Ke kgale re phela jwalo ka dikolobe tlong ena.” Polelo ena e re tjhebela pele ketsahalong efe tshwantshisong ena. (2)

Dikarabo

- 1 Ke Tsietsi, ✓ monna wa Naledi. ✓ (2)
- 2 Ke bohloki ba tjehelete/ bohloki ba ntlo/ tshusumetso ya motswalle wa Naledi e leng Seipati. ✓ (1)
- 3 Tsietsi le Thapelo ke basebelletsi ba Mohlouwa ba kena mohwantong wa ho tseka kekeletso ya meputso (tjehelete) mme ha ba e fuwe. ✓✓ (2)
- 4 Naledi ha a na boikemelo hobane o lwana tjena le monna wa hae ka tshusumetso ya Seipati. ✓✓ (2)
- 5 Ntweng ya bona ka ho qosa Tsietsi ka hore o hlolwa ke ho phethisa ditshepiso tsa haeo. ✓✓ (2)

Tlhaloso ya mantswe/dipolelwana

Leqephe	Mantswe/dipolelwana	Tlhaloso
1	Pula ya ditlwebelele	Pula e nang haholo.
1	maphathephathe	Ho etsa dintho tse ngata ka nako e le nngwe/ho tshwareha ka baka la mosebetsi.
1	Motlotlwana	Ntlo e ahilweng ka makote.
1	Tsietsi e latella tshotleho	Ha motho a sotlehile hangata o latelwa ke ditsietsi kapa o potwapotwa ke mathata
1	Pula ke mahlopha a senya	Pula e a hlokeha ho fedisa komello empa e boela e senya ka baka la dikgohola, ho heletsa matlo, marokgo, ho senya mebala kapa ho bolaya batho le diphoofolo.
1	Ho lla sa mmokotsane	Ho lla selo se bohloko, o sa kgaotse.
1	Ho hloka ya ho phoka boduma	Ho futsaneha
1	Maqakabetsing	Mathateng
2	Ho tshwara tau ka ditlena	Ho ba mathateng ao o lokelang ho ipholosa ho ona.
2	Ho phelephanyetsa	Ho makatswa/ ho qhekanyetswa
3	Ha le ina nko mobung	Ha letsatsi le dikela
3	Ho duba thankga	Ho sebetsa o sa bone tswelopele ho seo o se etsang
4	Ho kena motho hanong	Ho bua motho e mong a ntse a bua
4	Ha ntja e ingwaile ka leoto la pele	Ho bata haholo/ho mpefetse.
4	Ho ja poqo ka hlanaka	Ho iketla

4	Ho ja monakaladi wa kebolelwa	Ho qhanolla/ho phela ha monate/ho fumana dintho di tonositse
4	Bokgothokgotho ba diranta	Tjhelete e ngata
4	Tsipasehole	Sehole/motho ya sa tsebeng letho
4	Ho ba kojwana di mahetleng	Ho futsaneha
5	O nkene menong	O ntenne
5	Ho nketsa tsuonyana robala tse ding di robetse	Ho nketsetsa bolotsana/ho nketsa sethoto
5	Ho ikenya tshotso dinaleng	Ho ikenya mathateng
6	Ho phahamela mapoqo	Ho itlhahanela/ho potlakela ntho
6	O hula ka falese	Ho sebetsa/phela ka thata
7	Ho beha taba molatsa	Ho tlohela ho bua ka taba eo, le tla bua ka yona neng neng/nakong e tlang
8	Ho ja masoko	Ho ja dipekere/ho kgena/ho halefa
8	Ho tshwara mamphole ka sekotlo	Ho tshwarana le bothata/sokola
9	Mahlabaphio	Batho ba ekang, ba sa tshepahaleng
10	Ho nyaola	Ho leleka/ ho tebela batho ka bongata
11	Ntja tsa selomamokgoki	Motho ya etsang motho ya mo thusang hampe kahoo o iphetola moleko
11	Ho tjha ntshi	Ho tshaba ho bua
12	Ho tswa ka ntshwe di sa fohlwa	Ho tswa o baleha o sa ikemisetsa
13	O eme le monna wa mateneng	Ho ema o maketse
14	Ho otlala taba botsekeng	Ho nepa ditaba/opa kgomo lenaka
14	Mofufutso o tswetse boyeng jwalo ka mofufutso wa ntja	Ho sebeletsa lefeela la mefeela ntle le katleho
15	Ho suha lerapo la puleng	Ho etsa mosebetsi ho sa bonahale tema
15	Ha mmela o ntse o puta	Ha nako e ntse e tsamaya
16	Mmetlakgola o lebisana ho wa habo	Bana ba motho ke ho thusana/ batho ke ho thusana ha ho hlahile menyetla
17	Sejosennyane ha se fete molomo	Dijo le ha di ka ba nyenyane di a arolelwana
17	Ho hafa ka nkatana	Ho ba moruihadi
18	Ntjapedi ha e hlolwe ke sebata	Batho ha ba thusana baka hlola bothata/mosebetsi o kgonwa ke kopanelo/ho kopanelwa
18	Ho jesetsa motho kgwebeleng	Ho phedisa motho ka thata le ho phedisa motho eo ka ditshoso
20	Ho thenthetsa	Ho ya hodimo le tlase ke monate wa pina/thoko.
21	Ho itshwela mokgubu	Ho swabela ketso ya hao/taaba tsa hao
21	Majelathoko	Ke batho bao e seng mahatammoho le ba bang /batho ba hlokgang tshebedisano mmoho
23	Bana ba tadi ba tsejwa ka mereto	Batho ba semelo se le seng ba etsa ntho ka tsela tse tshwanang
23	Bana ba kgwale ba bitsana ka melodi	Bana ba motho ba a thusana
24	Ho hlaba motho malotsana	Ho eletsana/ho hlaba motho bohlae
25	Ho ja setoto ka lere	Ho iketla
26	Ho ya le kgongwana hodimo	Ho nkeha ke ho itseng
27	Ho phunya seso	Ho bua/ntsha taba
27	Ho boya sekwele	Ho kgutla ka tsela eo o sa tlang ka yona/o se o le ntwamatla haholo
27	Ho diela dikgala	Ho phethela
27	Ho phutha matsoho	Ho se etse letho

KGAOLO YA 2

Pono ya 1

Ke hoseng mmileng o moholo motseng wa Kgotsong ha Mohlouwa a kganna mmileng o phetheselang a tjhesitse mafura a koloi ya hae e majabajaba. Ke mmila o neng o sebediswa ke bakganni le bana ba yang dikolong, feela o a belaela hore mohlomong ke kgale a sa o sebedise ho ya kamoo o neng o phethesela kateng. Hona mmileng oo, o kopana le seponono sa mosadi mme ka morao ho moo o eellwa hore ke mohatsa Tsietsi e leng Naledi. O emisa koloi mme a mo kopa ho kgaola Naledi maoto le hore mokgwa hae ha a rate ho bona batho ba sotleha a ntse a le teng (ke leshano le letala). Tjhe, Naledi o qetella a dumetse kamora hore a qeaqee. Ka koloing ba qadile ka ho qoqa ka bophelo ba Kgotsong, moo Naledi a amang taba ya tshotleho le leqeme la mesebetsi Kgotsong yohle. Mohlouwa o re leqeme la mesebetsi ke kobo anela naheng ena ka bophara empa boTsietsi ba lehlohonolo hobane ba sebeletsa motho ya putsang hantle Kgotsong ho feta dikgwebong tse ding (ke leshano le letala). Ho tloha moo Mohlouwa o ipolela kamoo a ratang Naledi kateng. Empa eo o hlalosa kamoo Tsietsi a ka mmolayang kateng ha a ka utlwa ka taba ena. Mohlouwa o re pinyane ha e senye motse. Naledi o ne a swabile le ho tsieleha ha a utlwa dipuo tsa Mohlouwa, mme eo o mo ja ka bohale le ho mmolella hore o tlile ka sepheo ha a ntse a re o mo kgaola maoto. O batla ho theohe koloi e ntse e tsamaya hobane o ne a sitwa ke ho mamella dipuo tsa Mohlouwa tse swabisang. Mohlouwa o tshoswa ke sena mme o emisa koloi ka thoko ho tsela hore Naledi a theohe. O mo neha karete ya kgwebo e ngotsweng dinomoro tsa hae tsa kgwebo hore a mo letsetse ha a ka fetola maikutlo a hae ka kopo ya hae. Ha e le tekenyana ya hae yona o a e hana.

Pono ya 2

Tsietsi le Thapelo ba hlokometse le leng la mabenkele a Mohlouwa, ha Thapelo a makalletse ho thola ha Tsietsi hoseng hoo. Tsietsi o mo hlalosetsa kamoo Naledi a ileng a mo hlaba ka mantswa kateng le ho mo qosa ka le reng o hlolwa ke ho phethisa ditshepiso tsa hae. Thapelo o mo eletsa ka le reng ba lwanele ditokelo le ditshwanelo tsa bona. Ka bomadimabe, Tsietsi ha a batle ho utlwa letho ka ntlha eo, o bona e le ho ipitsetsa kgathatso e le hole le bona. O bona ho le molemo hore a mpe a hlabele badimo mohlomong dintho di tla boela motjheng hape. Thapelo yena o eme tabeng ya ho e lata letailana morerong wa ho lokisa teke eo ba e fumanang. Kgabareng, Pheleu a fihla mme ba kgaoletsa ditaba tsa bona ka ho di beha molatsa hobane Thapelo a sa mo ratisise. Ha ba ka ba bua nako e kaalo le Pheleu yaba o a tsamaya empa a bonahala a jele masooko. Kgang e ile ya ba hore Tsietsi a hlalose hore ke hobaneng ha Thapelo a fiela ka dintshi empa potso eo ya Pheleu o hlolwa ke ho araba.

Pheleu o tlohile moo a mo jwetsitse hore sekgukguni se bonwa ke sebatladi, mme a mo siya a maketse. Tsietsi o ne a tsietswe le ho lemoha hore tsietsi e latela tshotleho e le ka nnete (kgohlano ya ka ntle).

Pono ya 3

Naledi le Seipati ba robile monakedi ha Seipati kamoreng ya ho phomola. Seipati ha a theohela, o nkile kgefu mosebetsing hobane a bolela kamoo ho leng thata ebile ho nyolosetsang moo a sebetsang. Leha ho le jwalo, Naledi o mo kgothatitse ka hore o lehlohonolo hobane o ntse a kgona ho tsoha ka matjeke a ilo fula makgulong a matala. Ho hobe ka ho yena hobane o ntse a behile letsoho phahleng. Karabo ya Seipati e mo hopotsa seo a tshwanetseng ho se etsa, e leng ho itahlela leroleng la dikatse, mme a se diehe.

Moqoqo wa bona o ja mothinya moo Naledi o bolellang Seipati hore pelo ya hae e lwantshana le maikutlo a hae ebile ha a kgone ho itshwasolla maikutlong ana. Tabataba ke ho re ntate Mohlouwa o a mo fereha jwale ho thata ho yena hobane o nyetswe. Seipati o bona ha Naledi a wetswe ke letlotlo, a hlabetswe ena e naka le nyane. A boela a toboketsa ka hore Modimo ha a fe motho ka letsoho ebile lehlohonolo ha se lebelo. A kgwatha taba ya hore o phela bokgobeng ka hare ho ntlo ya lekopokopo empa monna a sebetsa (o besetsa mollo / ho hlohleletsa). O boela a mo kena ka hanong ka hore banana ka ntle ka mona ba larile, a tlohele ho bapala ka lehlohonolo. Leha Naledi a mmolella hore o tshaba aubuti Tsietsi, o tshaba ho mo utlwisa bohloko, empa a nna a hatella ntlha ya hore badimo ba mo hlabetse ya senona-le-tlhako. Seipati o fana ka maele ohle ao a neng a na le ona, a sa batle ho siya mantswe ana a matla a reng: moo lerato le leng matla, tshabo ha e yo. Leha ho le jwalo Naledi o ne a ntse a sa tsebe seo a tshwanelang ho se etsa. O botsa yena tsebanyane ya hae Seipati, mme yena a mo fetola ka hore a mo letsetse le ho kopa tshwarelo. Ntho e kgolo e neng e tshabisa Naledi ke ho re, ditaba ha di robaletse.

Seipati o atleha mosebetsing wa hae wa ho hlohleletsa Naledi hobane ke mona Naledi o mmolella kamoo a tlatsitseng aubuti Tsietsi ditsebe kateng ka taba ya motlotlwane le ka bofokodi ba ho se phethise ditshepiso tseo a neng a di etse. Kajeno lena o hulanya maoto ha a tlameha ho dula ditshepising tsa hae. Puisano ya bona e kgaoletswa ke taba ya ho latwa ha Thato le Puleng sekolong.

Pono ya 4

Ke nako ya ho tjhaisa moo Tsietsi a ntseng a nahana ho ya palama bese ha Pheleu a potlakela ho mo tsebisa hore Mohlouwa o laetse hore a tswe a mo emetse hanyenyane hobane o batla ho itsheba le yena. Tsietsi ha a tsebe hore a iketseng, a botsa hona le hwane e le ha a batla kutlwisiso ya hore ntate Mohlouwa o mo isa kae. Pheleu o mo araba ka hore ha a tsebe hobane morumuwa ha a na lonya. Bothata ba Tsietsi bo dipalangwang. O tshwenyehile hore o tla kgutlela hae ka eng (jwang) ha a ka siuwa (fetwa) ke bese ya ho qetela.

Pono ya 5

Ke phirimana lapeng, ha Mohlouwa le Mmabatho, Mmabatho o utlwahala a sa thabela taba ya ho lelekwa ha Tsietsi a le mong mosebetsing. Ha a utlwisisa hore Thapelo yena o setse jwang hobane ba ne ba le mmomoring o le mong le Tsietsi. Puisano ya bona ha e monate hohang, kgohlano ya mantswe ke e matla e bileng e le hodimo hoo Mmabatho a bolelletseng mohatsae hore o belaela ho hong, mme di tla hlaha ka tsatsi le leng.

Hoba Mmabatho a tswe, Mohlouwa a sala a le mong a ntse a ipotsa hore kannete Mmabatho o batla ho utlwa hore mohatsa Tsietsi o mo hanne hobane a nahana hore o bohlale. Boipusong ba hae o taka setshwantsho se sebe puong ya hae ka Naledi le Tsietsi. O bitsa Naledi ka hore ke letekatse, ntja feela ya selahlwa le boya, ngwana wa lenyekathipa le hore ke sethoto mme o bitsa Tsietsi sephoqo sa monna. Ho tloha moo, o bua kamoo thato ho tla phethahalang ya hae kateng Kgotsong (moikgohomosi).

Mmabatho:

Hobaneng o kgethile ho nyaola Tsietsi pele? (*Eka o a nahana*) Hona o itseng ho wena ha o qeta ho phunya seso sena? Ha ke re maoba moo o ne o haketse ka hore ba tla re isa kgotla ha re ka ra ba tebela ka ntle ho ho latela metjha e nepahetseng?

Mohlouwa:

Hohang ha ke utlwisisa hore potso ya hao e lebitse hokae jwale, Mmabatho. Ka nnete potso ena ya hao e nqaka ho nqaka, mme ha ke tsebe hore ke e arabe jwang jwale.

Mmabatho:

Sesotho ha se tolokwe, ntate. Potso ya ka e otlolohile, Mme e ithokela karabo feela. Ke batla ho tseba hore Thapelo yena o mo tlohellelletseng kwana, hoba le yena o bile le seabo se seholo mehwantong ena ya boipelaetso?

Dipotso

1. Mmabatho le Mohlouwa ba amana jwang? (1)

2. Mohlouwa o na le boemo bofe Kgotsong? (1)

3. Ha o ne o le mmohi wa tshwantshiso ena, o ne o ka lebella hore motsamaisi a hlahise sefahleho sa Mmabatho jwang ka mantswe ana: “e ka o a nahana”? (2)

4. Ho ya ka qotso e ka hodimo ke dintho dife tse bontshang hore tshwantshiso ena e etsahala nakong ya demokerasi? Fana ka ntlha tse PEDI feela. (2)

5. Fana ka lebaka le entseng hore Tsietsi a tebelwe mosebetsing ho sale Thapelo. (1)

Dikarabo

1	Ke monna le mosadi/banyalane. ✓	(1)
2	Ke rkgwebo/ ke monga mabenkele le ditamene. ✓	(1)
3	O sosobanya sefahleho/ o beha letsoho lerameng/ o nyenyefatsa mahlo. ✓✓	(2)
4	Basebetsi ba na le tokelo ya ho isa mohiri makgotleng a dinyewe ho lwanela ditokelo tsa bona. ✓
Ba kgona le ho ipelaetsa/mehwanto ha ba batla ho nyollelwa meputso/ho na le seo se sa ba kgotsofatseng. ✓	(2)
5	Ke ho hana ha Naledi ho amohela ditaba tsa lerato tsa Mohlouwa. ✓	(1)

KGAOLO YA 2		
Leqephe	Lentswe/polelo	Tlhaloso
31	Ho kgelella dikgororo.	Ho lla/sebetsa ka thata/fufulelwa ha haholo
31	Kwekwe ya morao e tloha le sepolo	Motho ya diehang ho etsa ntho e itse o iphumana a na le mathata/wela tsietsing ka baka la ho dieha
31	Ho beha pelo sekotlolong	Ho ba le mamello
32	Ho ila motho sekgethe	Ho se rate/ho hloya motho/ho nyonya motho.
32	Ho ja masapo a hlooho	Ho nahana/nahanisisa ntho ka thata.
32	Madungwadungwana	Hoseng haholo/ka meso.
33	Ho opa kgomo lenaka	Ho nepa ditaba/ho bua nnete
33	Kgomo e wetse	Pharela/ditaba di thata/ho boima
33	Ho beha motho merebele	Ho beha motho tlasa kगतello/ho mo lelekisa
33	Ho tlodisa motho kgati	Ho isana hodimo le tlase/sokodisana
33	Lesisitheho le ja kgomo	Ho dieha ho baka tshenyeho e kgolo
33	Ho phura leshwetla	Ho buisana ka taba
34	Ho inwesa ka nkgo	Ho ikgodisa
38	Ho lenyaya le kolobe	Ho thola/ ho se re letho/ ho se bue
39	Ho kopana le pela di falla	Ho ba mathateng
39	Ho nya matsete	Ho pheta/ho bua makunutu
41	Ho e lata letailana	Ho qala ditaba/ ho qala ntwā
42	Ke maoto ho oka ditlhabela	Ho potlaka haholo o se na nako
45	Ho roba monakedi	Ho phomola
51	Ho hela o itlamela	Ho itshebelletsa/sebetsa ka thata.

KGAOLO YA 3

Pono ya 1

Ke hoseng lapeng ha Tsietsi, Naledi o tsosa Tsietsi hore o a selwa ho ya mosebetsing empa Tsietsi o a mo latolela ka hore o tla sala a tsoha. Naledi o ngangella ka hore ha ho moo a yang teng ha Tsietsi a sa bue hore molato ke eng ha a sa tsohe. Tsietsi o qetella a mmolella hore o tebetswe mosebetsing empa ha a tsebe hore ke hobaneng a tebetswe. O sisinya hore Naledi a ke a botse Pheleu mohlomong a ka tseba lebaka. Naledi o ne a batla ho utlwisisa hore ke leano lefe leo a ka tlang ka lona maamong a tjena. Tsietsi o mmolella hore o ntse a ja masapo a hlooho. Naledi ha a kgotsofalla karabo eo Tsietsi a mo nehang yona mme o mmolella hore o kgathetse ke ditshepiso tse siyo, a ba a mo mmolella hore ha ho se nko ho tswa lemina, yena o tla boela ha habo Maokeng.

Pono ya 2

Kamora hore Tsietsi a tejelwe, Thapelo o tjhwatlela Pheleu mme o bua a mo soothela ka hore o thabile ha Tsietsi a tejetswe mosebetsing. Pheleu o latola bosehla seo se buang ke Thapelo. Pelo ya Thapelo e dutla madi, o batla ho tseba hore na Pheleu o rata kgaitsemi le sware sa hae na. Ba nka nkana ka mantswe a matla, Thapelo ha a kgathalle ditlamorao tsa seo le hore a ka lahlehelwa ke mosebetsi.

Pono ya 3

Mohlouwa o etetswe ke Naledi a le ka kantorong ya hae. Sello se seholo sa hae, ke hore ntate Mohlouwa a busetse Tsietsi mosebetsing mme o tla mmulela pelo ya hae. Kamora ngangisano e telekana, ntate Mohlouwa o dumela ho kgutlisetsa Tsietsi mosebetsing empa o mmolella hore ho tla ba thata ho mo kgutlisetsa empa ho tla nka dikgwedinyana ho nahanisisa taba ena, o kopa hore a behe pelo sekotlolong.

Pono ya 4

Ke motsheare wa mantsiboya ha Thapelo le Tsietsi ba ntse ba nwa jwala ha Mmadibabe. Taba e neng e tshohlwa boholo e mabapi le ho tejelwa ha hae mosebetsing le kamoo a leng maemo boima kateng lapeng la hae (Tsietsi). Tsietsi o dumela hore mohlomong mathata a etswa ke hore badimo ba mo halefetse. Ka lehlakoreng le leng, Thapelo o ntse a eme ntlheng ya hore ba e late letailana hobane ntate Mohlouwa a ka tlwaela, empa Tsietsi ha a na thahasello ya seo. Thapelo o boela o jwetsa Tsietsi kamoo a ileng a tjhwatlela Pheleu ka ho tebelwa ha hae (Tsietsi) mosebetsing. Hono ho tshosa Tsietsi hoo a ileng a tshaba hore dikamano tsa hae le sware le mosadi wa hae di ka mpefala.

Pono ya 5

Seipati o etetse Naledi mme o boledisa kamoo a leng motle kateng haesale a kena kamanong ya lerato le Mohlouwa. Naledi ha a phutholoha empa Seipato o mo kgothalletsa ho tswela pele. Ba ama taba tsa Tsietsi le hore o batla ho hlabela badimo hore mahlohonolo a be teng lapeng ha hae. Hoo makatsa Seipati empa Naledi o mmontsha kamoo tumelo tsa batho di fapanang kateng.

Tsietsi:

Ke thefulehile maikutlo ha bohloko hampe mona moo ke leng teng, Naledi.

Naledi:

(*O opa diatla*) Ruri ena ke mehlolo ka nnete. Jwale o tebelletsweng mosebetsing hoba tsa seteraeke sa maoba le itse ke tshomo ka mathetho.

Tsietsi:

Le nna ka nnete ke tlalletswe ke naha ha o mpona ke le tjena. Ha ke tsebe hore ntate Mohlouwa o ntsekisang se sekana, hoba le yena o hlolehile ho mpha mabaka a tsitsitseng.

Naledi:

O re ntate Mohlouwa o o tebetse feela ka ntle ho lebaka?

Tsietsi:

Ee, ho jwalo, Naledi.

Naledi:

(*Ka ho belaela*) Keng eka taba tsa hao di a bata tjee, aubuti Tsietsi? Na ho a kgoneha hore motho a tebelwe feela ntle ho lebaka le utlwahalang?

Dipotso

1. Ke bomadimabe bofe bo wetseng Tsietsi ho ya ka ditaba tsa qotso ena? (1)

2. Ho ne ho etsahalang nakong eo Tsietsi a neng a buang mantswa ana: "Ke thefuleha maikutlo ha bohloko". (2)

3. Ke lebaka lefe le etsang hore Naledi a belaele dikarabo tsa Tsietsi tse hlahang qotsong. (2)

4. Hlalosa kamoo tomatso tshwantshisong e hlahellang qotsong e ka hodimo ka ho lelekwa ha Tsietsi mosebetsing. (2)

5. Ha o ne o le Tsietsi o ne o ka nka bohato bofe ha o ne o lelekilwe ka mokgwa oo? (2)

Dikarabo

- 1 Ke ho lelekwa mosebetsing ntle ho mabaka. ✓ (1)
- 2 Ke hobane Mohlouwa o mo tebetse ntle le ho mo fa mabaka. ✓✓ (2)
- 3 Ke hore motho a ke ke a tebelwa mosebetsing ntle le mabaka. ✓✓ (2)
- 4 Babadi ba tseba hore Tsietsi o tebetse hobane Naledi a hanne ho amohela ditaba tsa Mohlouwa tsa lerato empa Tsietsi le Naledi bona ha ba tsebe. ✓✓ (2)
- 5 Ke ne ke tla ya makaleng a mmuso a thusang basebetsi ka ditokelo tsa bona ho bahiri ba bona/ ke ne ke tla etella mohwanto wa boipelaetso. ✓✓ (2)

KGAOLO YA 3		
Leqephe	Lentswe/polelo	Tlhaloso
58	Metsotso e jele babedi	Nako e tsamaya kapele/potlako
61	Masa-a-kokometse	Ho tjhwatlela/jwetsa/ho bua/ho utlwa taba tse thata
62	Ho epela motho lemena	Ho kenya motho tsietsing/mathateng/tebetebeng
62	Ho loma motho tsebe	Ho eletsa/ho mo sebela
63	Hlathe e lelekisa tsebe	Ho tsheha
63	Ho fiela ka dintshi	Ho tshaba ho shebana le motho ka mahlong
64	Lenyekathipa	Mofutsana/mohloki
66	Ho hlaba kgobe ka lemao	Ho iketla
68	Le pele di na le bajji	Se sebe seo o se etsetsang motho e mong se tla o etsahalla le wena.
69	Lehoporo	Ke sekala sa jwala ba Sesotho
75	Ho tswa dinaleng tsa phakwe	Ho phonyoha tsietsing/mathateng
77	Ho ntshana se inong	Ke metswalle ya nnete e bolellanang diphiri.
82	Ho ja motho direthe	Ho etsa motho hampe empa eo a sa tsebe/mo etsetsa botsotsi

KGAOLO YA 4

Pono ya 1

Mohlouwa o kena kantorong ya hae a bela ke kgalefo hoba a eellwe hore basebetsi ba kene mohwantong hape. O bua le Pheleu ka bohale bo tukang malakabe. O batla ho tseba hore bothata ke eng, empa Pheleu o mo fetola ka hore ba lwanela tokelo tsa bona tse hatikelwang ka boomo le hore Tsietsi a kgutlisetswe mosebetsing. Ho hlaha menyenyetsi e reng Mohlouwa o ratana le Naledi ke kahoo Tsietsi a tebetsweng mosebetsing. Leha ho le jwalo, Mohlouwa o halefa haholo ha a botswa potso eo. O se a laela Pheleu ho tla le Thapelo ka kantorong ya hae.

Pono ya 2

Pheleu o kena le Thapelo kantorong ya Mohlouwa. Thapelo o halefile le ho feela jwalo le ho Mohlouwa. Mohlouwa ha a botsa Thapelo potso, o mo araba ka potso. Thapelo o mo hlokela tlhompho, le ho mo jwetsa hore taba tsa hae le Naledi di a tsebahala Kgotsong yohle. O mo hlokomedisa ka hore ntwala ke hona e tlang hobane ditokelo tsa bona di hatikelwa ka boomo. Pheleu o jabellwa nthong tseo a sa ameheng ho tsona, e le ha Mohlouwa a ntshetsa/thubela bohloko yo yena.

Pono ya 3

Tsietsi o na le Naledi lapeng o ntse a inwella jwala ha Naledi yena a hlatswa diaparo. Puisano ya bona e ne e na le dipotso tse hlokanang dikarabo bobeding ba bona. Naledi o tshwenngwa ke taba ya hore Tsietsi o nka kae tjhelete ya ho reka jwala. Tsietsi le yena o botsa Naledi hore o nka kae tjhelete ya ho reka mabenyanane le dinthwana tse teng ka tlong. Naledi o bontsha ho tshoha hoo Tsietsi a qetella a belaela dikarabo tsa Naledi. Ba tlohela moqoqo wa bona ha Pheleu a qeta ho kena lapeng la bona. Tsietsi o laela Naledi hore o ya ha Mmadibabe ho ya kopana le Thapelo.

Pono ya 4

Mmabatho o buisana le mohatsae Mohlouwa ka mathata a tlisitsweng ke boipelaetso ba basebetsi. Mmabatho o halefetse Mohlouwa ka hore o hanne ho mo mamela ha a ne a re a tebele Tsietsi ha mmoho le Thapelo, jwale ke mona Thapelo o tsositse morusu hape. Mmabatho o boela a botsa Mohlouwa ka dikamano tsa hae le Naledi a se a ntse a sokile. O tshepisa hore o tla otlala Naledi ha e ba ditaba tse buehang ka ntle ka mona di feela di le jwalo. Mohlouwa o a itatolo empa ka mokgwa o sa kgodiseng Mmabatho. Mmabatho a boela a bolella Mohlouwa hore o utlwile hore (yena Mohlouwa) o fa basadi mosebetsi ka ho kopanela dikobo le bona. Mohlouwa o a hana le ho itatola taba tseo.

Pono ya 5

Pheleu o buisana le kgaitsemi ya hae Naledi ka ditaba tsa merusu ya basebetsi dikgwebong tsa Mohlouwa moo hara tse ding ba tsekang hore Tsietsi a kgutlisetswe mosebetsing. Pheleu o jwetsa Naledi hore basebetsi ba bua ka ditaba tsa hae le Mohlouwa, ebile basebetsi ba dumela hore Tsietsi ke lehlatipa la taba ena. Naledi ha a hane hore o na le kamano ya lerato le Mohlouwa empa ha ho na motho ya ka mo arohantshang le yena. O halefela Pheleu ho fihlela a mo tebela ha hae. Ha a setse a le mong o utlwahala a ingamangama ka ditaba tsena a bile a rera ho ya ho Seipati ho ya kopa dikeletso le thuso.

Mohlouwa:

Se ka mpotsa ditsiebadimo tjena le wena. Tsamaya o ilo mpitsetsa Thapelo, o re ke batla ho monna hona jwale tjena ka ho panya ha leihlo.

Pheleu:

Ka boikokobetso, monghadi, ke tshaba ho teanya mahlo le bahwanti bano.

Mohlouwa:

Pheleu, o hana ha ke o roma na, monna?

Pheleu:

Ha se hore ke hana ha o nthoma, monghadi.

Mohlouwa:

Jwale?

Pheleu:

Basebetsi ba ile ba ntemosa hore le nna ha ba sa batla ho mpona le moo ke hatileng teng. Jwalo ka ha ke se ke hlalositse ba re ke lejelathoko ebile ke nna ya entseng hore Tsietsi a lelekwe mosebetsing.

Mohlouwa:

Jwale o batla hore ke rome mang ha e le moo le wena o tshaba ho teanya mahlo le boThapelo?

Dipotso

1. Basebetsi ba hwantela eng qotsong e ka hodimo? (1)

2. Pheleu le Tsietsi ba amana jwang? (1)

3. Ke hobaneng ha Pheleu a ne a bitswa 'lejelathoko' (1)

4. Ha ebe o ne o le Pheleu o rongwa ke mohiri ho ya teana le bahwanti o ne o tla etsa jwang? (2)

5. Ho ya ka wena sepheo sa Mohlouwa sa ho batla ho teana le Thapelo ke sefe? (2)

Dikarabo

- 1 Ke ho lelekwa ha Tsietsi mosebetsing. ✓ (1)
- 2 Ke bosware/ ka hore Tsietsi o nyetse kgaitsemi ya Pheleu/ ke basebetsi ba Mohlouwa. ✓ (1)
- 3 Ke hobane o ne a sa tsamisane le diqeto tsa basebetsi ba bang. ✓✓ (2)
- 4 Ke ne ke tla etsa se entsweng ke Pheleu ke qobe ho ya bahwanting kaha bahwanti ba ka ntsohela matla mme ba ntsha kotsi. ✓✓ (2)
- 5 Ke ho tla monyanya leleme ka ditaba tsa bahwanti/ ho tla mo kgalemella ho etella pele mohwato kaha e se la pele a etella mohwato pele. ✓✓ (2)

KGAOLO YA 4		
Leqephe	Lentswe/polelo	Tlhaloso
86	Ho itoma maleme	Ho bua ntho e sa utlwaleng/inanatha
88	Ditsiebadimo	Ho bua ntho e se nang kelello/utlwaleng/thuso
88	Leihlo le ntjhotjho	Leihlo le shebisisang le sa fahlwe/fanye
89	Menyenetsi	Ke ditaba tse so netefatswe/ ditaba tse hlokang bonnete/ho netefatswa
89	Ho kgahlwa ke none e feta e hlotsa	Ho rata/ho hohelwa nthong eo o sa e tsebeng
90	Tsebetutu	Motho ya sa utlweng
91	Ho tshoha difohle	Ho tshaba ntho eo o sa e tsebeng
91	Moferekanyi	Moqabanyi/ motho ya jalang diqabano/ya bakang moferefere

93	Sefelekwane	Ke motho ya hlokang nnete/motsietsi
94	Makamotela	Jwala/letsina
95	Phokojwe ho phela e diretsana	Motho o phediswa ke maqiti a hae
96	Mmangwana o tshwara thipa ka bohaleng	Mme o sireletsa lelapa la hae/o emele mathata ohle a lapa la hae
97	Ho lenyaya le kolobe	Ho thola tu!
97	Ho hlahella powaneng	Ho ba pepeneneng/pontsheng
100	Ngwana mahana a jwetswa o bonwa ka dikgapha	Motho ya sa kgalemeleheng o wela mathateng/ditsietsing ka mehla.

KGAOLO YA 5

Pono ya 1

Thapelo o buisana le Tsietsi sepotong ha Mmadibabe. Tsietsi o loma Thapelo tsebe hore mmuso o mo tshepitsitse ho mo ahela ntlo, mme jwale o se a tla tswa mokhukhung le lelapa la hae. Tsietsi o boela o ama le taba ya hore o ntse a batlana le mosebetsi. Thapelo o mmolella hore mane mosebetsing ba lwanela taba ya hore a kgutlisetswe mosebetsing. Tsietsi o kopa Thapelo hore ba tlohele taba ya Mohlouwa yena ha a sa batla ho kgutlela moo. Thapelo o botsa Tsietsi hore ebe o tseba lebaka le entseng hore a fellwe ke mosebetsi. Tsietsi o qosa Thapelo ka hore ke eng eka o mo patela ditaba. Thapelo o loma Tsietsi tsebe hore ho tletse menyenyetsi basebetsing mmoho le bona e reng o felletswe ke mosebetsi ka lebaka la dikamano tsa Naledi le Mohlouwa. Hona ho halefisa Tsietsi hampe, o bile o se a tswa a re o ilo iphetetsa.

Pono ya 2

Naledi o fihla ha Seipati a imetswe, Seipati o re o tatetse ho ya toropong kaha a sa phela hantle. Naledi o bolella Seipati ditaba tsa hore basebetsi ba Mohlouwa ba se ba tseba ka ditaba tsa hae le Mohlouwa. Hona ho supa hore Tsietsi a ka nna a tseba ka sephiri sena. Seipati o re ha ho phoso ya letho ha Tsietsi a ka tseba hobane Tsietsi ke mahlalela. Puo ya Seipati e ile ya tshosa Naledi haholo. O llela ho Seipati ho mo tshedisa le ho mo eletsa jwalo ka motswalle wa hlooho ya kgomo empa eo o mo hlapela matsoho. Seipati o qetella a mo supetsa ho ya ho Mohlouwa ho mmolella hore yena ha a sa di kena ditaba tsa maratano. Naledi o tloha ha Seipati a sulafalletswe ke letsatsi.

Pono ya 3

Tsietsi o fihla ha Mohlouwa o fumana Mmabatho, o botsa ka boteng ba Mohlouwa. Mmabatho o araba Tsietsi ka ho mo tella ho fihlela Tsietsi a mo jwetsa hore o qeta ho bolaya bana ba hae. Puo ena e tshosa Mmabatho empa o ntse a hana ho bolella Tsietsi moo Mohlouwa a leng teng. Tsietsi o sola Mohlouwa le Mmabatho ka hore ke bona ba mo susumeleditseng ho bolaya bana ba hae. Tsietsi o kgakgatha Mmabatho ka selepe, o tswa a mathile ho ya batlana le Mohlouwa.

Pono ya 4

Naledi o na le Mohlouwa o tlile ho mo hlabisa malotsa ka taba ya hore pinyane ya bona e hlahelletse. Mohlouwa ha a batle ho mamela. Naledi o kopa Mohlouwa hore ba ke ba emise hanyenyane ka taba ena ya bona e le hore Tsietsi a tle a seke a tseba. Mohlouwa o halefa hampe ha a hopola dintho tseo a mo etseditseng le ho fa Naledi. Ha ba ntse ba bua jwalo, Pheleu o kena ka kantorong a sa kokota, o tsebisa Mohlouwa hore Tsietsi o tla a hulana le Thapelo mme o nkile selepe a kgenathetseng madi. Mohlouwa o batla keletso ho Pheleu mme eo o hlolwa ke ho mo eletsisa. Naledi o thothomela ke letswalo.

Pono ya 5

Tsietsi o kena kantorong ya Mohlouwa a na le Thapelo a ntse a mo rapela hore a se etse ketso eo a batlang ho e etsa. Ba fumana Naledi, Mohlouwa le Pheleu ka kantorong. Tsietsi o ba hlapaola (ferelletsa ka mahlapa) le ho ba bolella morero wa hae. Mohlouwa le Naledi ba ikopela tshwarelo hodima dimpe tsohle tseo ba di entseng, ba re ba ne ba sa ikemisetsa ho mo utlwisana bohloko. Tsietsi o tsebisa Naledi hore o se a bolaile bana ba bona ka baka la bokgopo ba hae. Thapelo le Pheleu ba leka ho mo thiba empa Tsietsi o ba sheshenella kaofela ho phethela mosebetsi wa hae.

Tsietsi:

(O a thothomela ke kgalefo) Ka mantswa a mang letekatse lee la mosadi le ne le dula le nyenyelepa ho ya ha Mohlouwa ha nna ke tswile ho ya batla makgulo a matala? Ke ile ka hla ka belaela ha ke mmona a rekile mabenyane a theko e boima hore ntho e kgolo eo a mpatelang yona. Ka nnete Mohlouwa le Naledi ba tla se bona sethotsela sa motsheare kajeno lena! Hobaneng o ne o sa ntjwetse taba ee di sa tloha feela, monna? Na o ne o emetse hore ho be ho senyehe tjee?

Thapelo:

Weso, ke se ke boletse hore le nna ke ne ke qala ho utlwa taba ena...

Dipotso

1. Ke eng e neng e etsa hore Tsietsi a be le kgwao malebana le mohatsae morao tjena? (1)

2. Ka mantswe: "Mohlouwa le Naledi ba tla se bona sethotsela sa motsheare" ho hlakisa maikemisetso afe a Tsietsi? (2)

3. Hlalosa sehalo le maikutlo a Tsietsi kamora ho utlwa ditaba tsa hore mohatsae o ratana le Mohlouwa (2)

4. Qotso e ka hodimo e netefatsa jwang sehlooho sa tshwantshiso ena *Lejwe la Kgopiso*. Fana ka ntlha tse PEDI. (4)

5. Na ho nepahetse maamong a matle a phedisano ho bolella motho hore molekane wa hae o na le dikamano tsa ka ntle tsa lerato. (2)

Dikarabo

- 1 Mabenyane a theko e hodimo ao a neng a se a na le ona. ✓ (1)
- 2 A bolela hore Tsietsi o tlilo ba utluisa bohloko/ho ba bolaya. ✓✓ (2)
- 3 Ke sehalo sa kgalefo, ✓ o sithabetse maikutlo. ✓ (2)

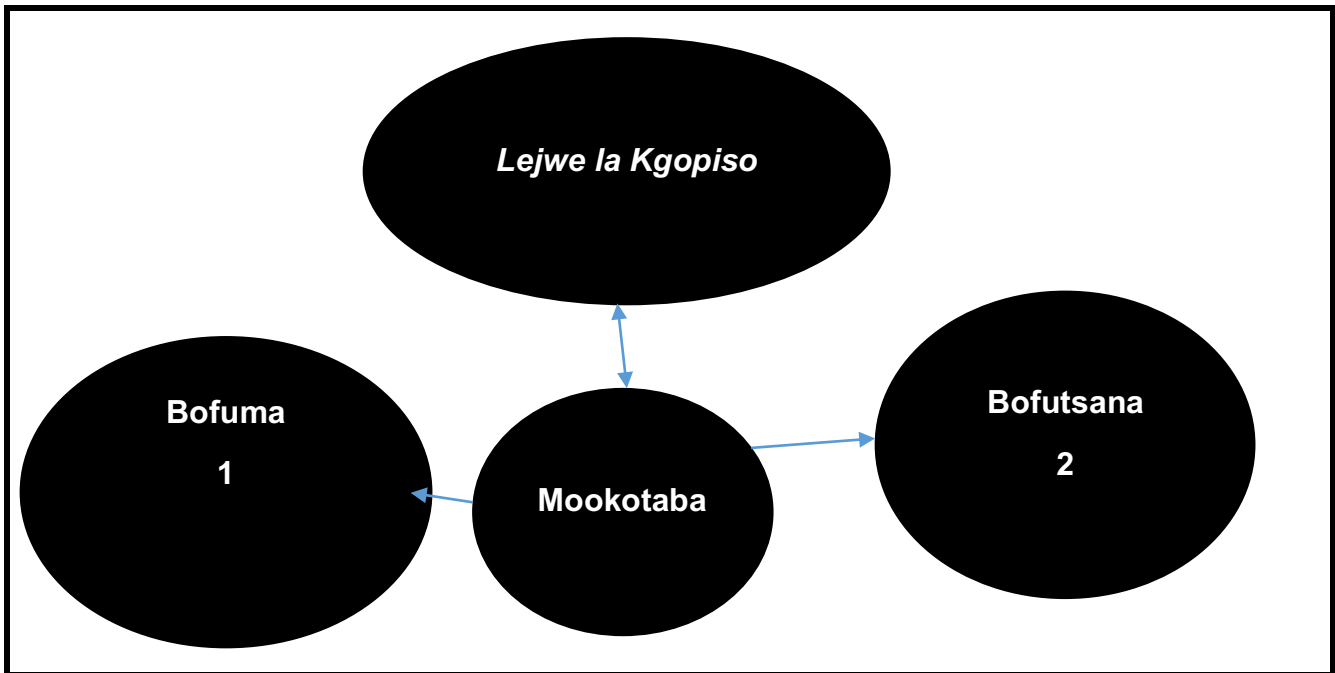
4 Mohlouwa ke lejwe la kgopiso ka ho utlwise Tsietsi bohloko ka ho mo phedisa ka thata le ho ratana le mosadi wa hae. ✓✓Naledi ke *Lejwe la Kgopiso* ka ho ratana le Mohlouwa kaha Tsietsi a lahlehetswe ke mosebetsi (ke mahlalela). ✓✓ (4)

5 Ha ho a nepahala ho etsa jwalo hobane ditlamorao tsa ketso ena di ka ba mpe haholo/ di ka tlisa masisapelo/lefu/tshollo ya madi.
Kapa
 Ho nepahetse ho thusa ho fa banyalane monyetla wa ho lokisa ditaba. ✓✓ (2)

KGAOLO YA 5		
Leqephe	Lentswe/polelo	Tlhaloso
117	Ho bontsha motho thotsela sa motsheare	Ho bontsha motho ntho eo a sokang a e bona/ a sa e lebellang/mohlolohadi.
119	Ho thata ho mofu ho qoba lebitla	O tla qetella o entse ntho o rata kapa o sa e rate.
120	Ho phoka boduma	Ho futsaneha.
120	Lejwe la moralla	Ntho e thata.
121	Ho swaba nko ho feta molomo	Ho swaba haholo.
123	Ho bontsha motho tosa le madinyane a yona	Ho bontsha motho seo a sa se lebellang.
123	Ke tla o fapanya le pula Ke tla o ruta motlwang wa pula	Ke tla o bolaya Ke tla o ruta ntho eo o so e bone.
130	Sekgukguni se bonwa ke sebatladi	Ntho tsohle tse etswang mafifing di tla hlahella kganyeng/leseding/pontsheng.
130	Ho raha mabota	Ho shwa/ho timela.
131	Ha e iphetetse ka e e hlabileng	Motho o utlwise motho ya se nang molato bohloko ka lebaka la motho e mong
131	Ho inela motho matsoho metsing	Ho tshwarela motho
131	Le fahlwa le shebile	Ho etsa phoso o sa ikemisetsa

3.2.4 MOOKOTABA

Mookotaba wa tshwantshiso ena o maoto mabedi mme o tla tlameha ho tshehetsa mookotaba oo ka dintlha ho tswa diketsahalong tsa tshwantshiso.

Bofuma le bofutsana

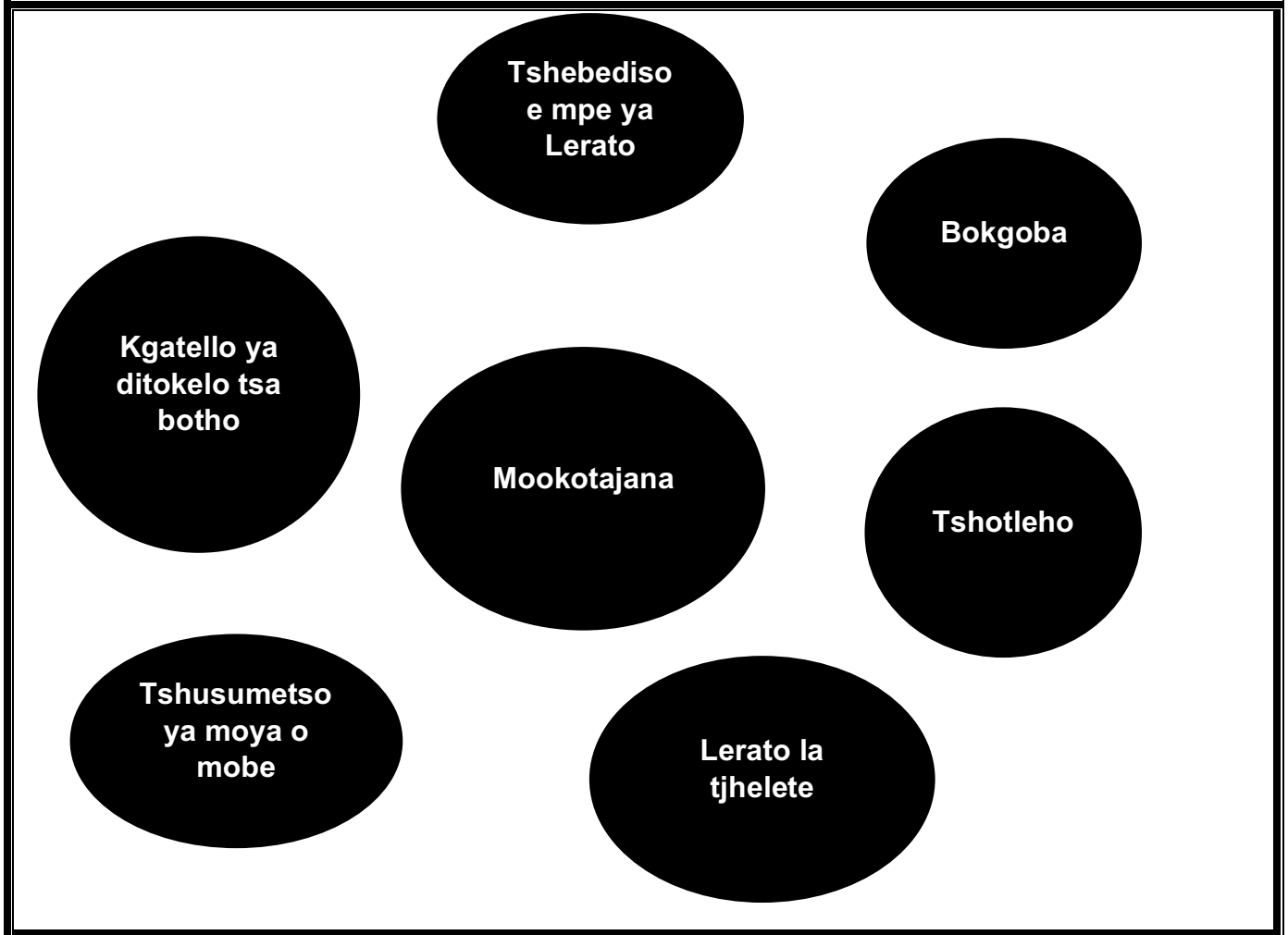
Dintlha tse totobatsang bofuma le bofutsana terameng ena ke tsena tse latelang:

- Mongodi ha a qala ditaba tsa hae, o qala ka ho re bolella ka mokhukhu wa Tsietsi le Naledi o nelang ha dipula di na le meqhafutso e bang teng mekhukhung ya Kgotsong. Meqhafutso le mekhukhu ya Kgotsong e se ntse e re bolella hore batho ba dulang mekhukhung moo ba dutse ka lebaka la bofuma le bofutsana.
- Tsietsi puisanong ya hae le Thapelo ka ntlo ya RDP le ho kotelwa ka thoko ho hlalosa hore ha a na bokgoni ba ho ikahela ntlo eo e leng ya hae ka baka la bofutsana.
- Ho hloka teye ha Naledi le Tsietsi ntlong ya bona le ho phela ka tjelete ya thuso ya mmuso ya bana, ho ntse ho totobatsa hore ke bafutsana ba futsanehileng. Batswadi ba amohelang tjelete

ya letheka (thuso ya mmuso) ke bao ba sa sebetseng kapa ba amohelang tjelete e nyane moo ba sebetsang teng.

- Seipati ka lehlakoreng le leng o tshehisa ka bofutsana bo ka lelapeng la Naledi le Tsietsi ka hore ntlo ya bona ke lekopokopo le hore sebaka seo se shebahala e le difariking haholoholo ha pula e nele.
- Ho ya mosebetsing ha Tsietsi ka bese ho ntse ho supa hore ha a na bokgoni bo bong ba ho ya mosebetsing ntle le ho sebedisa bese.
- Basebetsi ba Mohlouwa ba a sotlwa le ho etsiswa ntho tse fosahetseng bitsong la bofutsana le bofuma boo ba iphumanang ba le ka hare ho bona. Basebetsi ba bomme ba fuwa mosebetsi ka ho arolelana dikobo le Mohlouwa pele ba ka hirwa, e leng tse ding tsa dipehelo tsa hae.
- Pheleu, o etsiswa mosebetsi wa bohlabaphiyo le bojelathoko ka baka la bofuma le bofutsana. Sena ke seo se neng se etswa ke Maburu nakong ya kgale ho etsa batho ba batsho ba futsanehileng dihlwela tsa bona.
- Mohlouwa o fereha mosadi wa Tsietsi a ntse a tseba hantle hore Naledi ke mosadi wa lelapa. O etsa sena ka lebaka la hore ba futsanehile ebile o ba bitsa manyekathipa. Ha Naledi a hanana le taba ya hae, o thubela pelo ho Tsietsi ka ho mo tebela a ntse a tseba hantle hore ke yena ya fepang lelapa la hae.
- Mohlouwa o sotla ka bofutsana ba Tsietsi, o mo tebela letsatsi le se le diketse mme a sena tsela eo a ka e sebedisang ho kgutlela hae ha a ka siwa ke bese ya ho qetela. Ketso ena e paka le ho tiisa hore o sotla le ho se kgathalle bafutsana.
- Naledi o qetella a ratana le Mohlouwa kamora hore maemo a lelapa la hae a mpefale, ba hloke tsa ho ja le sa ho phoka bodumo. Ha ba na le phofo ya ho pheha papa, ha ba na le papa ba e futswela ka metsi. Maemo ana a ntse a paka le ho tiisa bofuma le bofutsana bo teng lapeng la bona.
- Qetellong ya ntho tsohle bofuma le bofutsana ba Tsietsi, bo mo fetola mmolayi. Tsietsi o bona ho le molemo hore a bolaye bana ba hae, Naledi le Mohlouwa e le tsela ya ho fedisa mathata ao ba tobaneng le ona a bofuma. Mmabatho, Thapelo le Thapelo ba qetella ba bolawa le bona ba sena molato kamanong ya Naledi le Mohlouwa. Bofuma le bofutsana ke bona bo entseng hore Tsietsi a qetelle e ba mmolayi kaha o ne se a bitswa ka hore ke mahlalela.

MOOKOTAJANA YA TSHWANTSHIO ENA:

Tshebediso e mpe ya lerato

Lerato ke ntho e ntle haholo, empa le fetoha ntho e mpe ha le sebediswa hampe

- Mohlouwa o sebedisa lerato hampe ho hlekefetsa Tsietsi ka ho ratana le mosadi wa hae.
- Naledi o sebedisa lerato hampe ka ho ratana le Mohlouwa e le hore a tle a fumane ditjelete le melemo e meng e tswang ho Mohlouwa.
- Naledi o fetoha bothong ba hae ka ho tella monna wa hae ka hobane jwale a se a na le tjelete e tswang ho Mohlouwa monna wa motho e mong.
- Setswalle sa nnete se thehwa hodima lerato la nnete. Seipati e ne e se motswalle wa nnete wa Naledi hobane o ne a mo kgothalletsa le ho mo susumelletsa ho kena dikamanong tsa lerato le Mohlouwa le ho qhala lelapa la hae bitsong la tjelete/makgulo a matala.

Kgatello ya ditokelo tsa botho

Motho e mong le e mong o na le ditokelo tse tshwanetseng ho hlompheha ho ya ka molaotheo wa naha ya rona empa tshwantshisong ena ho na le kgatello e kgolo ya ditokelo tsa botho.

- Sena se hlaha nakong eo basebetsi ba Mohlouwa ba kenang mohwantong wa ho nyolosetswa meputso kaha ditokelo tsa bona tsa botho le tsa basebetsi di hatiketswe.
- Mohlouwa ha a hlomphe ditokelo tsa basebetsi bahae le tsa botho.
- O tebela Tsietsi ntle le ho fa mabaka e leng kgatikelo ya ditokelo tsa botho le tsa basebetsi.
- Ha a tsotelle hore Tsietsi o tla fihla jwang ha hae ha a ka siuwa ke bese.
- Setjhaba ha se fumane ditshebelletso tse tshwanetseng, ba etsa dikopo tsa matlo empa ha ba fumane matlo ka nako, ba phela mekhukung, ditsela di mpe ha dipula di na.

Tshusumetso ya moya o mobe

Ke ntho e mpe ho tshela motho e mong moya o mobe hore a etse diphoso tse tla mo kenya ka hare ho tebetebe ya mathata e le ho mo senyetsa bophelo. Ho kgothaletsa motho e mong ho etsa bobbe ke ho hloka lerato ho yena hobane motho ke motho ka batho ba bang.

- Tshwantshisong ena, Seipati o susumelletsa Naledi hore a ratane le Mohlouwa empa e le mosadi wa lelapa, ke mohatsa Tsietsi. O kenya Naledi moya o mobe wa ho tella monna wa hae hobane a se na letho.
- Ka lehlakoreng le leng, Mmabatho le yena o kenya Mohlouwa moya o mobe hore a tebele Tsietsi le Thapelo hobane ba ne ba kene mohwantong wa boipelaetso.

Lerato la tjhelete

Ho na le puo e reng, “tjhelete ke makgona tsohle”. Le ha ho le jwalo, e tshwanela ho sebediswa ka tsela e nepahetseng.

- Tshwantshisong ena, mongodi o re lemosa hore lerato la tjhelete ke motso wa bobbe, Mohlouwa le Naledi ke mohlala o motle wa mofuta ona wa lerato. Naledi ke mohlala o motle o hlahellang tshwantshisong ena moo a hlahiswang a rata tjhelete hore a tsebe ho tswa bofumeng. O iphumana a se a ratana le Mohlouwa ka lebaka la ho rata tjhelete.
- O se a kgona ho reka dinthwana tsa boleng bo itseng j.k. mabenyane, jj mme sena se etsa hore a telle monna wa hae. Sena ke sona se ileng sa qetella se baka dipolao tsa dibapadi tse ngata, ekasitana le ba senang molato tshwantshisong ena.

Tshotleho

Tshotleho e ka tliša ditholwana tse ntle kapa tse mpe bophelong ba batho/motho. Ho tla ya le hore motho ka mong o shebana jwang le tshotleho ya hae le maemo a bophelo.

- Tshwantshisong ena, Naledi le lelapa la hae ba sotlehile haholo mme ba phela ka thata le ho dula ka mokhukung o kenang metsi ha dipula di na nakong eo ba sa emetseng ntlo ya RDP.
- Ha monna a fellwa ke mosebetsi, o welwa ke tshotleho e kgolo ya ho hloka seo a ka phedisang lelapa la bona ka sona. O qetella a kena leratong le Mohlouwa eo e leng motubi wa monna wa hae.
- Tsietsi o iphumana a sebetsa ha Mohlouwa ka baka la tshotleho le leqeme la mesebetsi Kgotsong.
- Tshotleho ya hae e qetella ka dipolao tse sehloho tsa batho ba se nang molato (o fetoha mmolayi).
- E mong wa dibapadi tsena ke Pheleu, o etsiswa mosebetsi wa bohlabaphiyo le ha a sa rate ka baka la bohloki le tshotleho.
- Basadi bohle bao Mohlouwa a ba hlekefetsang ka thobalano ba etswa ke maemo a bona a bophelo le tshotleho.

Bokgoba

Bokgoba ke tlheketso e sa amohelehang bophelong ba mang kapa mang.

- Tshwantshisong ena, Mohlouwa o hatikela ditshwanelo le ditokelo tsa basebetsi ba hae a sa natse hore hoo ho ba utluisa bohloko ha kae.
- Yena le mohatsae, ba sebedisa basebetsi ba bona jwalo ka makgoba, ba hatella ditokelo tsa bona tsa botho.
- Tjhelete e fototse Mohlouwa modingwana o iketsetsang kamoo o ratang kateng ka batho ba bang. Naledi ha a hana ho amohela ditaba tsa hae, o thubela pelo ho Tsietsi ka ho mo tebela mosebetsing.
- Pheleu o sitwa ke ho tiisa letsoho ho kgalemela kgaitsemi ya hae ho ratana le Mohlouwa kaha a ne a tshaba bohale ba Mohlouwa le ho lahlehelwa ke mosebetsi.
- Basadi bohle ba neng ba kopa/ba fuwa mosebetsi ha Mohlouwa, ba ne ba etsa jwalo ka ho arolelana dikobo le yena.
-

3.2.5 THUTO KAPA MOLAETSA

Tshwantshisong ena ya *Lejwe la Kgopiso* re fumana melaetsa e fapaneng.

Dintlha tse totobatsang melaetsa ena ke tsena tse latelang:

1. Thuto eo re e fumanang terameng ena ke ya hore motho o lokela ho ithuta ho amohela seo a leng sona kapa ho amohela maemo ao a iphumanang a le ho ona. Naledi a ka be a sa wela sebeng sa ho ratana le Mohlouwa hoja o ne a amohetse maemo a lapa la hae.
2. Tshotleho le bofuma di ka sebediswa hampe ke ba nang le hona ho fihlela ditabatabelo tsa dipelo tsa bona. Mohlouwa o sebedisa tshotleho le bofuma ba boTsietsi ho iketsetsa kamoo a ratang kateng ka bona le malapa a bona.
3. Lerato la tjelete le etella sebe pele. Dipolao tsa dibapadi tse ding di tlisitswe ke ho rata tjelete ha Naledi. Lerato le jwalo le tshwana le monate wa nakwana hobane ditlamorao tsa teng e ka ba lefu.
4. Metswalle ya sebele e ema le wena le ha le le ka hare ho mathata. Thapelo o eme le motswalle wa hae Tsietsi le ha ho se ho le hobe. Seipati yena ha a be motswalle wa sebele kaha o ne a hlapetse Naledi matsoho, a mo nyahlatsa sa moko wa pere ha a mmona a le ka hare ho tebetebe ya mathata.
5. Barui ba bang ba sebedisa matla a borui ba bona ho hatelle bafutsana. Mohlouwa e le morui, radikgwebo, o ne a hatella basebetsi ba hae, ha a ba tsotelle, o qetelletse a sebedisitse ditjelete ho ratana le Naledi le ho mo kenya molekong wa ho etsa bonyatsi ka ho ratana le yena. Qetellong ya tsohle, Tsietsi o kena tsietsing ya ho fetoha mmolai.
6. Bohlabaphio le bompetje ha di na molemo. Pheleu o bonahetse a sa fumane kgotso ho hang ka lebaka la ho ba lehlabaphio le lempetje ho basebetsimmoho le yena ka ho thothelang Mohlouwa ditaba.
7. Mosadi wa nnete o ema le monna wa hae ha a le mathateng: Naledi o qetelletse a bolawa le bana ba hae hobane o hlotswe ke ho ba mosadi wa nnete wa sebele ho monna wa hae. O dumella motswalle wa hae ho mo ntsha tseleng hoo a qetelletseng a tella monna a bile a kena ditabeng tsa maratano le Mohlouwa.
8. Moputso wa sebe ke lefu: Naledi le Mohlouwa ba kene sebeng sa ho ratana empa e le monna le mosadi ba malapa. Sebe sena se qetelletse ka ho baka dipolao malapeng a bona.
9. Se rarolle bothata ka bothata bo bong: Naledi o ne a na le bothata ba bohloki yaba o bo rarolla ka ho qala bothata bo botjha ba ho ratana le monna wa motho e mong. Ketso ena e bakile mathata a maholo.

Ela hloko: Molaetsa ke seo wena jwalo ka mmadi o ithutileng sona kamora ho bala tshwantshiso kapa seo mongodi a o rutang sona kamora ho bala tshwantshiso. Molaetsa wa tshwantshiso o tlameha ho tshehetsa mookotaba wa tshwantshiso/sengolwa.

3.2.6 DIBAPADI TSE HLAHELLANG TSHWANTSHISONG YA LEJWE LA KGOPIISO

Mothating ona, moithuti ya kgabane o hlaloesetswa ka semelo le mefuta ya dibapadi.

MANOLLO YA DIBAPADI

SEBAPADI SA SEHLOOHO: TSIETSI

MOLWANTSHUWA

<p>Thehello ya lebitso</p>	<p>Tsietsi: Lebitso lebe ke seromo hobane ho tloha qalong ya tshwantshiso ho ya qetellong ya yona o kopana le ho hlahelwa ke mathata/ditsietsi tse ngata. Tsietsi o potapotilwe ke mathata a na a haesale. Bophelo ba hae bo thatafala ho ya pele ho fihlela moo a bolayang batho le bao ba se nang molato.</p> <p>Semelo</p> <p>Ke ntate ya phethahetseng, ya nang le boikarabelo lapeng la hae.</p> <p>Ke motho ya sa rateng merusu hobane o ne a sa dumellane le motswalle wa hae Thapelo ka taba tsa mohwanto/boipelaetso.</p> <p>Ha se motho wa ntwala hobane o hanne ho ya makaleng a mmuso a thusang basebetsi ka bahiri ba bona.</p> <p>Ha a so ka a emisetsa/phahamisetsa Naledi letsoho le ka mohla o le mong.</p> <p>O tshepahetse lenyalong la hae le Naledi.</p> <p>Bofokodi ba hae ke ho nyahama le ho inehela kapele bophelong.</p> <p>O kgena ho feta tekano, ke ka hoo a ileng a bolaya batho le bao ba se nang molato.</p> <p>Ke motho ya neng a dumela ho badimo haholo.</p> <p>Mongodi o entse hore lebitso la hae le tsamaelane le bophelo ba hae ka botlalo tshwantshisong ena. O lekile ho tshwara tau ka ditlena mme mathata a mo hlwa setha.</p> <p>O wela tsietsing ya ho nwa jwala ha Mmadibabe ho feta tekano.</p> <p>Morao tjena o se a hloka boikarabelo ba ho hlokomela lelapa la hae.</p> <p>O fetoha mmolayi.</p>
-----------------------------------	--

<p>Dipuo tsa sebakadi</p>	<p>Ke motho ya sa bueng batho ba bang hampe</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ha a rate ho bua batho ba bang hampe ebile ha a dumellane le Thapelo ha a bua Pheleu le Mohlouwa hampe. - O hana ho isa Mohlouwa lekgotleng la dinyewe la basebetsi. - O lwana le Thapelo hore ha a na tokelo ya ho tjodietsa Pheleu bitsong la hae pele a ka mmolella ho etsa jwalo. Ha a rate ho shebahala e le motho e mobe ho sware sa hae. O laela Naledi ho botsa Pheleu hore ke hobaneng a tebetswe mosebetsing hobane o ne a sa batle ho bua Pheleu hampe ho Naledi.
<p>Dipuo tsa dibakadi tse ding ka yena</p>	<p>Ke motho wa kgotso</p> <p>Mantswe a Thapelo ha a bua le Pheleu a bolela hore Tsietsi ke motho wa kgotso hobane ha a kgone ho lwantsha motho/batho ba bang.</p> <p>Ke lejelathoko/sefelekwane/lehlabaphiyo</p> <p>Mohlouwa le Mmabatho ba mmona e le motho ya sa lokang ke ka hoo ba neng ba mmita ka mabitso ana le ha ho le jwalo, semelo sa hae se ne se se jwalo.</p> <p>Mofutsana le lenyekathipa</p> <p>Mohlouwa o ne a nyatsa bafutsana mme a bitsa Tsietsi ka hore ke ngwana wa lenyekathipa ya futsanehileng. O batla hore a bolawe ke tlala nakong eo a neng a mo tebetswe mosebetsing.</p> <p>Mahlalela le ntja ya mokoto</p> <p>Naledi le Seipati ba bitsa Tsietsi mahlalela ebile ke ntja ya mokoto e hlohlwang ke ho hlokomela lelapa la hae.</p>
<p>Dipuo tsa mongodi</p>	<p>O bonolo</p> <ul style="list-style-type: none"> - O mo hlahisa e le motho ya bonolo ya hlokang dikgathatso, empa e bile lehlatsipa la mathata. <p>Ya sa rateng mofereferere</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ka mehla o ne sa a dumellane le taba tsa Thapelo tsa ho kena mohwantong wa ho nyolosetswa meputso.

Diketso	<p>Bokwala</p> <ul style="list-style-type: none"> - Dipuo le diketso tsa hae di mo hlahisa e le lekwala. - Ke lekwala hobane ha a rate ho lwantsha batho ba bang. Ha a lwana nakong eo a utlwang hore Tseko Moloi o fumane ntlo ya RDP empa a entse kopo pele ho yena. - Thapelo ha a mo hlohleletsa hore ba lwanele ditokelo tsa bona, o ikgulela morao ka mehla. <p>Boiphetetso le sebete</p> <ul style="list-style-type: none"> - O iphetetsa ka ho bolaya batho bohle ba mo utlwisitseng bohloko a ba a qetella a bolaile le bao ba se nang molato. - O ba le sebete sa ho ratha bana, mosadi, motswalle le lelapa la Mohlouwa ka selepe.
----------------	--

MANOLLO YA SEMELO SA MOHLOUWA

MOPHETWA WA SEHLOOHO

MOLWANTSHI: MOHLOUWA

Thehello ya lebitso	<p>Mohlouwa</p> <p>Lebitso lebe ke seromo hobane o hloilwe ke basebetsi ba hae ka baka la bokgopo ba hae mme o ile a qetella a hlouwe ke batho ba Kgotsong ka baka la boitshwaro ba hae bo bobbe ba ho robala le basadi pele a ba neha mosebetsi. E bile mohlouwa wa nnete motseng wa Kgotsong hobane o ne a thuba malapa a batho ba bang.</p> <p>Semelo</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ke motho ya sebedisang maemo a hae le matla a borui ho etsa batho ba bang makgoba le ho hlekefetsa basadi ka motabo. - O ne a sotla ka bafutsana. O hore Tsietsi a mo emele ho kgutla kopanong ya borakgwebo ka ho se natse (kgathale) hore Tsietsi o tla fihla jwang lapeng la hae ha a ka siuwa ke bese ya ho qetela. - O kgella bafutsana tlase ka ho ba bitsa bafutsana le bana ba manyekathipa. Sena se hlahelletse nakong eo a neng a bua ka Naledi le Tsietsi. - O hloka nnete le botshepehi. Ha a bolelle Mmabatho nnete hore Tsietsi o tebelletsweng a le mong. O hlokile botshepehi lenyalong la hae le Mmabatho ebile ha a na tshepo basebetsing ba hae, ke ka hoo a entseng Pheleu moetsana wa hae.
----------------------------	---

	<p>- O tletse moya wa boiphetetso. Ha Naledi a hanana le taba ya hae ya lefereho, o iphetetsa ka ho tebela Tsietsi mosebetsing.</p>
<p>Dipuo tsa sebapadi</p>	<p>Ke sebapadi se kgopo</p> <ul style="list-style-type: none"> - O tshwara basebetsi ba hae ka bokgopo ka ho ba lefa meputso e tlase mme ba sebetsa ka thata. - O beha Tsietsi le Thapelo leihlomentjhotjho le ho ba sebedisa ha bohloko. - O kgopo ho bafutsana ba batona le ba batshehadi hobane o sotla ka bona. - O motlotlo ka hore o hatisa motho ya sa dumellaneng le yena kosene. Pheleu o ne a tshepiswa ho hatiswa kosene ha a sa fofonele ditaba tsa basebetsi mme a mo tlalehele tsona. - O nyaola basebetsi ka tsela e kgopo, ka nako ya ho tjhaisa mme dipalangwang di se di fedile. Tsietsi e bile lehlatsipa la sena. - O nkela banna ba bang basadi ba bona le ho kena thobalanong le bona, Naledi ke mohlala wa pele. - O re Naledi o nahana hore ke mang yena, ha ho na mosadi ya hanang Mohlouwa Kgotsong yohle. O a laola, o a busa Kgotsong mona mme o ikgantsha ka makoko.
<p>Dipuo tsa dibapadi tse ding ka yena</p>	<p>O kgopo</p> <ul style="list-style-type: none"> - Dibapadi tse ding di ntse di mo hlalosa e le motho ya kgohlahetseng ebile a le lonya. - Basebetsi ba lla ka hore o kgopo hobane o ba tshwere hampe.
<p>Dipuo tsa mongodi</p>	<p>O mo hlahisitse e le motho ya kgohlahetseng, ya kgopo le ho ba lonya.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Mongodi o mo hlahisitse e le motho ya mobe ka ho fetisisa. E le monnamoholo ya tsofaditseng bohata.
<p>Diketso</p>	<p>O kgopo</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ketso tsa hae ke tse totobatsang hore ke motho ya kgopo le ya sotlang ka batho ba bang. Ke bokgopo ho thuba malapa a batho ba bang. <p>O kgohlahetse</p> <ul style="list-style-type: none"> - O na le dipehelo tse mpe bathong ba bomme ka ho robala le bona pele a ba neha mosebetsi. O sebedisa tjhelete, maemo le bofutsana ho fihlella ditakatso tsa hae.

	<p>O lonya</p> <ul style="list-style-type: none"> - O fereha le ho ratana le Naledi a ntse a tseba hantle hore ke mohatsa Tsietsi ebile ke kgaitsemi ya Pheleu. O etsetsa Tsietsi lonya ka boomo feela le ho mo utlwisa bohloko ka ho mo tebela le ho ratana le mosadiae.
--	---

Dibapadi tsa tlatsetso ke ba latelang ebile ba le tshitja:

Naledi

Lebitso lebe ke seromo hobane o hlalosa a le motle haholo tshobotsing ya hae. Seipati o paka sena puong ya hae le Naledi ha a re: “Hoja ke ne ke le mohlankana ke ne ke sa tlo qeaqea ho o jwetsa hore ke lekopokopo ke a koposela, ke metsi a foro ke a lelemela, mme ke mabele ke hloka mothonaki.” Mantswe ana a Seipati a hlalosa botle ba Naledi le hore a ka ferehwa ke banna ka baka la ho benya ha botle ba hae.

Sebapadi se hloka boikemelo diqetong

- Ho hlolwa ke ho etsa le ho inkela diqeto tsa moshwelella ka bophelo ba hae le ba lelapa la hae. O mathela ho Seipati ka mehla ho mo thusa ka diqeto. Seipati ke yena ya mo susumeleditseng ho kena dikamanong tsa marato le Mohlouwa le ho nyedisa Tsietsi hore ha se monna wa makgonthe.

O hloka botshepehi

- O nyalane le Tsietsi empa o ikutswa le monnamoholo (ntate), Mohlouwa.
- Ha a tshepahala dikanong tsa hae tsa lenyalo, baneng ba hae le lelapeng labo kwana Maokeng.

O rata ntho tse ntle le tlhodisano

- O kgahlwa ke bophelo ba Seipati mme bo ile ba mo ratisa mabenyanane le tjelete. Sena se entse hore a behe Tsietsi ka tlasa kगतello mme a qetella a ratane le Mohlouwa bitsong la ho se rate ho hlolwa.

Seipati

- Lebitso lebe ke seromo hobane le mo hlalosa kamoo a leng kateng. Ha ho le hobe kapa nakong ya mathata o a ipata jwalo ka lebitso la hae le mo hlalosa.

Ha se motswalle wa nnete/sebele

- Ke tshepe ya seisa none. O dihela Naledi ka hlooho ka mehla ho latela dikeletso tsa hae tse fosahetseng le ho lahlehisa. O phoqa ka maemo a lelapa la hae. O boela o mo phoqa ka hore Naledi o utlwana le monnamoholo. Ha Naledi a le maqakabetsing, o a kweneha, o mo lahla sa moko wa pere.

O kgopo

- Qalong ya tshwantshiso ena, Naledi o bolella Seipati hore o kgopo jwalo ka sekele hobane o ne sa mo etele kamora nako e telele. Bokgopo ba hae bo hlaha hantle qetellong ya tshwantshiso haholo nakong eo a hlapelang Naledi matsoho le ho mo tebela hae. O jweta Naledi hore o moholo ha a le tjena mme o lokela ho ikemela, a tlohele ho mathaka kamora hae kaha le yena o ntse a na le mathata.

O kgella batho ba bang fatshe

O tella Naledi le lelapa la hae a re ba hlolwa ke ho phela/bophelo. O tlontlollotse Tsietsi ka hore ke mahlalela ya se nang molemo hobane o hlolwa ke ho hlokomela lelapa, o qetella a mmitsa ka hore ke ntja ya mokoto.

Thapelo

- Lebitso la hae ha le a ya thehelong/borehellong hobane ha a rapele motho mokgwa hae. Ke ntwala dumela ka puo/mantswe. O bolella motho ntle le ho qeaeqa kapa ho loba letho. O bontshitse sena nakong eo a neng a bua le Pheleu le nakong eo a neng a bua le Mohlouwa.
- Ke motswalle wa nnete. O ne a dula a tshehetsa le ho lwanela Tsietsi ka mehla. O qetelletse a bolelletse Pheleu le Mohlouwa sefahlamahlo ka seo ba se entseng ka Tsietsi
- O eletsa Tsietsi ho kgutlela dikantorong tsa Majoro ka taba ya ntlo, a boela a mo eletse ho itwanela ka ho ya makaleng a mmuso ao a thusang basebetsi ka taba tsa bahiri.
- O ema Tsietsi nokeng botleng le bobeng mme a utlwa bohloko ha Pheleu le Mohlouwa ba mo kgwatha.
- O tseba ho bua le basebetsimmoho ba bang ho ka itwanela le ho ipelaetsa bakeng sa meputso.

Pheleu

Lebitso lebe ke seromo, Pheleu o fetoha pheleu (nku) ya nnete ka ho thola le ha dintho di fosahetse. O hlolwa ke ho tsebisa Tsietsi jwalo ka sware sa hae ka se etsahalang pakeng tsa Naledi le Mohlouwa. O bua le Naledi kamora mohwanto wa basebetsimmoho le yena hore o ntse a tseba ka kamano ya hae le Mohlouwa.

- O na le bofokodi ba ho hana ho etsa dintho le ha a e bona hore e fosahetse. Mohlouwa o mo fetola sehlwela sa hae ka ho thota ditaba tsa basebetsi a di tlise ho yena, ha a hane ho etsa seo.
- O hloka botshepehi ba ho hlabisa sware sa hae malotsana ka maikemisetso a Mohlouwa a ho mo tebela mosebetsing.
- Basebetsimmoho le yena ba ne ba mmitsa ka mabitsobitso: lejelathoko, sehlwela, lehlabaphiyo, sekgukguni, sethotha ditaba, sefelekwane, j.j. ka lebaka la diketso le mosebetsi wa hae.
- Qetellong, o bolella Naledi nnete e hlabang ka kamano ya hae (Naledi) le Mohlouwa.

Mmabatho

- Mmabatho ha a latella lebitso la hae hobane ke yena ya ntseng a hlohleletsa Mohlouwa ho tebela boTsietsi mosebetsing.
- Ke motho ya latella ho tseba dintho haholo.
- O batla ho tseba hore Mohlouwa o tla tebela boTsietsi neng. O boela a latella menyenyetsi ya hore Mohlouwa o ratana le Naledi mme o a hlapanya hore o tla e fumana nnete eo ha Mohlouwa a sa tswe ka yona.
- O etsa dintho ka moya wa ntwala le ka pelo. O potlakela ho nka diqeto tse fosahetseng pele a ka batlisisa taba.

3.2.7 KGOHLANO

Kgohlano ke thulano/twantshano e ka hlaha/hlahiswa ka mekgwa/tsela tse fapaneng, e ka ba e pakeng tsa sebakadi le maikutlo a sona, sebakadi le sebakadi, sebakadi le tikoloho le melao, sebakadi le tumelo (setso/bokeresete) le sebakadi le tlhaho.

MEFUTA YA KGOHLANO

Kgohlano e tshwantshisong ya *Lejwe la Kgopiso* boholo ke ya ka ntle leha ya ka hare le yona e ntse e le teng mme bobedi ba tsona di ntse di hlahella ho hodisa poloto ya tshwantshiso ena.

Kgohlano ya ka hare

(E nkuwe ho www.shutterstock.com)

Sebapadi le maikutlo a hae.

a) Kgalong ya 2, Mohlouwa o lwantshana le maikutlo a hae nakong eo a ntseng a kganna mmileng o moholo a lebile kantorong ya hae. O lwantshana le maikutlo a hae ka ditaba tsa basebetsi ba hae hore ba tletse boitaolo haholoholo nakong eo a leng siyo mosebetsing. O hlahisa kgohlano ena ka ho bua mantswe ana: "Katse ha e le siyo ditweba di sala di nyanyaka kaha di hopola hore di hlabetswe e naka le nyane kapa yona poho ya senona-le-tlhako." O sebedisa tshwantshiso ho toboketsa matshwenyeho a hae ka hore basebetsi ba hae ke ditweba tse nyanyakang. Taba ena e a mo hwaya hwaya le ho mo toutisa. O tswa motoutong ona nakong eo mahlo a hae a mmontshang mosadi e motle ka thoko ho tsela moo a ntseng a kganna. Kgohlano ya hae e tswela pele ka ho ipotsa hore ebe seponono sena se tlang le mane ka pela mahlo a hae, ke mang. Mongodi o se a ntse a re bopela setshwantsho ka semelo sa Mohlouwa, o mo hlahisa e le motho (sebapadi) ya ratang basadi. Kgohlano ena e mo qosa hore a hle a tone mahlo hantle hore a se etse diphoso. Ha a se a hlokometse hore ke motho eo a mo tsebang, e leng Naledi, o ntse a tswela pele ho lwantshana le maikutlo a hae ka le reng ha ditaba tsa hae di ka tsamaya hampe (ha a ka a nkila sekgethe), o tla bona a e ntse jwang.

Hona kgaolong ena, puisanong ya Tsietsi le Thapelo ho hlakile hore Tsietsi o lwantshana le maikutlo a hae le ha mongodi a sa toba ntlha ena ka botlalo. Ho latela puisano ya hae le Naledi ka maemo a bophelo ka hare ho mokhukhu le sebaka seo ba dulang ho sona. Ho hlakile hore puisano eno ke yona e etsang hore a lwantshane le maikutlo a hae a sa itemohe. Thapelo o lemoha ntwala e ka hare ho Tsietsi mme o qetella a botsa Tsietsi hore o eme le monna wa mateneng molato ke eng. Tsietsi o araba ka hore ha ho kang empa a ntse a tseba hantle hore kang e teng e tswetsweng ke dipuo tsa Naledi bosiuung bo fetileng.

b) Thapelo le yena ponong ena o hlahisa mofuta ona wa kgohlano nakong eo Pheleu a fihlang ha a ntse a bua le Tsietsi. Ha Pheleu a fihla ho bona o se a re: "Banna beso, e re ke le tloheleng hanyane feela, nke ke re the!... o fihla tjena ke se ntse ke le maoto ke oka ditlhabela." Puo ena ya Thapelo e paka hantle hore ho na le ntho eo e mo kokonelang. Ke ka hoo a bonang ho le molemo hore a tlohe pela Pheleu kapa moo Pheleu a leng teng hobane ha a kgone ho mo mamella. Ha ho a hlaka hantle hore o kokonelwa ke eng boteng ba Pheleu moo le yena a leng teng.

c) Kgaolong yona ena, Mohlouwa o iphumama maikutlo a hae a lwantshana kamora ho buisana le mosadi wa hae, Mmabatho. O bohloko haholo hore Naledi o hanne ho mo phuthollela sefuba le hore o molemo ka eng ha a mo qhelela ka thoko.

- d) O ipona a na le ntho tsohle tse ka kgotsofatsang motho wa mosadi. Sena se hlaka hantle mantsweng a reng: “Naledi o nyetswe ke molekane wa mofutsana, ke ne ke re ke mo hlaha thuso ka ho mo imolla bokgobeng, Tsietsi o tla mo etsetsang.” O bona Naledi e le sethoto mme o tla mmontsha hore thato ho tla phethahala ya hae mona Kgotsong.
- e) Kgaolong ya 3, Mohlouwa o tswela pele ho lwantshana le maikutlo a hae ho latela puisano ya hae le mosadi wa hae Mmabatho ka taba ya ho tebelwa ha Tsietsi. O re Mmabatho o mo kene menong jwalo ka nama ya moketa ha a ntse a tsekella ho tseba hore Tsietsi o tebelletsweng. Kgohlano ya hae le maikutlo a hae, o hlakisa ntlha ya hore ho tebelwa ha Tsietsi ke moritaoke, o mpa a etsa tsuonyana robala. O ntse a tshwengwa ke taba ya hore ha batho ba Kgotsong ba ka tseba hore o tebetse Tsietsi ka lebaka la Naledi, o tla shebahala e le motho ya mobe le ho ba kgopo mme o lokela ho ngotla mohwasa hore a se bonwe mafolomabe.
- f) Naledi kgaolong ya 4, ponong ya 5 o utlwahala a senyehile/lwebehlane maikutlo ke diketso le boitshwaro bo bobele lenyalong la hae le Tsietsi. Kgohlano ena ya maikutlo e totisitswe ke puisano ya hae le Pheleu eo a neng a mo hlaba malotsana ka metsamao le boitshwaro ba hae bo bobele ka ho ratana le Mohlouwa. Ha a qala feela o se a re o tshwere mmamphele ka sekotlo. Mme o utlwahala a ferekane maikutlo ha a hopola tse tla etsahala mohla ditaba tsa hae di seng di tsejwa ke batho bao ba sa tlamehang ho tseba ka kamano ya hae le Mohlouwa. O tshwenyehile haholo ha a nahana hore Tsietsi, bana ba hae le mmae Moakeng ba tla reng mohla ba utlwang hore Naledi ha e sa le yena, o ratana le monnamoholo ebile ha a tshepahala lenyalong la hae. Kgohlano ena e etsa hore a dumele jwale hore sekgukguni se bonwa ke sebatladi e leng seo a neng a sa se hopole/natse ka nako tsohle ha a ntse a nyenyelepa ho ya bonana le Mohlouwa kantorong ya hae moo ba neng ba ikwalla teng. Ntweng ena ya hae ya maikutlo, o hopola motho ya mo tliseditseng dikgathatso/mathata ana ohle, hore o tlameha ho bonana le Seipati hore a mo eletse hore ha ho le tjena o lokela ho etsa jwang.

Kgohlano ya ka ntle

(E nkuwe ho www.eslen.com)

a) Kgohlano e dipakeng tsa seapadi le seapadi

Ena ke yona e bang tshiya/mokokotlo wa poloto boholong ba dingolwa tse ngata. Ke yona tshiya ya tshwantshiso ena ya *Lejwe la Kgopiso*. Kgohlano ena e ba pakeng tsa dibapadi moo re ka bonang di lwantshanang ka mantswe, di tshwarana ka matshoho, di rerelana bobele, di bolayanang, jj.

b) E dipakeng tsa Naledi le Seipati

Naledi le Seipati ba lwana ka mantswe kaha Seipati a hlabana Naledi ka mantswe ka maemo a lelapa la hae le sebaka seo a dulang ho sona. O bona Tsietsi e se monna wa letho kaha a hloleha ho hlokomela lelapa la hae le ho le ahela ntlo ya maemo a itseng. Dipuo tsena tsa Seipati di ile tsa qetella di susumelleditse Naledi ho ratana le Mohlouwa moo a reng o imolla lelapa la hae tshotlehong. Kgaolong ya ho qetela, Seipati o thota Naledi ha bohloko mme o mo nyahlatsa jwalo ka moko wa pere ebile o a mo tenehela le ha Naledi a llile ka le reng o kopa a se mo qhalle matsoho kaha a mo tshepile. Seipati o itlhotlhora yena ka mantswe a hlabang pelo ya Naledi ha bohloko: “O moholo ha o le mokana, o lokela ho itharollela mathata a hao, o tlohele ho kopa dikeletso ho batho ba bang... le nna ke na le mathata a tshabehang hampe empa ha ke tlaletlale hohle ke ntse ke tshwenya batho.” Puisano ya bona e ne e paka ntwana e teng pakeng tsa bona, ha e sale ya ne ya metswalle ya maele le dikeletso. Seipati o qetella a bolella Naledi mantswe a reng, taba tsa hae di mo opisa hlooho mme ha a sa batla ho di kena ebile di mo senyetsa nako. Puo tsena tsa Seipati di otlala pelong ya Naledi ha bohloko moo le yena a qetellang a bua mantswe ana: “Ka nnete ha o tshaba, o tshabe phoofolo ena e maoto a mabedi! Setswalle ha se sa le monate jwalo ka pele, kapa re hle re re se fedile kaha ba a lwantshana.

c) E dipakeng tsa Naledi le Tsietsi

Naledi le Tsietsi ba ntse ba lwantshana ka mantswe puisanong ya bona mme sena se bontsha ho se dumellane ha bona ka maikutlo. Naledi o lla ka hore mokhukhu wa bona o mo fetotse lekgoba, metsi a pula a qhwadisa mokokotlo wa hae. O re Tsietsi o hlowa ke ho phethahatsa ditshepiso tsa hae, o kgathetse ke ho bina pina ya tshwene (ho rera/bua ntho e le nngwe) mme yena ha a na bothata ba ho phutha thoto ya hae a kgutlele habo Maokeng. O kgathetse ho phela bophelo ba difariki, ho ba lekgoba la ntlo ya Tsietsi hobane Tsietsi o hulanya maoto ha a tlameha ho phethahatsa ditshepiso tsa hae. Kgaolong ya ho qetela, Naledi o kopa hore Tsietsi a mo tshwarele nakong eo a neng mo fumana ka kantorong ya Mohlouwa mme Tsietsi o ile a mo halefela ka mantswe a hlabang ha bohloko: “Ke ne ke o rata ho feta ntho tsohle lefatsheng mme wena o nteboha ka ho kopanela diphate le bontate Mohlouwa.” Puo ena ya Tsietsi e totobatsa moya wa ntwana, ha e sa le Tsietsi yane wa maobane. O phethela ntwana ya bona ka mantswe ana a bohloko a tobileng bana: “Ke otlala bana ka baka la bokgopo ba batswadi ba bona.” Thato le Puleng ba shwetse manyala a mmabona.

d) E pakeng tsa Thapelo le Tsietsi

Thapelo le Tsietsi le bona ba ntse ba lwana ka mantswe kaha ba sa dumellane ka maikutlo. Thapelo o bona tharollo ya mathata a Tsietsi e le ho ipelaetsa, ho lwanela ditshwanelo tsa hae jwalo ka mosebetsi le ho tsekella toka ka ntlo eo a e ngodisitseng. Tsietsi ka lehlakoreng le leng ha a dumellane le maikutlo a Thapelo kamoo a nahanang hore mathata a hae a ka fela ka tsela e jwalo. Tsietsi o nahana hore ha a ka hlabela badimo mathata a hae a ka fela. O dumela hore badimo ba habo ba kgenne, mme ha a ka ba hlabela mohlomong a ka fumana mosebetsi o lefang mmoho le ntlo e maemong a matle ho feta mokhukhu oo ba dulang ho wona. Kgaolong ya 5 ba kopana ha Mmadibabe hape mme Tsietsi o bolella Thapelo hore mathata a hae a se a le haufi le ho fela kamora ho etsa mosebetsi wa badimo. Puisano ena ha e a fela hantle/ka kgotso, o halefela Thapelo ka le reng o ntse a mo patetse taba ya hore Mohlouwa o mo ja direthe. O qosa Thapelo ka hore o thotse ka taba e kanakana nako ena kaofela. Thapelo o mo hlalosa hore le yena o ne a qala ho utlwa taba ena ka basebetsi ba ka kantorong ya Mohlouwa nakong eo ba neng ba beha mehoma fatshe. Tsietsi o halefela Thapelo ha bohloko, mme o mmolella hore o leshano. O bile a qetella a etsa lerata leo le entseng hore batho ba ba shebe. Thapelo o kopa Tsietsi ho theola lentswe le ho kgoba matshwafo mme eo o le phahamisa le ho feta ka hore: “Ke kgobe matshwafo jwang Mohlouwa a ntja direthe/a na le taba le mohatsaka.” Ntweng ena ya bona, Tsietsi o qetella a itse: “Ha ke na taba le batho, hobane ba keke ba nketsetsa letho kapa hona ho nthusa ho tswa kenyakenyeng ena eo ke leng ho yona.” Ka bohale bo tukang malakabe, o suthisa Thapelo ka sheshe ka pela hae ka ho bua mantswe ana: “Ntshuthele tseleng ke fete, pele ke o etsa ha e phetwe hona jwale tjena.” Kgaolong ya ho qetela, Thapelo o rapela Tsietsi ho inela Naledi le Mohlouwa matsoho metsing ka le reng leihlo le fahlwa le shebile. Tsietsi o halefa le ho feta ha a hopola hore o bolaile bana ba hae ka lebaka la Naledi le Mohlouwa mme o tiisa sena ka polelo e reng: “Le nkgopisitse ho feta lentswe kgopiso, baloi ting.” Puo ena e re kgutlisetsa morao puisanong ya hae le Mmabatho hore mothating ona ha a sa na moya wa tshwarelo, o se a tletse moya wa ho iphetetsa.

e) E pakeng tsa Tsietsi le Mmabatho

Kgohlano ya bona ke ya mantswe empa e qetella ka polao, Tsietsi o kgakgatha Mmabatho ka selepe se ntseng se kganathetse madi a bana ba hae. Puisanong ya bobedi bona e hlahella qetellong ya tshwantshiso moo Tsietsi a fihlang ha Mmabatho le Mohlouwa a kena ka tlong a sa kokota le ho kokota. Qwaketsano ya bona e qala nakong eo Mmabatho a reng moshemane towe ho Tsietsi, a bile a mmotsa hore ha a rutwa mekgwa habo na? Tsietsi o mo araba ka ho mmitisa mosadimoholo. Ntwa ya bona e qalehile ka tsela e jwalo ho fihlela moo Mmabatho a laelang Tsietsi ho mo tswela ka ntlo pele a bitsa mapolesa le ho mo saeletsa (lomisa) ka dintja.

Tsietsi o a shata ka le reng ha ho na moo a yang teng o emetse Mohlouwa ebile mapolesa ao a tla fihla a se a mo kgabetse ka selepe seo a se tshwereng a be a qetelle ka monnanyana wa hae wa molotsana. Ntwa ya bona e tota nakong eo Tsietsi a supang Mmabatho ka mofeng wa selepe mme a qetella a mo ratha ka sona le ho mmitsa ka hore ke mosadimoholo wa moloji. O bolaya Mmabatho ka tsela e jwalo le ha Mmabatho a ile a kopa tshwarelo le ho lla ka ho bolawa ka sehloho, tseo kaofela ha di a ka tsa mo thibela ho mmolaya kaha a se a ipolelletse hore o batla ho phethela mehato ya hae yohle kaha a se a qadile ka mohato wa pele (o bolaile bana ba hae pele).

f) E pakeng tsa Mohlouwa le Mmabatho

Kgohlano ya Mohlouwa le Mmabatho ke ya mantswa, Mmabatho o lwantsha Mohlouwa ka hore o mo tshepitsitse ho tebela boTsietsi ha mohwanto wa bona o fela kaha ba batlile ho mo diha dikgwebong. Mohlouwa ha a dumellane le Mmabatho mme o montsha mabaka le melao e tlamehang ho latelwa ha o kgaola basebetsi mosebetsing. Ha a ka hlolwa ke ho latela melao eo, a ka lahlehelwa ke tjelete e ngata hampe. Kgohlano ya bobedi bona, ba qabanela taba ya ho tebelwa ha Tsietsi a le mong empa Thapelo a setse a ntse a sebetsa. Mmabatho ha a utlwisise lenane leo Mohlouwa a le latetseng ho fihlella qeto eo a e inkileng. Ba lwana hape ka lebaka le entseng hore Tsietsi a tebelwe, o batla ho utlwa hore kgetlong lena o sebeditse dintho jwang/ka tsela efe. Mohlouwa o hlolwa ke ho araba dipotso tsa Mmabatho, mme o bile a mo kgenela a ba a qetella a re o mo kena menong jwalo ka nama ya moketa. Taba ya hore Mmabatho o itshunyatsunya mererong ya hae le ya basebetsi e mo jesetsa kgwebeleng hobane Mmabatho ke motho ya latellang dintho.

g) E pakeng tsa Thapelo le Pheleu

Kgohlano ya bona ke ya mantswa mme e tota moo ba tshepisanang ditebele. Thapelo o lwana le Pheleu ka ho mo hlaba ka mantswa a hlabang ho latela diketso tsa hae. O bolella Pheleu hore ha a rate sware sa hae le kgaitsemi ya hae kaha hobane ke yena (Pheleu) ya thotang ditaba tse fosahetseng a kgukgune a di ise ho Mohlouwa. O bolella Pheleu hore o shwele pelo kaha a tseba hantle hore Mohlouwa o nkile qeto ya ho tebela Tsietsi empa o hlolleha ho tsebisa Tsietsi kaha e le sehlwela, sefelekwane se rekisang basebetsi, ke lejelathoko, lehlabaphiyo le se nang kutlwelobohloko. O mmolella le hore basebetsi ba tena ba beha mehoma fatshe ka lebaka la hae hobane o tseba hantle hore Mohlouwa o ja Tsietsi direthe. O qetella ka ho jwetsa hore ha a mo rate, o mo hloile, a ka nna a ya ho Mohlouwa a mmolella hore a mo tebele jwalo kaha a tebetse Tsietsi. Puo tsa Thapelo ke tsa motho ya sa kgathalleng letho/se tla etsahala, ya lwanang, ya fetseng pelo le ya sa qekeng letho kgetlong lena.

h) E pakeng tsa Thapelo le Mohlouwa

Kgohlano ya bona ke ya mantswa mme e tota moo ba tshepisanang ho tshwarana ka matsoho kapa ho bolayana. Mohlouwa o tshosetsa/tshepisa ho thunya Thapelo ha a ka nna a tswela pele ka ho bua ditsiebadimo tseo a ntseng a di bua ka ofising ya hae. Thapelo o lwana le Mohlouwa ka ho mo epa ka mantswa a hlabang ho latela diketso tseo Mohlouwa a di etsang. O bolella Mohlouwa hore ke monnamoholo ya tsofaditseng bohata feela, ya kenang diphateng le basadi pele a ba neha mosebetsi le ha ba sena boiphihlollo bo itseng ba mosebetsi. O bile o mo tsebisa hore ketso eo ya hae, e se tsejwa le ke tsipasehole Kgotsong yohle. O tebetse Tsietsi ho se letho le lebe leo a le entseng ha e se taba ya hore o ratana le Naledi. O kgopo mme ha a tshwara basebetsi hantle. O qetella a mmolella hore a ka nna a mo tebela le yena kamoo a tebetseng Tsietsi kateng, a ka tswela pele ho etsa seo. Mohlouwa o utlwa bohloko ha ditaba tsa hae di se di tsejwa le teng di bueha ka pela Pheleu. O kgena haholo hoo a ileng a ba a laela Thapelo ho hata kosene pele a mo qhala boko bona ka tholwana.

i) E pakeng tsa Tsietsi le dibapadi tse ding (Ntwa le dipolao) Thato, Puleng, Mmabatho, Naledi, Mohlouwa, Thapelo le Pheleu

Kgohlano ena ke ya ho lwantshana ka matsoho ho feta ya mantswa mme dibapadi tse ding di qetella di bolawa (di lahlehelwa ke bophelo ba tsona) ha ntwana e se e qhomme. Tsietsi o bona tharollo ya kgohlano le mathata a hae e le ho bolaya bohle ba mo utlwisitseng bohloko. Ho qeta tsena tsohle, o nka selepe o bolaya bana pele, mosadi le Mohlouwa. Mmabatho, Thapelo le Pheleu ba wela lerabeng la ho bolawa ba re ba leka ho namola. Dibapadi tsena tsohle tse hlahellang kgaolong ya ho qetela, di lekile ho kopa tshwarelo mme Tsietsi o ne a se a fedile kutlo. O ne a kgopisitswe le ho sotleha haholo moyeng ka tseo ba mo entseng tsona mme o ne a se a tletse moya wa ntwana le boiphetetso ke ka hoo a hlokileng ho amohela le ho utlwa ditshwarelo tsa bona. Thapelo le Pheleu ba sheshenellwa mmoho ka selepe nakong eo ba reng ba mo thiba ho kgakgatha Naledi le Mohlouwa. Polao ya dibapadi tsena ke yona e fedisitseng kgohlano tshwantshisong ena, mme ya tlisa tharollo ya moshwelella mathateng a hae tshwantshisong ena. Ditshwarelo tsa bona (Naledi le Mohlouwa) ha a di sekehela tsebe kaha a se a ipolelletse hore o batla ho phethela mehato ya hae yohle jwalo kaha a se a qadile ka mohato wa pele (o bolaya bana ba hae pele). Ha se qeto e ntle eo Tsietsi a e nkileng ya hore a bolaye hobane ho etsa jwalo o inketse molao matsohong. Ditharollo di ngata tseo a neng a ka di fihlella ho rarolla mathata a hae. Mohlala: o ne a ka kopa thuso ya ho thojwa maikutlo ke ditsebi tsa ho thoba maikutlo, o ne a ka kopa thuso ya semolao kapa a kopa mohwehadi wa hae (mme wa Naledi) ho bua le Naledi, jj. O ne a ntse a na le tokelo ya ho isa Mohlouwa lekgotleng la basebetsi moo a neng a tla mo qosetsa ho mo tebekella ntho e siyo. Ka tsela e jwalo, Mohlouwa o ne ka fuwa kotlo ya hore a mo lefe kaha a mo tebetse ka tsela e seng molaong, jj.

j) E dipakeng tsa sebakadi le tikoloho le melao

Seipati le Naledi ba lwantshana ka taba ya tulo/sebaka moo boNaledi ba dulang ho sona Kgotsong. Seipati o shebella tulo ena tlase haholo le hore ha e ntle hore ba ka dula moo le lelapa la hae. Dipuo tsena tsa Seipati di nyatsa le ho nyedisa maemo a lelapa le tikoloho (sebaka) eo ba ahileng ho yona. Puisano ya bona e baka kgohlano pakeng tsa bona ka baka la sebaka (tikoloho) sena seo boNaledi ba ahileng ho sona. Tikoloho ena eo ba ahileng ho yona le melao e mebe e leeme lekgotleng la Masepala di totisa kgohlano ena. Maemo ana a tshwenya Tsietsi nakong eo a leng mosebetsing mme sena se hlaka puisanong ya hae le Thapelo. Tsietsi o re o tshwenyeha haholo ha maemo a lehodimo a le tjena hobane ha hae mane ke mathata feela. O tswela pele ho hlaloseisa Thapelo hore ke ka makgetlokgetlo a hwantelang dikantorong tsa Majoro ho botsa hore ntlo ya hae ya RDP o tla e fumana neng. Kgohlano e tota le ho feta ha e le mona Tseko Moloi ya sebetsang le bona a se a fumane ntlo ya hae empa a kentse kopo kamora ho yena. Tsietsi o bona melao ya ho aba matlo ana e na le leeme le leholo hobane e kotela bafutsana ka thoko.

Sebaka seo boTsietsi ba sebetsang ho sona se ntse se hodisa mofuta ona wa kgohlano hobane Mohlouwa ha a ba tshwara hantle ho latela diphelelo tseo a ba behetseng (ho sebetsa ba behilwe leihlo le nthjotjho) tsona a bile a na le sehlwela (Pheleu) se mo thotelang ditaba. Ho behwa leihlo le nthjotjho ke e nngwe ya melao e thatafalletsang basebetsi ho sebetsa ka bolokolohi. Sena ke kगतello ya ditokelo tsa basebetsi ho sebetsa ka tlasa maemo a tjena, ho thibelwa ho hwanta/ipelaetsa (ho tloatlola ka leeto le le leng) le bokgopo boo Mohlouwa a ba tshwereng ka bona. Maemo a boTsietsi a tshebetso a thatafatsa le maemo a bona a bophelo ka malapeng kaha ba sa kgone ho hlokomela bana/malapa a bona hantle. Ha ba kgone le ho ikahela matlo dibakeng tse ntle ho feta sena sa Kgotsong. Tse ding tsa diphelelo tsa melao ya Mohlouwa bathong ba bomme ke ho kena thobalanong le bona pele a ka ba neha mosebetsi le ha ba sena boiphihlello ba mosebetsi oo ba o hiretsweng. Ka lebaka la bofuma le bofutsana bo teng tikolohong ena, bo etsa hore Mohlouwa a ipone e le yena fela ya immollang batho bokgobeng ka ho ba neha mosebetsi, ho ba lefa tjehelete e nyane le ho hlekefetsa basadi ka motabo le hore thato ho tla phethahala ya hae feela Kgotsong mona. Puo tsa mofuta ona, di totisa kgohlano ya mofuta ona ho ya pele. Sena se ile sa hlaka qetellong ya tshwantshiso hore Naledi ha a mong ho Mohlouwa mme Mohlouwa o thubile malapa a mangata Kgotsong mona. Kgohlano ena tswetse dipolao tsa batho ba se nang molato. Basebetsi ba Mohlouwa ba ntshetsa kgohlano ena pele ka ho beha mehoma fatshe nakong eo ba neng ba ipelaetsa ka le reng Tsietsi o tebetswe ka tsela e sa utlwalhaleng mme ba batla hore a kgutlisetswe mosebetsing hanghang. Ka lehlakoreng le leng, ba ntse ba lla ka hore Mohlouwa ha a ba tshwara hantle, o hana ho ba nyollela meputso, ka mona o tebetse Tsietsi hobane a ratana le Naledi.

Kgohlano ena e ntse e hlaha hape nakong eo Tsietsi a neng a lokela ho tjhaisa a lebe ha hae mme Pheleu a mo tsebise hore Mohlouwa o itse a se ke a tsamaya pele ba ka bonana. Tsietsi o a rabaraba ha a bona metsotso e ja babedi empa Mohlouwa a sa fihle. O ne a rabaraba ka ho tshoha hore bese ya ho qetela e tla mo siya, mme a tshwenyeha hore ha e ka mo siya o tla bona a entse jwang. Kgohlano ena e tswalwa ke hore sebaka sena sa Kgotsong ke sebaka se sebedisang dibese e le wona mofuta wa dipalangwang oo batho ba bangata ba kgonang ho o fihlella ka tjhelete. Ha motho a ne a ka siuwa ke bese ya ho qetela, e ne e ba mathata feela. Mofuta ona wa dipalangwang o totisa kgohlano pakeng tsa Tsietsi le Pheleu. O fehla kgohlano hore e ate haholo nakong eo Tsietsi a neng a botsa hore ke mang ya tla mo isa lapeng ha a se a siilwe ke bese ha e le mona Mohlouwa a dieha ho kgutla kopanong ya hae. Pheleu o araba Tsietsi ka ho re, “O tla hela o itlamela”. Karabo ena ka boyona e butswela kgohlano ena le ho feta. Tsietsi o a tsieleha hore ha ho le jwalo, e be o tla fihla jwang lapeng la hae.

k) E dipakeng tsa sebakadi le tlhaho

(E nkuwe ho www.the-southerafrican.com>news)

Naledi o lwantshana le maikutlo a hae ka baka la tlhaho (sebaka le pula) e mo hlokisang kgotso. Kgohlano ena e etsa hore Seipati a mo nyedise ke hona. Tlhaho e tla dula e le karolo ya maphelo a rona, mme e tla dula e re duba maikutlo. Kaha pula ke mahlopha a senya, re bona tshwantshisong ena e senya e bile a fehla kgohlano dibapading tse angwang ke yona. Bonneteng, ha ho letho leo boNaledi ba neng ba ka se etsa ka lebaka la pula le diretse tseo e di bakang Kgotsong yohle. Tsietsi le yena nakong eo a neng a le mosebetsing, o bua le Thapelo a ngongorehile ka tshenyo e ka tshwanang e bakwa ke pula lapeng la hae. O ne a utlwahala a tshwenyehile haholo ke maemo ao a ditaba. Ruri sebaka sena seo ba dulang ho sona e ne e le sesosa sa mofuta ona wa kgohlano.

E) dipakeng tsa sebakadi le tumelo kapa setso

Tsietsi o dumela hore mathata a hae a ka fela ha a ka etsa phabadimo. O tshepa hore taba ya kopo ya hae ya ntlo le ho fumana mosebetsi, ke ntho tse ka phethahalang hang ha a ka fetisa mosebetsi oo wa badimo. Tumelo ya hae badimong e tlisa kgothano pakeng tsa hae le Naledi mmoho le ho Thapelo. Naledi ha a batle le ho utlwa ka phabadimo eo ya mohatsae. O re eo e tla ba ketso ya tshenyho ya tjelete eo ba e hlohang haholo kaha ba bolawa ke tlala. Athe ka lehlakoreng le leng, Thapelo le yena taba ena ya phabadimo ha e mo kene hobane o dumela hore mathata a Tsietsi, ke a hlohang hore monga ona a eme ka maoto, a lwanele ditokelo tsa hae. A tsekelle ho tseba lebaka le etsang hore o se fumane ntlo ya RDP empa e le kgale a entse kopo a se a bile a fetilwe ke boTseko Moloi ba entseng dikopo kamora hae. Tumelo ya phabadimong e bile le ditholwana tse ntle hobane ke moo Masepala o sentse o mo tshepitsitse hore ntlo ya hae e se e le haufi le ho tswa.

3.2.8 TSHEBEDISO YA

LEWA/MOKGABO/DI BETSA	TLHALOSO	MOHLALA
Tomatso dingolweng/ Tshwantshisong	Ke ha babadi ba na le tsebo e fetang ya dibapadi ka diketsahalo tse itseng	-Moo Mmabatho a emelletseng ho botsa Mohlouwa hore na o tebelletseng Tsietsi a le mong, a sa tebela le Thapelo. Mmabatho ha a tsebe lebaka la ho tebelwa ha Tsietsi empa babadi ba a le tseba hore o tebetswe ka baka la Naledi. -Naledi a botsa Tsietsi ka bokamoso ba bana ba bona nakong eo Tsietsi a leng haufi le ho mmolaya, Naledi o ne a sa tsebe hore bana ba se ba bolailwe athe babadi bona a ba tseba.
Tomatso	Ke mokgwa wa ho tshwaya diphoso, ho kgalema kapa ho nyatsa motho kapa maemo afe le afe a sa amohelehang. Sena se etswa ka ho sebedisa	-Ha Seipati a ne a kgothaletsa Naledi ho ratana le Ntate Mohlouwa, e re ha ditaba di le mpe ebe o fetohela Naledi. Hopola mantswa ana a hae (Seipati) ho Naledi, "Le wena o moholo ha o le

	phoqo, kobiso, ho nyatso/lenyatso, pheteletso, jj.	mokana; o lokela ho itharollela mathata a hao, o tlohele hore o be sale o kopa dikeletso ho batho ba bang tjena. Le nna ke na le mathata a tshabehang hampe mona, empa o ke ke wa ba wa utlwa le ka mohla ke tla ha hao ke adile mabatha, ke lla ka sena le sane.”
Komelo	Ke ha sebakadi se bua hanyenyane ka taba se sa kene ka botlalo/botebo/ha batsi/haholo ho yona, komelo e ba tabeng e tsetjwang, kapa e hlahang Bebeleng, tshomong, kae kapa kae feela.	<ul style="list-style-type: none"> - Moo mongodi a reng Tsietsi o sheba Mohlouwa ka leihlo la Kaine – mona mongodi o utlwisisa hore babadi ba a tseba hore Tsietsi o ne a shebile Mohlouwa hampe hobane taba ya Kaine e hlaha Bebeleng. - Moo Tsietsi a reng ho Thapelo ba titimile ba qetile sebaka ba loketswe ke moqhaka wa tlhoho – ho ntse ho le jwalo feela ka tlhaloso e entsweng mohlaleng o ka hodimo. - Ke tla otlala bana ka baka la bokgopo ba batswadi. Le mona ho ntse ho le jwalo feela ka tlhaloso e entsweng mohlaleng oo re qadileng ka wona ho komelo.
Thehello	Ha sebakadi se rehwa lebitso ho latela diketso tsa sona	<ul style="list-style-type: none"> - Ha dibakadi tse ding di reha Pheleu mabitsobitso ho ya ka diketso tsa hae jwalo ka-sefelekwane, lejelathoko, lehlabaphiyo

		<ul style="list-style-type: none"> - Naledi o ne a le motle seka naledi. - Tsietsi o phetse ho ya ka ditsietsi tsa bophelo ba hae. - Mohlouwa o ne a hloilwe ke bohle ho ya ka diketso tsa hae. - Pheleu, e bile nku ho ya ka diketso tsa hae. <p>(Ena ke mehla feela)</p>
Leeme le tshekamelo	Ke ha sebui se nka lehlakore kapa se phahamisa lehlakore le leng ho feta le leng.	<ul style="list-style-type: none"> - Mongodi o hlahisa batho ba batshehadi hampe, e le bahlohlelletsisi: O hlahisa basadi ba se na boikemelo: Naledi, o rata dintho tse kgolo jwalo ka tjhelete le mabenyane: Naledi le basadi ba hirwa ka ho robala le Mohlouwa. - Ha Mohlouwa a tebela Tsietsi a le mong o siya Thapelo empa bobedi ba bona e ne e le baetapele ba mohwanto.
Sehalo le maikutlo	Mokgwa wa ho bua maamong a fapaneng ho ya ka maemo le maikutlo a sebui.	<p>Sehalo sa kgalefo</p> <ul style="list-style-type: none"> - Mohlouwa o halefela Pheleu ha a kena ka kantorong a sa kokota. - Mmabatho o halefela Tsietsi ka ho itshohlometsa ha hae a sa kokota. -Mohlouwa o halefela Naledi ha a re ba behe ditaba feelwane. - Naledi o halefela Pheleu ha a mmotsa ka lerato la bona le Mohlouwa. <p>Sehalo se rethebelang/ sithabelang maikutlo</p>

		<ul style="list-style-type: none"> - Ha Naledi a tliilo kopa keletso ho Seipati ka morao ho utlwa hore basebetsi ba se ba tseba ka ditaba tsa ho ratana ha hae le Mohlouwa. <p>Sehalo sa tshwabo</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ha Naledi a bua le Seipati ka dikamano tsa hae le Mohlouwa, o ipona phoso ka ho se tshehetse monna wa hae, le ka ho senya lelapa la Mmabatho - Naledi ka morao ho tebela Pheleu ha hae, o utlwahala a swabetse diketso tsa hae. <p>Sehalo sa thabo</p> <p>Ha Tsietsi a bua le Thapelo ka ho tla ahelwa ntlo ke mmuso, o utlwahala a thabile haholo hoo a qetelletseng a bua ka moqhaka wa tlhoho. Mohlouwa ha a utlwa Naledi a re a ka etsa eng kapa eng ho kenyeletsa le kopa ya hae ya mohla monene, ha a sa tetebetse maikutlo le hore o tatetse ho ya kopanong, o a thaba .</p> <p>Sehalo sa tlhomohi/ho hlomoha</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ha Naledi a utlwa hore Tsietsi o bolaile bana ba bona, Naledi o hlomoha pelo ya ba o bua mantswa ana: “O ne o sa tshwanela ho bolaya bana ba ka ka sehloho.
--	--	--

3.2.9 DIPOTSO LE DIKARABO

Moithuti ya kgabane, o ka itekola le ho ntlafatsa kutlwisiso ya hao ka dipotso le dikarabo tse hlahellang mona.

POTSO YA 1: Potso ya moqoqo

Sesotho se re 'Bofutsana bo ja kobo moaparo.' Sekaseka maele ana, mme o totobatse kamoo bofutsana ba Tsietsi bo thusitseng kgodisong ya kgohlano le ho baka tharahano kateng tshwantshisong ena. Bolelele ba moqoqo wa hao e be mantswa a 350 – 400.

[25]

POTSO YA 2: Dipotso tse kgutshwanyane

Tema ya A

Bala qotso ena ka hloko, ebe o araba dipotso tse latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehole qotsong le tshwantshisong ka kakaretso.

Seipati: Ke mohlolo wa eng ona oo o buang ka wona mosadi?
Naledi: Ka nnete Seipati, o ke ke wa dumela mohlolo wa taba oo ke o utlwileng.
Seipati: Etswa ka taba hle, mmanyeo!
Naledi: Ke ntate Mohlouwa
Seipati: O etsa jwang jwale ntate Mohlouwa, Naledi?
Naledi: A re o batla ho nkenya lehafing.
Seipati: (Ka ho makala) A re o batla ho o kenya lehafing? Jwale wena o reng?
Naledi: Ke tla reng jwale hoba ke nyetswe?
Seipati: E-e, mosadi, tlohela ho bapala ka mathe metsi a le teng tjena. O re tabanyana ee ke yona e o dubang maikutlo hakaalo?

- 2.1 Puisano ya Naledi le Seipati e re tjebela pele ketsahalong efe? (1)
- 2.2 Fana ka lebitso la ngwana wa Naledi le Tsietsi? (1)
- 2.3 Diketsahalo tsa tshwantshiso ena di fihla sehlohlolong ha ho etsahala eng? (2)

- 2.4 Bolela ketsahalo E LE NNGWE feela ho tswa tshwantshisong e nnetefatsang polelo ena ya hore tsohle tse etswang sekgukgung di atisa ho hlahella powaneng ka dinako tsohle. (1)
- 2.5 Sebapadi sa sehlooho ke sefe tshwantshisong ee? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 2.6 Bontsha kamoo tomatso e hlahisitsweng kateng ha setswalle sa Naledi le Seipati se ntse se tswela pele. (2)
- 2.7 Ho ya ka wena, na o bona Mmabatho a etsa hantle ha a ntse a hlohlelletsa monna hore a tebele boTsietsi mosebetsing? Tshehetsa karabo ya hao. (2)

Tema ya B

Boela o bale qotso ena ka hloko, ebe o araba dipotso tse latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le tshwantshisong ka kakaretso.

Tsietsi:	Naledi, Ke itse o ise bana sekolong, tse ngata re tla di tshohla ha o kgutla.
Naledi:	Ha ho na bana ba letho bao ke ba felehetsang mona o eso nkarabe pele! Ke batla ho tseba hore ho nkang sebaka keng ha o ngangelletse ka kgang tjena dikobong mona.
Tsietsi:	<i>(Ka ho teneha)</i> Mosadi, tsamaya pele o tla fihlisa bana ka morao ho nako sekolong.
Naledi:	Aubuti Tsietsi, ke se ke itse setsweng ke hole bo! Nke ke ka tsamaya mona pele o ntsholela ditaba ka botlalo.
Tsietsi:	O batla hore ke o tsholela ditaba dife?
Naledi:	Tlohela ho ntlodisa kgati tjena, aubuti Tsietsi. Ke tshepa hore o a lemoha le wena hore ha ke na nako ya ho bapala diketo mona. Ho neng ke botsa hore o a theohela kapa the!
Tsietsi:	Mokgwa hao o rata ho ntuba maikutlo e sa le hoseng. Ha ke tsebe hore hobaneng o nkemelletse tjena, empa o ntse o bona hore moya o fokela kae.
Naledi:	Ka mantswe a mang ha o ye mosebetsing
Tsietsi:	Ee, ho jwalo.
Naledi:	<i>(O itshwara thekeng)</i> Molato?
Tsietsi:	Ke tebetswe.

- 2.8 Sesosa sa kgohlano ena e pakeng tsa Tsietsi le Naledi se bakwa ke eng? (1)
- 2.9 Taba ya hore Seipati a hlanohela Naledi ha ditaba di se di le mosenekeng, e mo senola e le sebapadi sa semelo se jwang? Tshehetsa karabo ya hao. (2)

- 2.10 Akaretsa se ileng sa etswa ke Thapelo ha a utlwa hore Tsietsi o tebetswe mosebetsing. (2)
- 2.11 Lewa la botshwantshisi leo Mohlouwa a le sebedisitseng nakong eo a buang a le mong le bitswang mme le sebedisitse ka sepheo sefe? (2)
- 2.12 Basotho ba re 'E bona mahe leraba ha e le bone'. Tiisa kamoo maele ana a ile a phethahala kateng tshwantshisong ena. (2)
- 2.13 Hlalosa kamoo Tsietsi a ileng a ikutlwa kateng nakong eo a neng a utlwela ka kamano ya mofumahadi wa hae le Mohlouwa (2)
- 2.14 Dumellana kapa o hanane le polelo e latelang, o be o tshehetse karabo ya hao ka lebaka. Naledi ke moiketsi ya sa llelweng. (3)

POTSO YA 1: LEJWE LA KGOPISO – T Letshaba

Selelekela

Maele ana a bolela hore motho ya futsanehileng o qetella a felletswe ke tsohle tseo a nang le tsona mmoho le tsona diaparo a se a le makgasa.

Bofutsana le bofuma e bile tshiya ya kgohlano tshwantshisong ena.

- Tsietsi o ne a futsanehile hoo a neng a hloleha ho hlokomela lapeng la hae le ho ba ahela ntlo sebakeng se setle ho feta sa mekhukhung ya Kgotsong. O ne a lebelo ho le leng la mabenkele a Mohlouwa jwalo ka molebedi/matjekelane. Tjhelete/mopotso oo a neng a o amohela o ne o sa fihlelle ditlhoko tsa lelapa la hae. O ne a dula ka hare ho mokhukhu o nelang ha pula e na mme eba meqhafutso feela Kgotsong yohle.
- Ka baka la bofutsana le bofuma bona, Mohlouwa o ne a sebedisa maemo ana ho fereha le ho robala le basadi ba futsanehileng. O fereha Naledi mme Naledi a mo hana. Ka baka la ho hanwa ke Naledi, Mohlouwa o tebela Tsietsi mosebetsing e le ho swetsa Naledi/ho utlwisa lelapa la bona bohloko.
- Ha Tsietsi a se a tebetswe mosebetsing, o sitwa ke ho bolella mofumahadi wa hae hore o tebelletsweng kaha ho ne ho sa tsebahale/hlaka hore o tebelletsweng eng. Mofumahadi wa hae o ile a mo tsosa hoseng hore a ye mosebetsing mme sena se ile sa halefisa Tsietsi haholo.
- O kgarumela Naledi ha bohloko, mme sena se hodisa kgohlano e neng e se ntse e le teng lapeng la bona, e bakwa ke maemo a tshokolo ao Naledi a neng a utlwa hore a ke ke a hlola a a mamella. Qhwebeshanong tseo tsa hae le Tsietsi, o ile a ba a mmolella hore ha maemo a sa ntlafale, yena o tla ipoella ha habo Maokeng.

Ela hloko: Ona ke mohlala feela wa karabelo ya hao, sheba kamoo kgohlano e manollotsweng kateng bukaneng ena ya tataiso.

Kamoo bofutsana le bofuma di bakile tharahano tshwantshisong ena.

- Ka baka la bofutsana le bofuma, Naledi o qetella a nkile keletso e fosahetseng ho tswa ho Seipati ya ho ba le kamano ya lerato le Mohlouwa mme sena se ntse se rarahantsha dintho ho ya pele.
- Naledi o ya mosebetsing wa Tsietsi ho Mohlouwa ka tumelo ya hore ha a ka mo rapela le ho buisana le yena mme a mo hlalose maemo a bophelo ka lapeng la bona, a ka utlwisisa mme a kgutlisetse Tsietsi mosebetsing. O rarahantsha dintho le ho pele ka hore o tla etsa eng kappa eng eo Mohlouwa a reng a e etse.
- Qetellong, mohatsa Tsietsi o a inehela le ho kena kamanong ya lerato le Mohlouwa ka ho phethahala. Ketso ena ka boyona e rarahantsha dintho ho ya pele le ho feta. Re bona Naledi a se a tella le ho se hlomphe monna wa hae.
- O se a na le tjehelete eo monna a sa tsebeng hore o e fumana kae kaha ho se na moo a theohelang teng. O bua leshano ka ho thetsa monnae hore tjehelete eo a nang le yona ke ya bana ya mmuso.

Ela hloko: Ona ke mohlala feela. Sheba ka moo dintho di ileng tsa rarahana kateng ka botebo tshwantshisong ena.

Phethelo

- Ha ho tikatiko hore ke ka lebaka la bofutsana le bofuma hore Naledi o ile a inehela ho kena kamanong ya lerato le Mohlouwa. Tsietsi o sibolla nnete ka mathata a hae a ho tebelwa mosebetsing mme o qetella a bolaile bao ba mo entseng hampe le bao ba se nang molato.

Palohle ya matshwao:

[25]

DIKARABO TSA DIPOTSO TSE KGUTSHWANE

2.1	Ketsahalong eo ho yona Naledi a tla qetella a ratane le Mohlouwa.
Ketsahalong eo ho yona lelapa la Naledi le tla kena mathateng/thubeha. ✓	(1)
2.2	Thato/Puleng. ✓
(Nka karabo e le NNGWE feela).	(1)
2.3	Nakong eo Tsietsi a bolayang batho ✓ ka selepe, ka sehloho. ✓	(2)

- 2.4 Mohlouwa le Naledi ba ne ba nahana hore taba ya ho ratana ha bona e tsejwa ke bona feela athe ba a ithetsa. ✓✓ (2)
- 2.5 Ke Tsietsi. ✓ Tharahano le matshwenyeho a hae a hlahellang ka bukeng a amana le yena lelapa la hae haholo. ✓ (2)
- 2.6 Tomatso e hlahiswa ka tsela ya hore nakong eo Seipati a neng a batla hore Naledi a kene kamanong ya lerato le Mohlouwa, o ne a iketsa eka o a mo tshehetsa a bile a mo fa maele hore a ka etsa sena jwang empa ha ditaba di se di le pepeneneng, Seipati o qhalla Naledi matsoho, ha a sa di kena. ✓✓ (2)
- 2.7 Ha a etse hantle, boTsietsi ba sebelletsa malapa a bona mme ke ditokelo tsa bona ho itseka. Le teng ha ba ka tebelwa mosebetsing malapa a bona a tla bolawa ke tlala.

Kapa

- O etsa hantle, boTsietsi ke bona ba fehang mehwanto ya ho nyollelwa meputso ka ho ngala mosebetsi mme seo se ka etsa hore dikgwebo tsa bona di putlame ✓✓
[Tshwaya e le NNGWE feela] (2)
- 2.8 Tsietsi o tebetswe mosebetsing mme ha a bolelle Naledi. Naledi o mo lwantshetsa hore a tsohe a ye mosebetsing kaha o tla selwa. ✓✓ (2)
- 2.9 E le sebakadi se kgopo. O dihetse Naledi ka hlooho ho wela molekong wa lerato le Mohlouwa jwale o se a hloleha ho mo thusa ho tswa molekong oo ha eo a hloka thuso ya hae. ✓✓ (2)
- 2.10 O ile a lwantsha Pheleu a mmolella hore ke phoso ya hae hore ebe Tsietsi o tebetswe mosebetsing. ✓✓ (2)
- 2.11 Boipuiso. Sepheo ke ho senolela babadi maikutlo a hae. ✓✓
Boipuiso. Sepheo ke ho senolela babadi seo a se nahanang ka sepheo sa ho lemosa babadi mefokolo le mefehelo ya hae. . ✓✓ (2)
[Tshwaya e le nngwe feela]
- 2.12 Naledi o bona melemo eo a tlang ho o una ka ho ratana le Mohlouwa yaba o lebala se tlang ho etsahala ha monna wa hae a ka utulla sephiri seo sa hae. ✓✓ (2)
- 2.13 O ile a halefa haholo hoo a ileng a fenetha bohle ba ileng ba mo etsa hampe ka selepe ho kenyelletsa le bana ba hae. ✓✓ (2)

- 2.14 E, ke moiketsi hobane o ne a ntse a tseba hore taba tsa bona di tla tsetjwa hobane o ne a se a na le tlwaelo ya ho bonana le Mohlouwa ofising ya hae. Ka hoo, taba ya bona ho ne ho se kamoo e ke keng ya qetella e tsebilwe.

Kapa

Tjhe, o entswe ke bofutsana le bofuma nakong eo a reng o nyolla lelapa la hae tlaleng ya bojadikata. ✓✓✓

(3)
[25]

3: POTSO YA MOQOQO

Tiholo dingolweng ke ha botle bo hlola bobbe. Sekaseka tshwantshiso ena mme o bontshe kamoo mongodi a atlehileng kapa a sa atlehang kateng ho pepesa nthla ena, ebe o hlahise nthakemo ya hao. Moqoqo wa hao e be wa bolelele ba 400 – 450.

[25]

POTSO 4: DIPOTSO TSE KGUTSWANE

Bala qotso ena ka hloko, ebe o araba dipotso tse latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le tshwantshisong kaofela.

TEMA YA C

Mohlouwa: (*O tiisa lentse*) Pheleu, ke a tseba hore bana ba kgwale ba bitsana ka molodi mme ba tadi ba tsejwa ka mereto. Ke a tseba hore Tsietsi o nyetse kgaitsemi ya hao, mme ka tsela e jwalo ke utlwisisa hore o ka tloha wa etsa matshwephehene ohle ho mo sireletsa. Feela kgetlong lena o tla lokela ho qhelela morao dikamano tsa lona, mme o tsepamise maikutlo a hao mosebetsing ona. Mmabatho o nkentse kgotjheletsaneng hore ke tebele Tsietsi le Thapelo, etswe o dumela hore ke lehlabaphiyo.

Pheleu: Ke mametse ka hloko, mongahadi.

Mohlouwa: O se ka re feela taba ena ke bosesane ba kgwele ho kgaoha; o etse ho ya ka moo ke o laelang kateng, monna. Ha ke o lefelle hore o ikanye menwana mona. Ke o lefa hore o phethe mosebetsi wa ka ka bokgabane bona bo babatsehang.

Pheleu: Ha ho nnete e fetang eo, mohlomphehi.

Dipotso:

- 4.1 Bolela sehalo se ikutlwahatsang puong ya Mohlouwa ho tswa qotsong e ka hodimo. (1)
- 4.2 Diketsahalo tse qotsong e ka hodimo di totobatsa nako/mehla efe tshwantshisong ena? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 4.3 “Pheleu ke sebakadi sa semelo se jwang? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 4.4 Naledi o bile le seabo sefe kgodisong ya poloto ya tshwantshisong ena? (2)
- 4.5 Maele ana: “Bana ba kgwale ba bitsana ka melodi le bana ba tadi tsejwa ka mereto” a re kumela eng ka se mohopolong wa Mohlouwa? (2)

- 4.6 Mothinya o sa lebelwang o iponahatsa ketsahalong efe tshwantshisong ena? (2)
- 4.7 Ebe mongodi o atlehile ka thehello ya lebitso la 'Tsietsi'? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 4.8 Bolela kamoo tomatso e hlahelang kateng nakong eo Mmabatho a neng a thabetse hore Tsietsi o nyaotswe mosebetsing. (2)

MMOHO LE

TEMA YA D

	<i>[Sepotong ha Mmadibabe. Tsietsi le Thapelo ba qhanollotse ka lehoporo tlasa safete]</i>
Tsietsi:	Ha tla wa phola ha monate e le ka nnete moriti wa sefate sena sa Mmadibabe! Ho a bonahala jwale hore Hlabula le lona le se le ikakgetse ka setotswana, mme haufinyana e tla be e Hwetla. Ke re re tla ja hore re be re itatswe menwana mohlang oo!
Thapelo:	<i>(O fupa mothamo)</i> Le nna, moshaneso, hlathe e lelekisa tsebe ha lemo se se se le tjena. Ruri re titimile sebaka, re saletswe ke moqhaka wa tlholo. <i>[O neheletsa Tsietsi lehoporo].</i>
Tsietsi:	O bua nnete, weso, le nna ke le tjena ke e mong wa batho ba lokelwang ke moqhaka wa tlholo mona Kgotsong.
Thapelo:	O re le wena o e mong wa ba lokelwang ke moqhaka wa tlholo?
Tsietsi:	<i>(O fupa mothamo)</i> Ho jwalo, moreso. <i>(O beha lehoporo fatshe.)</i> Ke re le nna ke lokelwa ke moqhaka wa tlholo.
Thapelo:	O reng na?
Tsietsi:	Ke realo, moreso.
Thapelo:	Ako tjho hore o bolela jwang a o re le wena o lokelwa ke ho rweswa moqhaka wa tlholo.
Tsietsi:	Ke thabile haholo ha e le mona thapelo tsa ka di arabetswe tjena. Ke hona ke dumelang hape hore mamello e tswala katleho.
Thapelo:	O reng, na Tsietsi? O re thapelo tsa hao di arabetswe?
Tsietsi:	Ho jwalo, wa thaka.
Thapelo:	Thatholoha ka taba re utlwe hore o bolela jwang ha o re qetellong thapelo tsa hao di ile tsa arabelwa.
Tsietsi:	

(O fupa mothamo hape a nto beha lehoporo fatshe) Maobane ke ne ke le mane
 Thapelo: kantorong tsa lekgotla la motse ho ya batlisisa hore re tla ahelwa ntlo neng. (O a
 Tsietsi: bohla) Kgele! Tjhe, ka nnete lehlohonolo ha se lebelo, weso.
 Tswela pele, ke mametse!
 Ke re ha monyako o mong o kwaleha...

Dipotso

- 4.9 Tshekamelo le leeme di iponahatsa ka tsela e jwang tshwantshisong ena? (2)
- 4.10 Diketsahalo tsa tshwantshiso ena di fetisa molaetsa ofe babading? (1)
- 4.11 Mongodi o sebedisitse setaele se jwang tshwantshisong ena? Hobaneng o realo? (3)
- 4.12 Dipuo tsa Seipati ke tse nyefolang Naledi nakong eo Naledi a neng a ilo kopa thuso ha sephiri se utullohile. Dipuo tsa hae di mo senola e le sebpadi sa mofuta ofe? Hobaneng o realo? (3)
- 4.13 Ha o ne o le Mmabatho, mme o lemoha hore monna wa hao o ratana le mosadi wa e mong wa basebetsi ba hae, o ne o tla etsa jwang ka taba ena? (3)

Dikarabo tsa potso ya Moqoqo

Selelekela

Tiholo dingolweng ke ha botle bo hlola bobo'. Karabelong ena re tla sibolla hore ebe mongodi o atlehile kapa o hlolehile ho pepesa tlhoho dingolweng tshwantshisong ena. Sena se tla netefatswa ka ho utulla diketsahalo tse thehilweng hodima botle bo hlohang bobo kapa bobo bo hlohang botle ntshetsopeleng ya tshwantshiso ena.

Botle le bobo

- Bophelo ba Tsietsi bo botapotilwe ke mathata a mangata. Nakong eo a neng a lebelletse ho fumantshwa ntlo ya RDP, ditaba tsa hae ha di tsamaye hantle. Batho ba kentseng dikopo tsa matlo a diRDP ka morao ha hae ba a di fumantshwatlo. Ka lebaka leo Tsietsi o ile a hloleha ho fumanela lelapa la hae ntlo eo a neng a e lebelletse, mme sena se totobatsa ntlha ya hore toka ha e a phethahala, ka hoo tlhoho ha e a ba teng.
- Mosebetsing kwana, Tsietsi le Thapelo ba ne ba qoswa ka hore ke mahlabaphiyo a kenyang basebetsi mmoho le bona moya wa ho kena mohwantong wa boipelaetso ba ho nyollelwa meputso. Ho na le hore Mohlouwa a buisane le bona hantle kapa a fumane tharollo e nepahetseng bakeng sa ho sebetsana le taba ena ya basebetsi ba hae, o ba leeme haholo ka ho tebela Tsietsi a le mong mosebetsing mme a siya Thapelo. Sena le sona se totobatsa hore bobo bo rena ho feta botle.
- Ka baka la hore Mohlouwa o batla ho ratana le Naledii, o fumana monyetla wa ho utluisa lelapa la Tsietsi bohloko ka ho tebela Tsietsi mosebetsing hobane Naledi o mo hanne. Tsietsi o tebetswe ntle le mabaka a utlwalang mme sena se fana ka mohopolo wa hore toka ha e a phethahala.
- Ha Tsietsi a se a tebetswe mosebetsing Naledi o nka qeto ya ho ratana le Mohlouwa. Sepheo e le hore a susumetse Mohlouwa a kgutlisetse monna wa hae mosebetsing. Sena ha se a etsahala hobane Mohlouwa yena o ne a e na le maikemisetso a ho utluisa lelapa la Tsietsi bohloko ka kamano ena ya hae le Naledi. Ketso ena ya Mohlouwa e ntse e bopa setshwantsho sa bobo bo hlohang botle.
- Ha Naledi a lemoha hore taba ya hae le ntate Mohlouwa e se a bakile mathata a thibang letsatsi, o ya ho Seipati ho ya kopa thuso e leng yena ya mo eledisteng ho ratana le ntate Mohlouwa.
- Bakeng sa hore a mo thuse, Seipati o mo qhalla matsoho a mmolella hore o se a le moholo, o tla bona hore o itharollela mathata a hae jwang, o moholo ha a le tjena.

- Tebello ke hore Tsietsi o ne a ka rarolla taba ena ya lerato la Naledi le Mohlouwa ka tsela e phodileng kamora ho utlwa ka kamano ya bona. Leha ho le jwalo o bolaya le batho ba se nang molato. Hona ho ntse ho paka hore botle bo hlotswe ke bobbe.

Phethelo

Tshwantshisong ena ho totobetse hore mongodi o hlolehile ho pepesa tlhoho sengolweng sena. Bobe boo Mohlouwa a bo entseng, ba ho ratana le mohatsa Tsietsi, bo fufaditse kelello ya Tsietsi hoo a hlolehang ho nahana ka hlooho e phodileng. Bakeng sa hore a batle tlhaketso ho mosadi hore a tle a kgone ho utlwisisa mabaka a mo qobelletseng ho ratana le Mohlouwa, o nka qeto e mpe ya ho bolaya bana ba hae le dibapadi tse ding. Ka baka leo ho a totobala hore tlhoho sengolweng sena ha e a atleha le ho phethahala.

[25]

Dikarabo

4.1	Sehalo sa kgalefo. ✓	(1)
4.2	Ke tsa mehleng ya kajeno/sejwalejwale. Ho na le balebedi/ matjekelane/ batho ba kena mehwantong, mmila o moholo o a phethesela. ✓✓	(2)
4.3	Ya hlokang botsitso. Ha a kgone ho hana le ha a etsiswa ntho tse fosahetseng. ✓✓	(2)
4.4	Naledi o na le seabo kgodisong ya poloto ka ho kena kamanong ya lerato le Mohlouwa, mme sena sa raranya ditaba tsa tshwantshiso kaha jwale o ne a se a hlokela monnae tlhompho. ✓✓	(2)
4.5	A re kumela hore ha e le hantlentle, Mohlouwa ha a tshepe Pheleu leha e le motshepuwa wa hae hobane o amana le Tsietsi kaha ke sware sa hae jwalo ka ha a bolela. ✓✓	(2)
4.6	O iponahatsa ketsahalong eo ho yona Tsietsi a bolayang bana ba hae ba senang molato. ✓✓

O iponahatsa ha Seipati a se a hlanohela Naledi nakong eo Naledi a hlokang thuso ya hae haholo. ✓✓ | (2) |
4.7	E, o atlehile. Bophelo ba Tsietsi bo ne bo potapotilwe ke mathata ka dinako tsohle. ✓✓	(2)
4.8	O ne a sa tsebe hore Mohlouwa o tebetse Tsietsi mosebetsing a habile ho ratana le Naledi. ✓✓	(2)
4.9	Ka tsela ya hore leha Tsietsi e ne e se yena feela ya neng a kene mohwantong, e ne e le basebetsimmoho bohle ba Mohlouwa, empa e ba yena feela ya tebelwang mosebetsing. ✓✓	(2)
4.10	Bofutsana le bofuma di ka re bakela motho mathata bophelong/tsa re senyetsa bophelo.	

Lerato la sekjukgu ho boramalapa le bommalapa le qhala malapa ebile le lebisa batho lefung. ✓ (1)
(Ho tswa feela hore na wena o fumane thuto efeng) .

4.11 Mongodi o behile ditaba tsa hae ka tatellano e tlwaelehileng, mohlala, ditaba tsa mongodi di jwalo ka katane ho tloha qalong ho fihla qetellong./ Setaele se seng ke sa tshebediso ya puo e sa tlwaelehang. O sebedisitse dikapuo tse ngata, maele, dikapolelo mmoho le a mang a mantswe a sa tlwaelehang. ✓✓ (2)

4.12 Ke mohlohleletsi. ✓ Dipuo tsa hae di hlohlleditse Naledi hore a qetelle a kene kamanong ya lerato le Mohlouwa./ Naledi o qetella a fetotse semelo sa hae, a se a tella monna wa hae. ✓ (2)

4.13 Ke ne ke tla buisana le bona ka bobedi ✓ mme ke ba hlokomedisa ka kotsi e ka ba hlahelang/ya wela malapa a bona ka bobedi. ✓✓ (3)
(Ho elwe hloko dikarabo tse ding ho tswa ho baithuti tse ikamahantseng le maemo a amohelehileng phedisanong)

KAROLO YA B LE C: RUBURIKI YA HO LEKANYETSA MOQOQO WA DINGOLWA: PADI/SENGOLWA SA BOHOLOHOLO LE TSHWANTSHISO – SESOTHO PUO YA LAPENG [MATSHWAO A 25]

Makgetha a ho lekanyetsa	Phihlelo e babatsehang	Phihlelo e supang bokgoni	Phihlelo e mahareng	Phihlelo ya motheo feela	Phihlelo e haellang
<p>DIKAHARE</p> <p>Kutlwisiso ya potso, botebo ba tshekatsheko ya taba (sehlooho), kutlwahalo le nnetefatso (tiisetso) ya dintlha ka mabaka ho tswa sengolweng.</p> <p>MATSHWAO A 15</p>	<p>12–15</p> <p>-Karabelo e hlahisitse ka tsela e babatsehang: 14–15. -Karabelo e hlahisitse ka bokgabane: 12–8. -Sehlooho se manollotswe ka botebo -O hlahisitse dintlha tse fapaneng tse hlwahlwa tse tshhetswang ho tswa sengolweng -O bontsha kutlwisiso e babatsehang ya sengolwa.</p>	<p>9–11</p> <p>-O bontsha kutlwisiso, mme o manollotse sehlooho ka bokgoni -O hlahisitse karabelo e batlang e anela -Tse ding tsa dintlha ke tse utlwahalang, empa ha se tsohle tse tiisitsweng kamoo ho lokelang. -Bopaki ba kutlwisiso ya mofuta ona wa sengolwa bo a bonahala.</p>	<p>6–8</p> <p>-Kutlwisiso ke e mahareng ya sehlooho; ha se dintlha tsohle tse utullotsweng ka botlalo. -Tse ding tsa dintlha di tshhetsa sehlooho. -Dintlha tse ding di tshheditswe, empa bopaki ha bo kgodise ka nako tsohle. -O bontsha kutlwisiso e ka mmoho ya mofuta ona wa sengolwa.</p>	<p>4–5</p> <p>-Kutlwisiso ke e haellang ya sehlooho; boholo ba dintlha ha di a utullwa ka botlalo. -Ke dintlha tse fokolang feela tse tshhetsang sehlooho. -O hlahisitse dintlha tse seng kae tse tsamaelanang le sehlooho. -O bontsha kutlwisiso e fokolang ya mofuta ona wa sengolwa.</p>	<p>0–3</p> <p>-O bontsha kutlwisiso e fokolang ya sehlooho.. -Boiteko bo fokolang ba ho araba potso. -Dintlha ha se tse kgodisang. -Mohlalobuwa ha a utlwisisa hantle mofuta ona wa sengolwa.</p>
<p>SEBOPEHO LE TSHEBEDISO YA PUO</p> <p>Sebopelo, tlhophiso ya mehopolole le nehelano e nang le neeletsano e momohaneng e lebisang tihalohanyong ya sehlooho mmoho le puo, setaele le sehlo tse sebedisitweng temeng.</p> <p>MATSHWAO A 10</p>	<p>8–10</p> <p>-Sebopelo se momohaneng -Selelekela le qetelo di a babatseha -Dintlha di utullotswe hantle le ho ntshetswa pele ka tsela e hlakileng -Tshebediso ya puo, sehlo le setaele ke tse butswitseng, tse susumetsang le ho nepahala.</p>	<p>6–7</p> <p>-Sebopelo ke se hlakileng, mme dintlha di hlahisitse ka tsela e hlalohanyehang -Selelekela le qetelo mmoho le diratswana tse ding di hlahisitse ka tsela e momohaneng. -Dintlha di hlahisitse ka tsela e hlalohanyehang. -Puo, sehlo le setaele boholo di nepahetse.</p>	<p>4–5</p> <p>-O hlahisitse bopaki bo itseng ba sebopelo. -Tlhalohanyo le momahano di teng leha di kgera. -Ho na le moo tshebediso ya puo e fosahetseng ha sehlo le setaele tsona di batla di loketse. -Tlhahiso ya mehopolole e a haella, ha e hlalohanyeha, mme ha e na momahano -Popo ya diratswana e batla e nepahetse.</p>	<p>2–3</p> <p>-Sebopelo se bonahala se radilwe ka tsela e fosahetseng. -Mehopolole ha e hlahiswe ka tsela e hlalohanyehang. -Diphoso tsa tshebediso ya puo di totobetse. -Sehlo le setaele ha di a lokela mosebetsi -Popo ya diratswana e fosahetse.</p>	<p>0–1</p> <p>-Kgaello ya ho rala sebopelo ka tshwanelo e sitisa phallo ya mehopolole. -Tshebediso ya puo le ya setaele tse fosahetseng di hlahisitse tema e fokolang haholo. -Popo ya diratswana e fosahetse.</p>
MATSHWAO	20–25	15–19	10–14	5–9	0–4

ELA HLOKO: Ha karabo ya mohlalobuwa e tswile lekoteng mme a sa bua ka Dikahare hohang, feela a ngotse moqoqo wa boiqapelo, mo abele 0 bakeng sa dikahare le tshebediso ya puo.

The Mind the Gap study guide series

This publication is not for sale.

© Copyright Department of Basic Education
www.education.gov.za

Call Centre 0800 202 993

Sesotho - Lejwe la kgopiso-Study Guide **ISBN 978-1-4315-3386-2**

